

ALKUVAIHEEN PAKOLAISTEN ASUNNOTTOMUUS
HELSINGISSÄ

Susanna Kuusto-Kovanen

ALKUVAIHEEN PAKOLAISTEN ASUNNOTTOMUUS
HELSINGISSÄ

Susanna Kuusto-Kovanen
Kevät 2014
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Diak Helsinki
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Kuusto-Kovanen, Susanna

Alkuvaiheen pakolaistaustaisten maahanmuuttajien asunnottomuus Helsingissä

Diak Helsinki, kevät 2014, 119 sivua, 3 liitettä

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Tutkimuksen tavoitteena oli tuoda julki helsinkiläisten alkuvaiheen pakolaistaustaisten maahanmuuttajien asunnottomuus ilmiönä. Tutkimuksessa haluttiin selvittää kohderyhmän asunnottomuuden erityispiirteitä ja ottaa selvää onko nykyinen Helsingin kaupungin asunnottomuudenhoitojärjestelmä riittävä asunnottomien ollessa alkuvaiheen pakolaisia. Tutkimuksessa haluttiin myös esittää joitakin kehitysehdotuksia nykyiseen asuttamisjärjestelmään.

Opinnäytetyö on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Aineisto kerättiin teemahaastattelemalla viittä alkuvaiheen pakolaistaustaista maahanmuuttajaa eli kotoutujaa, jotka olivat parhaillaan tai olivat viimeisimmän vuoden aikana olleet asunnottomia Helsingissä. Teemahaastatteluista kertynyt materiaali analysoitiin teemoittelun avulla.

Alkuvaiheen kotoutujien asunnottomuudesta kerättiin tietoa myös aiemmista tutkimuksista ja Helsingin kaupungin sosiaalitoimen maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikön työntekijöiltä. Näin pyrittiin varmistamaan mahdollisimman empiirisen, ajankohtaisen ja laajan tietouden kokoaminen alkuvaiheen pakolaisten asunnottomuusilmiöstä. Taustatietoutta koottiin teemahaastattelemalla yhtä työntekijää. Kaksi muuta työntekijää vastasivat heille sähköpostitse lähetettyyn puolistrukturoituun kyselylomakkeeseen. Lisäksi perustietoutta yksityisten vuokra-asuntomarkkinoiden vuokrausehdoista kerättiin vuokra-asuntojen välittäjille osoitetulla puolistrukturoidulla kysymyslomakkeella. Kysymyslomakkeet lähetettiin sähköpostitse.

Tutkimuksen tuloksista ilmenivät syyt miksi pakolaisten asumaan asettautuminen keskittyy suuriin kaupunkeihin maahanmuuttopolitiikan ajaman maaseutukuntiin asuttamisen sijaan. Osoittautui, että alkuvaiheen pakolaiset eivät ole tasaveroisessa asemassa vuokra-asunnonhakijoina kantaväestöön nähden. Ilmeni, että asunnottomat alkuvaiheen pakolaistaustaiset maahanmuuttajat ovat haavoittuva, erilaisille hyväksikäytön, syrjinnän ja rasismien muodoille altis ihmisryhmä. Tuli ilmi, että alkuvaiheen pakolaisten kotoutuminen hidastui tai estyi kokonaan asunnottomuuden ajaksi. Ilmeni myös, ettei Helsingin kaupungilla ole riittävästi ja toimivaa asuttamispolkua alkuvaiheen pakolaistaustaisille maahanmuuttajille.

Kehitysehdotuksista ilmentyi, että alkuvaiheen pakolaisten asuttaminen tulisi nähdä kansantaloudellisena panostuksena tulevaisuuteen ja pakolaiset tulisi huomioida sosiaalisen asuttamisen erityisryhmänä. Kehitysehdotuksena esitettiin myös, että sosiaalityön ja sosiaalisen asuntokannan tuottajien yhteistyötä tulisi kehittää ja aloittaa kaupungin sosiaalitoimen maahanmuuttoyksikön ja asumisneuvonnan yhteistyö.

Avainsanoja: asunnottomuus, haavoittuvuus, Helsinki, hyväksikäyttö, kotoutuminen, kvalitatiivinen tutkimus, maahanmuuttajat, pakolaiset, rasismi, syrjintä, teemahaastattelu

ABSTRACT

Kuusto-Kovanen, Susanna

The homelessness of the refugees at the early stage of intergration in the City of Helsinki

119 p., 3appendices. Language: Finnish. Helsinki, Spring 2014.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Program in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of the study was to deliver information about the situation of the homeless refugees living in Helsinki. The target group consisted of the homeless refugees at the early stage of their intergration process. The aim was also to convey the experiences and the special status of the target group while homeless. There was also an urge to define whether the system of the City of Helsinki was adequate to solve the issue of the homeless refugees. Ultimately there was a requirement to bring out some development proposals concerning the present settling path.

The study is a qualitative research. The data was collected from the target group by using an interview method called the General Collection Interview Guide Approach which is based on the focused interview method. Five refugees at their early stage of immigration were interviewed for the study. They were either homeless at the moment or they had been homeless during the last year of their stay in Helsinki. The data collected was analyzed by using the method of theming.

Some basic information was also collected from previous research and the employees of the Immigration Unit of the City of Helsinki Department of Social Services and Health Care. The function was to gather empiric, current and reliable data about the effects of the homelessness amongst the target group. Basic information about the demands and acquisitions of the privately-owned lodgings was collected from the real estate agents. The intension was to gather data about the conditions under rental contracts are most likely made. The collection of the basic information was put into practice mainly by half structured questionnaires sent by e-mail to the real estate agents and to the employees of the Immigration Unit. Also one interview with an employee of the Immigration Unit was made by using the focused interview method.

The research showed the reasons why the settling of the immigrants, including refugees, concentrates into large cities while the settling politics are failing to find comprehensive settling paths. It came clear that the refugees are not in an equal position compared to the original population when renting an apartment. There was evidence collected that the homeless refugees at their early stage of intergration are a vulnerable group of people. They are prone to be the object of different kinds of abuse, discrimination and racism. As a conclusion it became clear that the intergration process of the refugees was decelerated or even hindered during the homelessness. The study shows the City of Helsinki is not adequately prepared for the settling of the refugees at the early stage of intergration. As a conclusion the inadequacy came across as the insufficient settling path.

Keywords: abuse, discrimination, Helsinki, homeless, homelessness, immigrants, intergration, racism, refugees, vulnerability

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	7
2 PAKOLAISET JA MUUTTOLIIKE	9
2.1 Miten määritellään pakolainen?	9
2.2 Pakolaisten muuttoliike teollisuusmaihin, Suomeen ja Helsinkiin	11
2.3 Suomessa toteutettu pakolaispolitiikka ja kotouttaminen kuntiin	15
3 KOTOUTUMINEN JA KOTOUTTAMINEN SUOMESSA.....	17
3.1 Pakolaisuuden vaikutukset ihmiseen ja kotoutumiseen	17
3.2 Kotoutuminen	19
3.3 Kotouttaminen	20
4 ASUNNOTTOMUUS.....	22
4.1 Asunnottomuus ETHOS-luokituksen mukaan	23
4.2 Asunto on ihmisen perustarve, ei subjektiivinen oikeus	25
4.3 Asunnottomuus Suomessa ja Helsingissä	28
4.4 Kotoutujien asumistilanne Helsingissä	28
4.5 Helsingin kaupungin palvelujärjestelmä pakolaisten asuttamiseksi.....	30
4.6 Kriisimajoitusratkaisut	32
4.7 Kotoutujien asuttamisen erityishaasteet sosiaalityössä ja -ohjauksessa.....	33
4.8 Asuntopoliittiset suuntaukset ja vuokra-asuntomarkkinat Helsingissä	35
5 AIEMPIÄ TUTKIMUKSIA PAKOLAISTEN ASUNNOTTOMUUDESTA JA MAAHANMUUTTAJIEN ASUTTAMISPOLITIIKASTA	43
5.1 Tutkimuksia maahanmuuttajien ja pakolaisten muuttovirroista, elinolosuhteista ja asunnottomuudesta	43
5.2 Kanadan maahanmuuttopolitiikka ja asuttamismalli	46
6 MAAHANMUUTTOYKSIKÖN PALVELUT JA ASIAKASKUNTA	49
7 TUTKIMUS JA SEN TOTEUTUS	51

7.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet	51
7.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu.....	52
7.3 Kohderyhmän valikoituminen ja tutkimusympäristö	53
7.4 Aineiston analyysi	54
7.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	57
8 PAKOLAISTEN ASUNNOTTOMUUDEN KOKEMUKSIA HELSINGISSÄ	59
8.1 Asunnottomuuteen johtaneet seikat.....	59
8.2 Asunnonhakua ja epätoivottavia lieveilmiöitä	68
8.3 Asunnottomuuden kokemuksia	72
8.4 Asunnottomuuden vaikutukset elämäntilanteeseen ja kotoutumiseen	75
8.5 Haastateltujen asunnottomuus ETHOS-luokituksen mukaan	79
8.6 Asunnottomat alkuvaiheen pakolaiset sosiaalityön ja -ohjauksen näkökannasta..	82
9 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ, POHDINTAA JA KEHITYSEHDOTUKSIA.....	83
9.1 Yhteenveto.....	83
9.2 Tilastojen siistimistä asunnottomien kustannuksella	86
9.3 Kehitysehdotuksia kaupungille: sosiaalityötä ja -ohjausta, yhteistyötä ja kilpailuttamista	92
9.4 Kehitysehdotus kaupungille: pakolaisten oma väliaikainen asumisyksikkö.....	95
9.5 Kehitysehdotus maahanmuuttoyksikölle: ASUMISPASSI.....	96
9.6 Jatkotutkimusehdotuksia	97
9.7 Opinnäytetyöprosessin kulku ja ammatillinen kasvu	97
LÄHTEET.....	102
LIITE 1: Kyselylomake Helsingin kaupungin maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikön sosiaalityöntekijöille	117
LIITE 2: Kyselylomake Helsingin yksityisten vuokra-asuntojen välitysyriyksille	118
LIITE 3: Vuokranvälittäjille osoitettujen tutkimuskysymysten saatekirje	119

1 JOHDANTO

Mittavat väestön siirtymiset ovat tämän päivän todellisuutta. Sotien, selkkausten, luonnonkatastrofien ja köyhyyden myötä ihmiset etsivät turvaa ja parempaa elämää toisista maista, lähinaapureista toisten mantereiden valtioihin. Osa muuttovirrasta on hallittua ja suunniteltua, osa puolestaan äkillisten olosuhteiden muutoksista johtuvaa, yllätyksellistä pakkomuuttoa. (George 2002, 465.) Muuttovirtoihin tiiviisti liittyvä pakolaisuus ja pakolaisten vastaanottaminen vaativat kultakin YK:n pakolaisten oikeusasemaa koskevan yleissopimuksen allekirjoittaneelta maalta valmiuksia ottaa vastaan turvapaikanhakijoita kansainvälisten ihmisoikeussopimusten mukaisesti. Suomi allekirjoitti sopimuksen vuonna 1968. Vuonna 2013 turvapaikanhakijoiden määrä oli lievässä nousussa. Pakolaisten asumisen keskittyminen suurimpiin kaupunkeihin, erityisesti pääkaupunkiseudulle ja Helsinkiin on tosiasia. Maahanmuuttopoliittiset linjaukset, joita voidaan samalla kutsua myös asuntopoliittisiksi linjauksiksi, yhdistettynä pakolaisten muuttovirtaan, vuokranantajien ennakoluuloihin, Helsingin kaupungin riittämättömään asuntotuotantoon ja yleisesti kalliiseen vuokra-asumisen tasoon ovat tuoneet mukanaan pakolaisten ja muiden maahanmuuttajaryhmien merkittävää asunnottomuutta.

Kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen aihe syntyi havainnosta, jossa asunnottomuus näyttäytyi alkuvaiheen pakolaistaustaisten maahanmuuttajien eli nk. kotoutujien kotoutumisen huomattavana hidasteena ja elämänlaadun heikentäjänä. Havainto syntyi osana sosionomi (AMK) -opintojen viimeistä käytännöntyön harjoittelujaksoa Helsingin kaupungin maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikön asiakkaiden parissa sekä sitä seuranneessa reilun seitsemän kuukauden sosiaalihoajaan sijaisuudessa samassa yksikössä.

Tutkimuksen aiheen työelämä- ja yhteiskuntalähtöinen ajankohtaisuus ilmenee maahanmuuttajataustaisten henkilöiden jatkuvasti nousevissa asunnottomuusluvuihin. Eri-tyisesti kotoutujien asunnottomuus on huolestuttavaa. Pakolainen on kotoutuja noin ensimmäiset kolme vuotta oleskeluluvan saannistaan. Pakolaiset ovat ihmisiä, jotka ovat joutuneet vainon tai ihmisoikeusloukkausten kohteiksi ja ovat olleet pakotettuja lähtemään kotimaastaan, useimmiten säästääkseen henkensä. Siirtolaisista poiketen, he eivät ole hakeutuneet Suomeen vapaaehtoisesti vaan pakon edessä. Alkuvaiheen pakolais-

taustaiset maahanmuuttajat eli kotoutujat ovat useimmiten englannin kielen taidottomia suomen kielen taidosta puhumattakaan. Heidän elämänhallintakykynsä ja kykynsä kommunikoida, ymmärtää ja tulla ymmärretyksi, ovat kotoutumisvaiheessa heikot. Osa pakolaisista on myös täysin luku- ja kirjoitustaidottomia, ja joukossa on niitä, jotka eivät välttämättä hallitse Suomessa käytössä olevia, latinalaisia kirjaimia. Näistä seikoista huolimatta edellytetään, että kotoutujat käytännössä järjestävät itse itselleen vuokra-asunnon, jos he jäävät Helsingissä asunnottomiksi.

Tutkimuksessa pyritään yksilöimään syitä, jotka aiheuttavat helsinkiläisten pakolaisten asunnottomuutta sekä seurauksia, joita kotoutujille heidän asunnottomuudestaan aiheutuu. Tutkimuksen materiaali kerättiin teemahaastattelemalla viittä asunnottomaa alkuvaiheen pakolaistaustaista maahanmuuttajaa, sillä asunnottomuuden ratkaisuja mietittäessä on olennaista kuunnella myös asunnottomien omaa ääntä (Juurinen & Virtanen-Olejniczak 2008, 152). Yhteiskunnassamme vallitseva kehityssuunta painottaa vahvasti asunnottomuudesta eroon pääsyä, mutta pakolaisten asunnottomuutta ei voida tehokkaasti vähentää tai poistaa tietämättä heidän asunnottomuuteensa johtaneita lähtökohtia. Asunnottomien kokemusten esiintuomisella konkretisoidaan kotoutujien asunnottomuusilmiön syyt ja seuraukset sekä osoitetaan mitä ja miten erilaiset päättäjätasolla tehdyt toimenpiteet vaikuttavat kotoutujien tilanteeseen. Tutkimusaihetta kartoitettiin myös aiempien tutkimusten avulla ja keräten mahdollisimman ajantasaista ja empiiristä taustatietoa alkuvaiheen pakolaisten asunnottomuudesta ja sen vaikutuksista haastattelemalla tai lähettämällä kyselylomake kotoutujien kotouttamistyötä tekeville Helsingin kaupungin maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikön muutamalle työntekijälle. Helsingissä vuokra-asuntoja välittävien yritysten työntekijöitä puolestaan lähestyttiin kyselylomakkeella, jolla pyrittiin kartoittamaan yksityisten markkinoiden vuokra-asunnonsaannin kriteerejä. Tutkimuksessa pyritään myös osoittamaan, että asunnottomuus on rakenteellinen ongelma, jota ei pelkän sosiaalityön keinoin kyetä ratkaisemaan.

2 PAKOLAISET JA MUUTTOLIIKE

2.1 Miten määritellään pakolainen?

Pakolaisen nykymääritelmä syntyi heinäkuussa 1951, jolloin YK:n erityiskonferenssi vahvisti sopimuksen pakolaisten oikeudellisesta asemasta eli nk. Geneven pakolaisso-
pimuksen (UNHCR 2001–2013b). Suomi ratifioi sopimuksen lokakuussa 1968 vuoden
1967 pöytäkirjan jälkeen, jolla alun perin eurooppalaisia koskeva pakolaismääritelmä
muutettiin koskemaan pakolaisia globaalisti. (Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleis-
sopimus 1968b; UNHCR 2007, 6). Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus
(1968a) toimii pakolaisten suojelun perustana. Suomi on yksi 147 maasta, joka on alle-
kirjoittanut YK:n pakolaisso-
pimuksen (UNHCR 2007, 7).

Pakolainen on henkilö, joka oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja jolla on pakolaisten
oikeusasemaa koskevan yleissopimuksen (1968) 1. artiklan mukaisesti mahdotonta pa-
lata nykyisissä olosuhteissa turvallisesti kotimaahansa tai henkilön on mahdotonta tur-
vautua kotimaansa suojaan, sillä on syytä epäillä, että hän saattaa joutua maassaan vai-
notuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn etniseen ryhmään kuulumisen tai po-
liittisen mielipiteensä vuoksi. Vaihtoehtoisena edellytyksenä pakolaisuudelle pidetään,
ettei henkilö voi palata entiseen asuinmaahansa ollen entisen asuinmaansa ulkopuolella
oleskeleva kansalaisuudeton henkilö. (Ulkomaalaislaki 2004.)

Pakolaiseksi määritellään henkilö, jolle on myönnetty oleskelulupa kansainvälisen suo-
jelun perusteella. Pakolaisten suojelun perusteet määrittävät ulkomaalaislain (2004)
kuudennen luvun mukaan. Pakolaisuutta osoittavan A-oleskeluluvan saantikriteerit kan-
sainvälisen suojelun perusteella ovat:

- Turvapaikka
- Toissijainen suojelu
- Humanitaarinen suojelu
- Kiintiöpakolainen
- Perheenyhdistäminen

Lähtökohtana kansainvälisen suojelun saamiseksi on myönteisen päätöksen saaminen henkilön turvapaikkahakemukseen, jonka hän on jättänyt Suomen rajalle tai poliisille maahan saapuessaan (Sisäministeriö 2014). Vaihtoehtoisesti UNHCR on antanut henkilölle pakolaisstatuksen ja hänet on valittu kiintiöpakolaiseksi vuotuisessa pakolaiskiintiössä. Kiintiöpakolainen saakin oleskeluluvan Suomeen jo ennen maahan saapumistaan. (Maahanmuuttovirasto 2013a; Pakolaisneuvonta i.a., 14; Ulkomaalaislaki 2004.) Ulkomaalaislain (2004) mukaan myös kansainvälistä suojelua saavan henkilön perhesiteen perusteella maahan tulleet sukulaiset ovat pakolaisia. Suomen pakolaiskiintiö on 750 henkilöä vuodessa (Pakolaisneuvonta i.a., 14). Vuotuista pakolaiskiintiötä käyttäviä maita ovat Suomen ohella Ruotsi, Tanska, Norja, Alankomaat, Australia, Uusi-Seelanti, Kanada ja Yhdysvallat (UNHCR 2001–2013a).

Turvapaikan saa henkilö, joka on vainon ja siten myös ihmisoikeusloukkauksien kohteena. Henkilö, jonka turvapaikanhakukriteerit eivät vainon suhteen täyty, voi saada turvapaikan toissijaisen suojelun perusteella. Tällöin katsotaan mahdolliseksi, että henkilö joutuu todelliseen vaaraan kärsiä haittaa maassa, josta hän on joutunut pakenemaan. Jos edelliset kriteerit eivät täyty, voi henkilö saada suojelua humanitaarisella perusteella. Tämä vaatii tilanteen, jossa katsotaan, ettei henkilö voi palata kotimaahansa tai pysyvään asuinmaahansa vallitsevan epäsuotuisan turvallisuustilanteen vuoksi. Epäsuotuisa turvallisuustilanne voi johtua aseellisista yhteenotoista, ympäristökatastrofista tai ongelmallisesta ihmisoikeustilanteesta. Myös jatkuva oleskelulupa voidaan myöntää henkilölle, joka on saanut oleskeluluvan kiintiöpakolaisena, turvapaikan, toissijaisen suojelun tai humanitaarisen suojelun perusteella. (Ulkomaalaislaki 2004.)

Turvapaikkamaan hallituksella on ensisijainen vastuu suojella pakolaista noudattaen yleissopimuksen ehtoja. Pakolaissopimus ei kuitenkaan koske henkilöitä, jotka ovat turvapaikkamaan ulkopuolella tehneet sotarikoksia, törkeitä epäpoliittisia rikoksia tai rauhaa tai ihmisyyttä rikkovia rikoksia. (UNHCR 2001–2013a.) Pakolaisstatuksen antamaa oleskelulupaa ei myöskään anneta henkilölle, joka voi saada suojelua tai apua muualta kuten Yhdistyneiden kansakuntien elimiltä tai toimistoilta tai Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisasiain päävaltuutetulta. Turvapaikkaoikeus kumoutuu, kun ulkomaalainen on saanut sen maan kansalaisuuden, johon on asettunut asumaan. (Ulkomaalaislaki 2004.)

Tilapäistä suojelua saava ulkomaalainen ei ole pakolainen, vaikka hänen katsotaan saavan kansainvälistä suojelua, sillä suojelun tarve katsotaan tilapäiseksi ja lyhytaikaiseksi. Tilapäisen suojelun kesto on yleensä enintään kolme vuotta ja se annetaan yleensä vuodeksi kerrallaan. Tilapäisen suojelun saaminen edellyttää henkilön kotimaassa, pysyvässä asuinmaassa tai sen lähialueilla tapahtuvaa ihmisten joukkopakoa ympäristökatastrofin, aseellisten yhteenottojen tai muun väkivallan takia. (Ulkomaalaislaki 2004; Maa- ja metsätalouden ministeriön muuttovirasto 2013a.)

2.2 Pakolaisten muuttoliike teollisuusmaihin, Suomeen ja Helsinkiin

UNHCR:n vuoden 2012 turvapaikanhakijoiden muuttoliikettä kuvastavan raportin mukaan 479 300 turvapaikkahakemusta jätettiin 44:än teollisuusmaahan vuonna 2012. Kasvua edelliseen vuoteen oli havaittavissa kahdeksan prosenttia. Euroopan osuus hakemuksista oli 355 500, kasvun ollessa yhdeksän prosenttia vuoteen 2011 verrattuna. Kasvu oli suurinta Pohjoismaihin suuntautuvissa hakemuksissa, mitkä maat vastaanottivat yhteensä 62 900 hakemusta niiden kohdistetuissa 70 prosentin osuudella Ruotsiin. Kasvu kertyi yhteensä 38 prosenttia edellisvuoteen verrattuna. Pohjoismaista ainoastaan Suomeen kohdistuneiden turvapaikkahakemusten määrä ei ollut merkittävästi lisääntynyt. (UNHCR 2013, 2, 7.)

Suurimpina yksittäisinä turvapaikanhakemuksia vastaanottavina maina mainittiin vuonna 2012 YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n raportissa Yhdysvallat, Saksa, Ranska, Ruotsi ja Iso-Britannia, joihin kohdistetut hakemukset muodostivat 57 prosenttia kaikista hakemuksista. Raportin mukaan hakijoiden kansallisuuksien kärkimaa oli Afganistan kahdeksalla prosentilla, Syyrian seurattuna toisena kuudella prosenttiyksiköllä. Kaiken kaikkiaan 46 prosenttia teollisuusvaltioiden turvapaikanhakijoista tuli Aasian maista, Afrikasta hakijoita saapui vuonna 2012 seuraavaksi eniten 25 prosentin osuudella, eurooppalaisten turvapaikanhakijoiden seurattuna perässä 17 prosentilla. Euroopan suuri osuus selittyy pääosin serbialaisten ja kosovolaisten sekä makedonialaisten turvapaikkahakemuksilla. (UNHCR 2013, 3, 7–8, 15–16.)

Vuosien 1990–2012 tilaston mukaan Eurooppa on vetovoimaisin manner turvapaikanhakijoiden keskuudessa. Huippuvuoden 1992 jälkeen turvapaikkahakemusten määrä on ollut huomattavasti alhaisempi tehden laskusuuntaista jatkuvaa lievää aaltoliikettä maailman tapahtumien mukaisesti. Vuonna 2012 turvapaikkahakemusten nousujohteisuus oli kuitenkin selkeä. (UNHCR 2013, 7.)

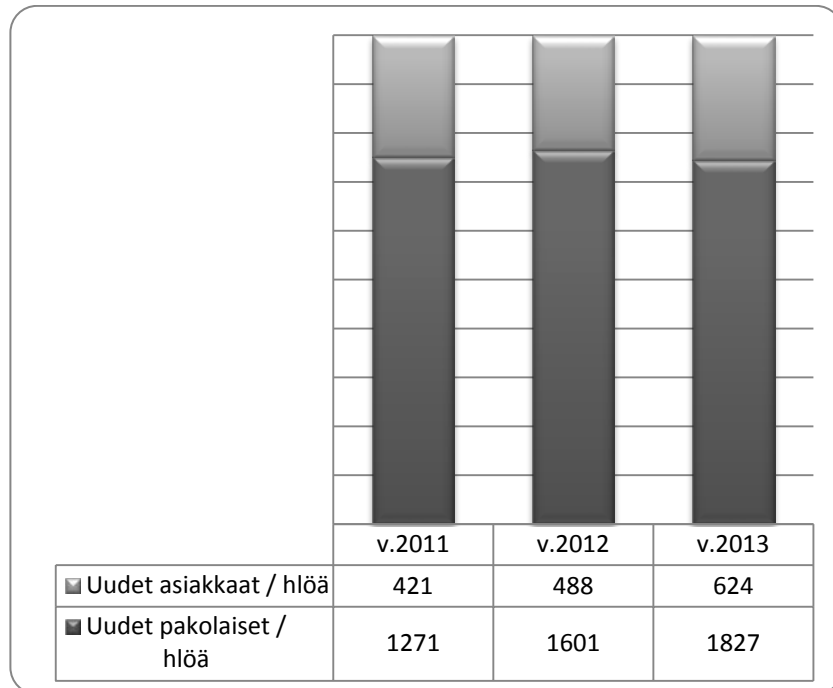
Maahanmuuton suunta Suomeen on hitaasti kasvava ja monipuolistuva. Vuonna 2030 oletetaan Suomessa asuvan noin puoli miljoonaa ulkomaalaista (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013a). Vuosittainen nettomuuttovoitto Suomeen on noin 15 000 henkilöä vieraskielisten maahanmuuton ollessa noin 25 000 henkilöä (Halonen 2014). Tilastokeskuksen (2013b) vuoden 2012 väestörakennetilaston mukaan 87 prosenttia väestönkasvusta selittyi äidinkieleltään vieraskielisten määrän kasvulla, joka oli yhteensä 22 122 henkilöä. Näin ollen Suomen nettomuuttovoitto selittyy pääosin vieraskielisten muuttovirralla. Ulkomaalaisten osuus Suomen väestöstä on noin 3 prosenttia. Vieraskielisyyden ollessa laskennan perusteena prosenttiluku nousee 4,9:än. (Väestöliitto 2014.) Vaikka ulkomaalaisten osuus on nousujohteinen, on kasvu kuitenkin suhteellisen hidasta: Suomessa asuu vähiten ulkomaalaistaustaisia henkilöitä muihin läntisen Euroopan maihin verrattuna. (Miettinen 2013). Suomessa asui vuonna 2012 tilastokeskuksen mukaan 195 511 ulkomaalaista. Suomen kansalaisuuden sai samana vuonna 9087 ulkomaalaista. Yhteensä Suomen kansalaisuuden oli saanut vuoden 2012 loppuun mennessä 60 112 vieraskielistä (Tilastokeskus 2013c). Pakolaistaustaisten henkilöiden yhteismäärä Suomessa 1973–2012 oli yhteensä 40 742 henkilöä. (Tilastokeskus 2013a.)

Turvapaikan hakijoiden määrä on kuitenkin jatkuvassa lievässä nousussa: Vuonna 2013 sai yhteensä 1827 pakolaista Suomesta turvapaikan tai oleskeluluvan muulla kansainvälisen suojelun perusteella. Kansallisuuksittain kolmen kärjessä olivat Irak, Somalia ja Syyria. Turvapaikanhakijoita oli yhteensä 4055. (Maahanmuuttovirasto 2014.) Vuonna 2012 vastaavat luvut olivat turvapaikan tai oleskeluluvan saannin perusteella 1601, turvapaikanhakijoiden kokonaismäärän ollessa yhteensä 3780 henkilöä (Maahanmuuttovirasto 2013b). Vuonna 2011 turvapaikan tai oleskeluluvan kansainvälisen suojelun perusteella sai 1271 henkilöä, turvapaikanhakijoiden kokonaismäärän ollessa 3567 henkilöä (Maahanmuuttovirasto 2012). Toisin sanoen turvapaikanhakijoiden määrä on nousut vuosina 2011–2013 yhteensä 8,8 prosenttia ja myönteisten päätöksen saaneiden

määrä noin 7 prosenttia. Kaiken kaikkiaan suurin osa maahanmuuttajista saapuu Suomeen muista syistä kuin turvapaikanhakijoina tai pakolaisina, joiden osuus oli vuonna 2010 noin 12,5 prosenttia kaikista maahanmuuttajista (ELY-keskus i.a.).

Pakolaisten muuttoliike Helsinkiin ja muihin kaupunkimaisiin kuntiin oli selkeää jo 1990-luvulla: kun pakolaisten maahanmuuttovuoden lopussa viidesosa eli 20 prosenttia asui viidessä suurimmassa kaupungissa eli Helsingissä, Espoossa, Turussa, Tampereella ja Vantaalla, kuudennen maassaolovuoden jälkeen 60 prosenttia pakolaisista oli jo muuttanut viiteen suurimpaan kuntaan ja heistä 24 prosenttia Helsinkiin. Liikkuvuus oli suurinta ensimmäisen kolmen vuoden kuluessa oleskeluluvan saannista. (Ahlgren-Leinvuo 2005, 32–33, 37.)

Verratessa Helsingin maahanmuuttoyksikön uusien asiakkaiden tilastoja vuosilta 2011–2013 (Karisto 2014) Suomeen tulevien pakolaisten vuotuisiin kokonaismääriin vuosina 2011–2013 (Maahanmuuttovirasto 2012 & 2013c & 2014), voidaan havaita pakolaisten tulomuuton Helsinkiin nousseen sitten 1990-luvun: vuonna 2011 uusien asiakkaiden määrä suhteessa sinä vuonna oleskeluluvan saaneiden määrään oli noin 33 prosenttia, vuonna 2012 vastaava määrä oli noin 30,4 prosenttia ja vuonna 2013 noin 34 prosenttia (KUVIO 1, s. 14). Prosenttiluvut saatiin jakamalla Helsingin maahanmuuttoyksikön kunkin vuoden uusien asiakkaiden määrä kunkin vuoden pakolaisuuden perusteella Suomeen oleskeluluvan saaneiden määrällä. Tästä ei voida suoraan päätellä Helsinkiin saapuvien alkuvaiheen kotoutujien määriä, sillä Helsinkiin tulevat alkuvaiheen kotoutujat voivat olla myös edellisen vuoden oleskeluluvan saaneita. Kuitenkin jonkinlaista osviittaa siitä voidaan saada arvioitaessa kuinka moni Suomeen tulevista alkuvaiheen pakolaistaustaisista kotoutujista valitsee asuinpaikakseen Helsingin.

KUVIO 1. Myönteisen oleskelulupapäätöksen Suomeen saaneiden pakolaistaustaisten henkilöiden määrä vuosina 2011–2013 suhteessa Helsingin kaupungin maahanmuuttoyksikön uusiin asiakkaisiin vuosina 2011–2013

Muuttoliike Helsinkiin on jatkunut 2000- ja 2010-luvuilla voimakkaana ja vieraskielisen väestön muuttovoitto on ollut ennusteita merkittävästi suurempaa nousten nykyiseen noin 8000 henkilöön vuodessa, jossa sen ennustetaan pysyvän seuraavat viisi vuotta. Tämän jälkeen kasvun ennustetaan hitaasti laskevan siten, että vuonna 2030 vieraskielisen väestön nettomuutto on noin 6500 muuttajaa vuodessa. (Helsingin kaupungin tietokeskus 2013, 42.) Helsingin seudun vieraskielisen väestön osuus yhteensä oli 127 204 henkilöä vuoden 2012 alussa, joka oli kahdeksan prosenttia aiempaa arviota enemmän (Helsingin kaupungin tietokeskus 2013, 11).

Helsingin väestön ennustetaan kasvavan vuosien 2013–2030 välillä noin 95 000 henkilöllä, joista noin 82 prosenttia odotetaan olevan vieraskielisiä eli muun kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisiä henkilöitä. Tämä tarkoittaa lukuna noin 78 000 vieraskielistä muuttajaa. Vuosien 2011 ja 2012 vaihteessa vieraskielisten osuus Helsingin kaupungin väestöstä oli 68 000 asukasta eli noin 12 prosenttia. Vuonna 2030 vieraskielisten osuuden ennustetaan nousevan noin 21 prosenttiin eli noin 146 000 henkilöön, jolloin noin joka viides pääkaupunkiseudun asukas kuuluu vieraskieliseen väestöön. Samalla kanta-

väestöön kuuluvien asukkaiden lukumäärä vähitellen vähenee. (Helsingin kaupungin tietokeskus 2013, 19, 22, 27.)

2.3 Suomessa toteutettu pakolaispolitiikka ja kotouttaminen kuntiin

Suomi kunnioittaa allekirjoittamiaan kansainvälisiä sopimuksia vastaanottaen Suomen rajalle hakeutuneet turvapaikanhakijat ja osoittaen heidät turvapaikanhakuprosessiin (Pyykkönen 2014; Sisäministeriö 2014). Jos turvapaikanhakijan katsotaan olevan väliaikaisen tai jatkuvan suojelun tarpeessa, hänelle myönnetään tarpeen mukainen oleskelulupa. Jos kyseessä on vainoon tai siihen verrattavaan perusteeseen perustuva kansainvälisen suojelun tarve, määritellään oleskeluluvan saanut pakolaiseksi ja Suomesta tulee useimmiten hänen uusi kotimaansa.

Turvapaikanhakijoiden vastaanottamisen lisäksi Suomi ylläpitää Eduskunnan päätöksellä myös kiintiöpakolaisten vastaanottojärjestelmää, jonka kiintiö on ollut vuodesta 2001 lähtien 750 henkilöä vuodessa. Vuoden 2014 pakolaiskiintiötä on nostettu 1050 henkilöön Syyrian vaikean tilanteen vuoksi (Tapiola 2013). YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n koordinoima kiintiöpakolaisjärjestelmä on luotu erityistä suojelua tarvitsevien ihmisten saattamiseksi turvallisiin vastaanottomaihin. (Pakolaisneuvonta 2012.)

Oikeus valita vapaasti asuinpaikkansa koskee kaikkia Suomessa laillisesti oleskelevia ulkomaalaisia, siten myös oleskeluluvan saaneita pakolaisia. Valinnanvapaus perustuu ulkomaalaislain (2004) 41. pykälään. Myös YK:n vuoden 1951 yleissopimuksen 26.:nnessä artiklassa määritellään ihmisten oikeus vapaaseen liikkuvuuteen. Vapaan liikkuvuuden määritelmä sitoo kaikkia yleissopimuksen allekirjoittaneita maita. (UNHCR 2007, 29.) Kiintiöpakolaisten ei ole mahdollista valita sijoituskuntaansa eli ensimmäistä asuinkuntaansa (Pikkarainen & Wilkman 2008, 11), mutta heilläkin on oikeus vapaaseen liikkuvuuteen kuntapaikan saatuaan.

Turvapaikanhakijoiden asuttaminen kuntaan tulisi tapahtua mahdollisimman pian oleskeluluvan saannin jälkeen (Pyykkönen 2012), jotta kotoutuminen voisi alkaa mahdollisimman nopeasti ja sujuvasti. Ongelmaksi on kuitenkin Maahanmuuttoviraston ylitarastaja Paavo Pyykkösen (2012; 2014) mukaan osoittautunut kuntien haluttomuus vas-

taanottaa oleskeluluvan saaneita pakolaisia vastaanottokeskuksista. Vastuu pakolaisten osoittamisesta uusiin kotikuntiinsa on alueiden Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksilla. ELY-keskusten ja kuntien neuvottelujen perusteella pakolaiset sijoitetaan vastaanottaviin kuntiin. Koska tarpeellista määrää vastaanottavia kuntia ei ole löytynyt, pakolaiset hakeutuvat omaehtoisesti haluamiinsa kuntiin vastaanottokeskusten avulla ja tuella. Esimerkiksi vuoden 2012 ensimmäisen neljän kuukauden aikana lähes 300 oleskeluluvan saanutta henkilöä muutti oma-ehtoisen muuton turvin valitsemaansa kuntaan. Samalla aikajaksolla sijoitusta vastaanottaviin kuntiin odotti kuukausittain noin 400 oleskeluluvan saanutta. (Pyykkönen 2012.) Vasta kuntaan muuttaminen ja onnistunut rekisteröityminen kunnan maistraatissa takaa pakolaiselle kotikuntalain (1994) mukaiset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut ja muut kuntalaisen oikeudet, jotka edesauttavat kotoutumista. Omaehtoisen muuton tukeminen pois vastaanottokeskuksista onkin perusteltua. Mahdollisimman nopeaan poismuuttoon vaikuttaa myös se inhimillinen tosiasia, että vastaanottokeskukset ovat usein ahdistavia, syrjäseuduilla sijaitsevia asuntoloita, joissa yksilöllä ei ole juuri yksityisyyttä (Himanen & Könönen 2010, 106–107).

3 KOTOUTUMINEN JA KOTOUTTAMINEN SUOMESSA

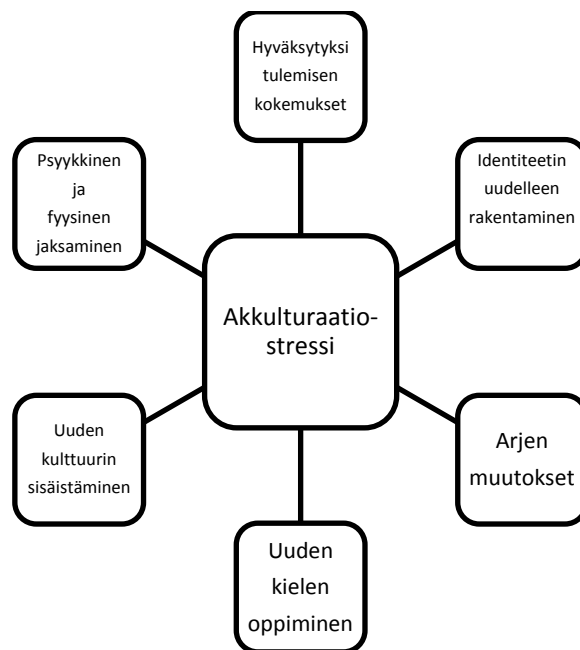
3.1 Pakolaisuuden vaikutukset ihmiseen ja kotoutumiseen

Pakolainen on henkilö, joka on joutunut muuttamaan pois kotimaastaan pakon saattelemana. Hän on usein joutunut kokemaan syrjintää tai suoranaista rasismia jo lähtömaassaan esimerkiksi etnisen puhdistuksen uhkana ja sortotoimina edustamaansa ihmis- tai kansanryhmää kohtaan (Hetemaj 2010, 60; Suomen YK-liitto 2013). Pakolainen voi tulla maasta, jossa hän on ollut vähemmistön edustaja ja joutunut poliittisen tai etnisen vainon kohteeksi. Oman kulttuurin harjoittaminen ja kielen puhuminen ovat saattaneet olla julkisesti kiellettyjä ja yksilö on voinut menettää ihmisoikeutensa vallassa olevan hallinnon harjoittaman mielivallan seurauksena. (Suomen YK-liitto 2013.) Myös muihin perusteisiin pohjautuvat ihmisoikeuksien menetykset ovat saattaneet olla pakolaisten kotimaasta lähdön syynä, sillä homoseksuaalisuuden paljastuminen aiheuttaa monissa Afrikan maissa ankaran rangaistuksen, jopa kuolemantuomion (Koivisto 2012; Amnesty International 2014). Venäjällä homoseksuaaleja vainotaan ja paikallispoliisin on joissain tapauksissa havaittu kannustavan harjoittamaan väkivaltaa tämän vähemmistöryhmän yksilöitä kohtaan (Ulkolinja 2014).

Pakolaisuus ja uuteen maahan ja kulttuuriin muuttaminen ovat jo itsessään kriisi, joka vaatii monitahoista sopeutumista ja uuden oppimista. Luopumisen kokemukset omaisista ja ystäväistä eli sosiaalisesta verkostosta ja asemasta sekä usein myös urasta ja siihenastisen elämän tarkoituksesta ovat vaikeita ja surua tuottavia päätöksiä. Ratkaisu lähdöstä on jouduttu tekemään pakon edessä, jotta on voitu turvata hengissä selviytyminen tai vapauden ja ihmisoikeuksien säilyttäminen. Pakolainen on monissa tapauksissa joutunut kokemaan niin fyysistä kuin henkistä väkivaltaa tai kidutusta. (Vilén; Leppämäki & Ekström 2005, 310; Sourander 2007.)

Pakolaistaustainen henkilö joutuu rankoista kokemuksistaan johtuen kärsimään normaalia enemmän stressitekijöistä: hänellä on usein psyykkisiä tai fyysisiä sairauksia (Vilén ym. 2005, 310; Hetemaj 2010, 60). Pakolainen on altis myös akkulturaatiostressille (Liebkind & Jasinskaja-Lahti 2000, 80), sillä uuteen ja itselle vieraaseen kulttuuriin

sopeutuminen vaatii vahvaa muutoksensietokykyä (KUVIO 2). Pakolaisuuteen liittyvä identiteetin menettäminen, joka kytkeytyy oman ja uuden kulttuurin eroavaisuuksiin, voi aiheuttaa alituista arkielämän kriisiytymistä ja vaatia jatkuvaa identiteetin uudelleenrakentamista (vrt. Vilén ym. 2005, 310–311). Arkeen liittyvät tekijät kuten pukeutuminen, kieli ja ymmärretyksi tuleminen, ympäröivän yhteiskunnan toimintamethodien ymmärtäminen, arvomaailma ja muut kulttuuriset tekijät poikkeavat useimmiten suuresti lähtömaan vastaavista. Uuden kulttuurin ja siihen liittyvien tekijöiden sisäistäminen sekä psykofyysisen elämysmaailman tietoinen muuttaminen tai olosuhteiden pakosta juontuva tiedostamaton muuttuminen lisäävät stressiä. Kulttuuripätevyyden saavuttaminen uudessa maassa tiedon, tunteen ja käytöksen tasolla vaatii vahvaa psyykkistä jaksamista, jotta henkilö voi onnistuneesti integroitua uuteen kotimaahansa. (Vilén ym. 310–311, 315–316.)

KUVIO 2. Akkulturaatiostressiin vaikuttavat tekijät

Koetun akkulturaatiostressin hallitsevuuteen vaikuttavat myös oleellisesti pakolaisen yksilölliset hyväksytyksi tulemisen kokemukset: yhteiskunnan toteuttamalla maahanmuuttopolitiikalla, sen toimivuudella sekä viranomaisten ja kantaväestön asenteilla on ratkaiseva merkitys akkulturaatiostressin ilmenemisessä. Konkreettisten voimavarojen ja muiden resurssien, kuten kielitaidon ja asunnon puuttuessa ympäröivän yhteiskunnan

tiedostettu tai tiedostamaton syrjintä ja rasismi, ovat kriittisiä tekijöitä pakolaisen uuteen maahan sopeutumisessa sekä siihen liittyvässä, koetussa akkulturaatiostressissä. (Liebkind & Jajinskaja-Lahti 2000, 80–81.)

Tulee ottaa huomioon, että pakolainen saapuu usein yksin Suomeen ja joutuu aloittamaan kaiken alusta, usein vailla tukea. Ystäviä tai sukulaisia, jotka toimivat normaalisti ihmisen tukiverkostona, ei pakolaisella välttämättä ole uudessa kotimaassaan. Kielitaidottomuus, sosioekonomisen tilanteen heikkous, traumaattiset kokemukset, ympäröivän yhteiskunnan ennakkoluuloiset asenteet ja pitkään jatkunut oleskelulupapäätöstä edeltänyt stressaava elämänvaihe vaikuttavat yksilön itsetuntoon ja elämäntilanteeseen. Maahanmuuttajista juuri pakolaiset ovatkin haavoittuvin ryhmä, mikä on edellä mainittujen tekijöiden summa. (Sourander 2010, 480.) Alkuvaiheen pakolaistaustaisen maahanmuuttajan herkkä asema kielitaidottomana sekä uuden kotimaan yhteiskunnan ja sen väestön tapoihin, toimintoihin ja normeihin tottumattomana voikin altistaa yksilön erilaisille epätoivotuille lieveilmiöille.

3.2 Kotoutuminen

Kotoutuminen on uuteen maahan asettumista, sen toimintatapojen ja kulttuurin sisäistämistä sekä aiemmasta poikkeavaan yhteiskuntaan sopeutumista kuitenkin siten, että oma kulttuuri ja kieli mahdollisuuksien mukaan säilyvät (Sisäasiainministeriö 2013; Työ- ja elinkeinoministeriö 2013b). Kotoutuminen on yksilöllistä ja saman perheen jäsenetkin voivat kotoutua eriaikaisesti, jolloin tarve erityisiin kotouttamistoimiin ja sopeutumisaikaan ovat yksilöllisiä. Kotoutujien kyky kotiutua uuteen yhteiskuntaan vaatii uusien tietojen, toimintatapojen ja valmiuksien omaksumista, jotka edelleen edesauttavat aktiivista osallistumista uuden kotimaan elämäntapaan ja yhteiskuntaan. (Sisäasiainministeriö 2013.) Kantaväestöön tutustuminen ja verkostoituminen edistävät kotoutumista, sillä näin kotoutujan on mahdollista oppia ymmärtämään suomalaisten tapoja ja perinteitä (Hetemaj 2010, 62). Suomen kielen oppimisen ohella ymmärrys suomalaisen yhteiskunnan toimintaperusteista yksilön oikeuksineen ja velvolluuksineen on tärkeä kotoutumisen edellytys. Kuten myös tunne siitä, että kotoutuja on tervetullut uuteen kotimaahansa. (Sisäasiainministeriö 2013.) Yleisellä asenneilmastolla voi todeta olevan

suuren merkityksen yksilön edellytyksille kotoutua, sillä eri etnisten ryhmien asettautuminen hierarkkisesti eri asemaan yhteiskunnassamme on tosiasia (Martikainen & Tiilikainen 2007, 25).

3.3 Kotouttaminen

Kotouttamisella tuetaan kokonaisvaltaisesti kotoutumisen edistämistä viranomaisten ja yhteistyökumppaneiden sekä muiden tahojen toimilla ja palveluilla. Näitä toimenpiteitä ja palveluja tarjotaan ensisijaisesti työ- ja elinkeinohallinnon sekä kunnan peruspalveluina. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013b). Kotouttamista ohjaa laki kotoutumisen edistämisestä (2010), jonka ensimmäisen luvun 1 § kertoo lain tarkoituksena olevan kotoutumisen tukemisen ja edistämisen. Myös myötävaikuttaminen maahanmuuttajien yhteiskunnallisen osallistumisen oma-aloitteisuuteen ja yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja positiivisen kanssakäymisen edistäminen eri väestöryhmien välillä ovat lain peruspilarit (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010).

Maahanmuuttajien kotouttamisasiosta on vastuussa työministeri ja asioiden valmistelu on kuulunut vuodesta 2012 alkaen työ- ja elinkeinoministeriölle (Sisäasiainministeriö 2013). Pakolaisten ensivaiheen kotouttamisesta vastaa kunta, joka kantaa kokonaisvastuun asiakkaidensa kotoutumisen perusteista yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Työ- ja elinkeinotoimistojen tehtäväkuva on luoda kotouttamispolitiikan mukaisia valmiuksia pakolaisten työllistymiselle kielikurssien, työharjoitteluiden ja muiden perus- ja yhteiskuntaopintojen avulla (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013a; Työ- ja elinkeinoministeriö 2013b). Muita kotouttamispolitiikan painopisteitä ovat muun muassa kuntalaiseksi asettuminen ja yhteiskunnallisen yhteenkuuluvuuden, kaksisuuntaisen kotoutumisen ja maahanmuuttajaperheiden tukeminen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013a). Kaksisuuntaisen kotoutumisen painottaminen perustuu uuteen lakiin kotoutumisen edistämisestä (2010). Sen ilmeisin ero aiempaan lakiin maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (1999) on yksisuuntaisen kotoutumisprosessin muuttuminen vuorovaikutteiseksi yhteistyöksi yhteiskunnan ja maahanmuuttajien välillä. Vuorovaikutteisen vaikuttamisen avulla pyritään tukemaan maahanmuuttajan yhteiskuntataitojen ja -tietojen sisäistämistä ja edistää heidän työllistymistään.

Kotouttamista tukevana palveluna voidaan tarjota myös lasten jälkihuollon palveluja alaikäisenä ilman huoltajaa saapuneille pakolaistaustaisille nuorille (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013b). Palvelua ei kuitenkaan toistaiseksi ole tarjolla Helsingissä, jollei nuorella ole ollut lastensuojelun kontaktia alaikäisenä (Härkönen 2013a).

Menestyksenkäs kotoutuminen vaatii onnistunutta kotouttamispolitiikkaa, joka edellyttää työ- ja elinkeinoministeriön (2013a) mainitsemaa yhteiskunnan eri hallinnonalojen sitoutumista yhdenvertaisuuteen, tasa-arvoiseen kohteluun ja positiiviseen asenneilmapiiriin syrjinnän ja rasismien ehkäisemiseksi. Onnistunut maahanmuuttopolitiikka vaatii myös kansainvälistä suojelua saavien eli pakolaisperäisten maahanmuuttajien hyvin ohjattua jakoa kuntiin ja edelleen kuntien ja valtion pätevää yhteistyötä (Työ- ja elinkeinoministeriö 2013a). Maahanmuuttopolitiikassa on kuitenkin unohdettu huomioida pakolaisen toiveet ja tarpeet kotikuntaa osoitettaessa.

4 ASUNNOTTOMUUS

Asunnottomuus voidaan jaotella tarkasteltavaksi Swärd ja Rundquistin esittämän mallin mukaan yksilökeskeisestä ja yhteiskuntakeskeisestä näkemyksestä käsin (Lehtonen & Salonen 2008, 18). Yksilökeskeisestä näkökannasta tarkasteltuna asunnottomuuden polttopisteessä on asunnoton ihminen, ongelman luonnetta kuvaa yksilöllinen poikkeavuus, ongelman laajuutta kuvastaa sen rajallisuus eli ongelma koskee vain joitakin ihmisiä ja ongelman ratkaisut kyetään hoitamaan tarvehankintaisesti ja valikoiden. (Lehtonen & Salonen 2008, 18.)

Tarkasteltaessa Swärd ja Rundquistin mallin mukaan asunnottomuutta yhteiskunnan näkökulmasta ongelman polttopisteessä näyttäytyy asunnottomuus sosiaalisena tai asuntopoliittisena ongelmana, jonka luonteeksi määrittyvät yksilöiden vajavaiset oikeudet saada asunto. Yhteiskunnan näkökannasta asunnottomuus koskee tällöin suurempaa ihmisjoukkoa ja asunnottomuuden ratkaisuna olisi asunnonsaannin laillistaminen universaaliksi oikeudeksi. (Lehtonen & Salonen 2008, 18.)

Asunnottomuudesta voidaan puhua myös kodittomuutena. Kodittomuus käsitteenä on kuitenkin asunnottomuutta huomattavasti laajempi käsite, sillä kodittomuuteen liitetään Granfeltin (1998) tutkimuksen mukaan myös tiettyyn paikkaan kuulumisen, identiteetin, tunteiden ja huolenpidon käsitteet. Tällöin asunto ei ole vain katto pään päällä vaan henkilön yksilöllinen kokemus kodista, johon vaikuttavat useat muutkin seikat. (Lehtonen & Salonen 2008, 17, 20.) Pakolaisen kohdalla näitä muita seikkoja voivat kuvastaa esimerkiksi kotoutumiseen liittyvät tekijät, jotka saavat heidän tunteensa uuden maan kodikseen. Lehtonen & Salonen (2008) mainitsevatkin, että Suomen kielessä asunnottomuus kuvastaa enemmän puutetta aineellisista resursseista, fyysisesti konkreettisesta kodista, kun taas kodittomuus ilmentää olemassa oloon liittyviä yksilölliseen kokemukseen pohjautuvia kodittomuuden tunteita tai elämyksiä (Katisko 2013, 113).

4.1 Asunnottomuus ETHOS-luokituksen mukaan

Asunnottomuus on monisyinen, yhteiskunnallinen ongelma, joka määritellään Suomessa moniulotteista ja moniammatillista yhteistyötä vaativaksi kysymykseksi (Asunto Ensin i.a.). Asunnottomuus on Euroopan tasolla olennaisimpia yhteiskunnallisia epäkohtia, johon EU:n Sosiaaliturvan ja sosiaalisen osallisuuden edistämisen strategiassa pyritään etsimään ratkaisua (FEANTSA i.a.).

Pitkäaikaisasunnottomuudeksi määritellään pitkittynyt tai kolmen vuoden sisään toistuva asunnottomuus, johon usein liittyy huono-osaisuutta kuten köyhyyttä ja psykososiaalisia ongelmia (Asunto Ensin i.a.). Asunnottomuuden käsite, määrittely ja asunnottomuuteen johtavat syyt tulee kartoittaa, jotta asunnottomuuden syntyyn ja siihen liittyviin ydinongelmiin voidaan pureutua. Euroopan asunnottomuustoimijoiden kattojärjestö FEANTSA (European Federation of National Associations Working with the Homeless AISBL) onkin kehittänyt avuksi ETHOS-luokittelun, jonka avulla voidaan luokitella erilaiset asunnottomuuden muodot (FEANTSA i.a.). ETHOS-luokittelun hyöty ilmenee asunnottomuusongelmaa kartoittaessa, seuratessa ja arvioidessa sekä ongelman ratkaisuja kehitettäessä ja poliittisia päätöksiä tehtäessä. (FEANTSA i.a.).

ETHOS-luokittelussa tilallisen, sosiaalisen ja laillisen osa-alueen puutteet määrittelevät asunnottomuuden olemuksen. Tilallinen osa-alue edustaa kansallisten laatusuositusten mukaista asuntoa, johon yksilöllä on oikeus. Sosiaalinen osa-alue edustaa edellytyksiä sosiaalisten suhteisiin ja yksityisyyteen. Yksilön asumisoikeus on puolestaan laillisten perusteiden osa-alue. Näiden osa-alueiden perusteella asunnottomuus jakaantuu edelleen neljään kategoriaan: asunnottomuuteen, katuasunnottomuuteen, asunnottomuusuhan alaisuuteen ja puutteellisiin asumisolosuhteisiin. Mainitut neljä asunnottomuuden kategoriaa jakautuvat edelleen 13:n erilaiseen asunnottomuuden funktionaaliseen määritelmään, jotka tarkentavat asunnottomien yksilöiden olosuhteita. (FEANTSA i.a.)

ETHOS-luokituksen asunnottomuutta käsitteleviä funktionaalisia eli toiminnallisia määritelmiä on viisi, joissa yksilöidään asunnottomien olosuhteet: Asumispalveluita käyttävien henkilöiden asuinolosuhteita kuvastaa asuminen asuntolassa, tilapäismajoituksessa tai tuetussa tilapäisessä majoituksessa. Asumispalvelujen käyttö on tarkoitettu tilapäi-

seksi asumisratkaisuksi. Pitkäikäiseksi majoittumiseksi katsotaan yli vuoden kestävä väliaikaismajoittuminen. Toisen toiminnallinen määritelmän asumisolosuhteita kuvastaa tilapäisesti perheväkivallan takia naisten turvakodeissa asuvat. Kolmas määritelmä käsittää maahanmuuttajien asemansa vuoksi vallitsevia olosuhteita, jolloin yksilöt majoittuvat vastaanottokeskuksissa. (FEANTSA i.a..) Katgoriaan sisältyvät myös siirtotyöläiset, joiden asumisolosuhteet ovat usein epämääräisiä autoissa tai parakeissa yöpymisiä (FEANTSA i.a.; Forsander 2013). Neljäs määritelmä käsittää hoitolaitoksista, myös psykiatrisista ja huume kuntoutuslaitoksista vapautuvat sekä lastenkodeista vapautuvat henkilöt, joilla ei ole asuntoa. Olosuhteita kuvastaa muun muassa, että hoitolaitoksen asiakas joutuu jäämään kuntoutusjaksonsa jälkeen laitokseen asumaan asunnon puutteen vuoksi. Viimeinen määritelmä käsittää pitkäaikaista tukea saavat asunnottomat kuten hoitokodissa asuvat ikäihmiset ja tukiasumista tarvitsevat, aiemmin asunnottomat yksilöt. (FEANTSA i.a..)

Katuasuminen jakaantuu kahteen toiminnalliseen määritelmään, kadulla nukkuviin ja ensisuojoissa yöpyviin. Kadulla nukkuvien olosuhteita kuvastaa julkisissa tiloissa ja kadulla eläminen vailla asumuksen tuomaa suojaa. Ensisuojoissa ja yömajoiissa yöpyvien olosuhteita kuvastaa vakituisen asuinpaikan puute. (FEANTSA i.a..)

Asunnottomuusuhan alaisuus jakaantuu puolestaan kolmeen eri toiminnalliseen määritelmään, joista epävarmoissa asuinolosuhteissa elävien yksilöiden olosuhteita kuvastavat: tilapäisasuminen tuttavien tai sukulaisten luona, joka juontaa juurensa asuntopulasta. Alivuokralaisena asuminen ilman laillista alivuokralaisasemaa, joka luo olosuhteet, jossa yksilö oleskelee alivuokralaisena ilman vuokrasopimusta tai laittomasti. Epävarmoissa asuinolosuhteissa elävät myös henkilöt, jotka käyttävät maa-aluetta asumiseen ilman laillista maankäyttöoikeutta. Asunnottomuusuhan alaisuutta kuvastavat myös häättöuhan alla elävät, joiden olosuhteita kuvastavat lainvoimaisella häättömääräyksellä toteutettu häättö tai kiinnityksen haltijan toteuttama omistusasunnon haltuunotto sekä väkivallan uhan alla elävät, jolloin olosuhteita kuvastaa poliisille tehdyn ilmoituksen jatkumona seuraava poliisin tarjoama turvapaikka. (FEANTSA i.a..)

Asunnottomuuden viimeinen kategoria koostuu puutteellisten asuinolosuhteiden kolmesta määritelmästä: Asumiskelvottomissa rakennuksissa majoittuvista, jolloin raken-

nus on luokiteltu asuinkelvottomaksi kansallisen lainsäädännön mukaan. Tilapäisissä tai epätyypillisissä rakennuksissa, kuten asuntovaunuissa tai asumiseen tarkoittamattomissa rakennuksissa, kuten majoissa ja hökkeleissä, asumista kuvaa olosuhteiden tilapäisyys sekä jatkuvaan asumiseen sopimaton asuminen. Kolmas ja viimeinen määritelmä on äärimmäinen tilanahtaus: asuinolosuhteita kuvaa korkein mahdollinen kansallinen tilanpuutteen muoto, jolloin kansallisten normien tai lainsäädännön vaatima vähimmäisneliömäärä ei toteudu tai asunnon käyttötapa on normeihin ja lainsäädäntöön sopimaton. (FEANTSA i.a.).

Laki eräistä Valtion asuntorahastosta maksettavista avustuksista (657/2000) määrittelee asunnottomaksi henkilön, joka: asuu ulkona tai asuu asuttavaksi soveltumattomissa tiloissa, asuu yömajassa tai väliaikaismajoituksessa, asuu laitoksessa siitä syystä, ettei ole asuntoa mihin palata tai on hädän tai asunnon purku-uhan saanut. Laki määrittelee valtion asuntorahaston perusteet muun muassa arava-lainoihin, joiden avulla voidaan rakentaa vuokra-asuntoja esimerkiksi pakolaisille. (Laki eräistä Valtion asuntorahastosta maksettavista avustuksista 2000.) Laista ja Euroopan yhteisestä asunnottomuuden eettoksesta (ETHOS) huolimatta pakolaisille osoitettavien vuokra-asuntojen tarjonta korreloi sosiaalista sekoittamista harjoittavan asuntopolitiikan kanssa siten, että taloudellisesti ahtaalla olevien alkuvaiheen pakolaisten asuttaminen kaupungin asuntoihin on varsin vähäistä.

4.2 Asunto on ihmisen perustarve, ei subjektiivinen oikeus

Suomen perustuslain (1999) mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön asunonsaantia ja oikeutta asuntoon. Perustuslaki tai muu voimassa oleva lainsäädäntö ei kuitenkaan velvoita kuntaa järjestämään asuntoa asunnottomalle, sillä asunto ei ole kuntalaisen subjektiivinen oikeus (Europaeus ym. 2013; Härkönen 2013a). Sen kuitenkin katsotaan olevan ihmisoikeus, sillä asunto on eräs ihmisarvoisen elämän pakollisista perustarpeista. Suomi on sitoutunut perustuslain, Euroopan Unionin perusoikeuskirjan kuin Yhdistyneiden kansakuntien Ihmisoikeuksien julistuksen tasolla ihmisoikeuksien kunnioittamiseen ja noudattamiseen sekä asunnonsaannin mahdollistamiseen. (Vesterinen ym. 2011.) Geneven sopimuksen neljännen luvun 21 artiklassa velvoitetaan asutta-

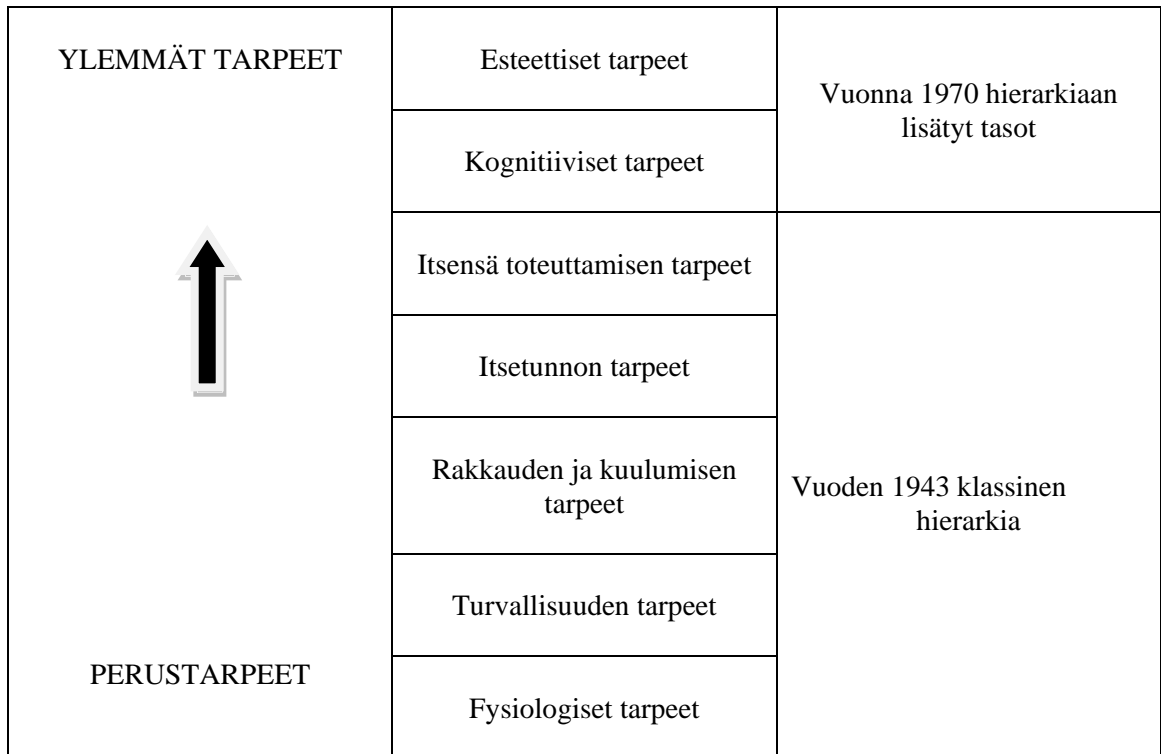
maan pakolainen niin hyvin kuin mahdollista (Pakolaisten oikeusasemaa koskeva YLEISSOPIMUS 1968). Suomessa tämän voi tulkita alkuvaiheen pakolaisen kohdalla tarkoittavan hänen huomioimistaan sosiaalisin perustein jaettavien vuokra-asuntojen tarvitsijana, erityisryhmään kuuluvana asunnontarvitsijana.

Asunnottomuus altistaa syrjäytymiselle ja heikentää yksilön elämänlaatua aiheuttaen kohtuutonta kärsimystä: Sosiaalinen elämä kärsii, kun asunnoton ei voi kutsua ketään kylään. Asunnottomalla ei ole rauhallista ja yksityisyyttä kunnioittavaa paikkaa missä levätä työ- tai koulupäivän jälkeen, tehdä läksyjä ja lukea kokeisiin, niinpä esimerkiksi moni asunnoton alkuvaiheen pakolainen kieltäytyykin hänelle osoitetusta työharjoittelusta tai opiskelupaikasta (Härkönen 2013b). Kieltäytyminen näistä työvoimapolitiittisesta toimenpiteistä voi puolestaan johtaa taloudellisiin sanktioihin, jolloin hänellä ei ole oikeutta kotoutumistukeen ja toimeentulotuen perusosaa voidaan alentaa 20–40 prosenttia (Laki toimeentulotuesta 1997; Kela 2014a).

Asunnoton elää tilanteessa, jossa hänellä ei ole paikkaa missä voisi sairastuessaan potea ja parantua rauhassa. Asunnottomuuden on myös todettu altistavan mielenterveys- ja päihdeongelmille. Tämän ohella pakolaistaustaisista henkilöistä suuri osa on traumautuneita rankkojen ja stressaavien elämänvaiheiden myötä. Vaikka vakaan ja vaarattoman arjen turvaaminen on erityisen tärkeää traumatisoituneen henkilön olleessa kyseessä, asunnottomana tämä ei onnistu. (Härkönen 2013b.) Myös arkipäiväiseksi miellettyjen asioiden hoito voi muuttua hyvinkin hankalaksi, kun asunnottomalla henkilöllä ei ole vakituista osoitetta (Sosiaalityöntekijä 2013b). Asunnottomuus aiheuttaa tilanteen, jossa ihmisen perustarpeet eivät täyty. Perustarpeet on havainnollistettu Maslowin (1948 & 1970) tarvehierarkiassa.

Abraham Maslowin (1948 & 1970) tarvehierarkian mukaan ihmisen nk. alemmat tarpeet eli fysiologiset perustarpeet tulee täyttää ennen kuin yksilön on mahdollista pyrkiä eteenpäin kohti seitsenportaisen hierarkian huippua, korkeampia tarpeita ja itsensä toteuttamista (KUVIO 3, s.27). Vaikka nämä seitsemän eri tarvetasoa esitetään alhaalta ylöspäin ilmenevänä hierarkiana, käytännössä tasot sekoittuvat toisiinsa. (Dean 2010, 19–20.) On kuitenkin selvää, että jos ihmisen tulee valita esimerkiksi hengittämisen ja juomisen välillä, hän luonnollisesti valitsee hengittämisen eli hengissä pysymisen. Fy-

siologiset tarpeet määrittelevät pitkälti ihmisen tarvemaailman perustaa. Niinpä voi päätellä että, jos ihmisen pitää valita asunnonsaannin ja opiskelun välillä, hän Maslowin logiikan mukaan oletettavimmin käyttää aikansa mieluummin asunnon etsimiseen kuin opiskeluun. Asunto kuuluu hierarkian toiselle portaalle eli turvallisuuden tarpeisiin, kun taas opiskelu viidennelle portaalle, itsensä toteuttamisen tarpeisiin. Alemmat perustarpeet menevät hierarkkisesti ylempien tarpeiden edelle.

KUVIO 3. Maslowin tarvehierarkia (Käännetty tekijän toimesta. Alkuperäinen lähde Dean 2010, 19)

Maslowin lisäksi individualistisesta näkökannasta hyvinvointia ja turvallisuuden tarpeita on käsitellyt muun muassa sosiologi Erik Allardt, jonka kehittämässä Having-Loving-Being -hyvinvointijaottelussa Having osoittaa aineellisia resursseja, kuten asuntoa, hyvinvoinnin eräänä peruspilarina (Kajanoja 2009, 104). Myös moraalifilosofi Len Doyal ja taloustieteilijä Ian Gough asettavat vuonna 1991 heidän kehittämässään Doyalin ja Goughin tarveteoriassa tyydyttävän asumisen ihmisen hyvinvoinnin optimille vähimmäistasolle yhdessä muun muassa ruoan, veden ja taloudellisen turvallisuuden kanssa (Kajanoja 2009, 97). Voidaan siis todeta, että asunto on ihmisen hyvinvoinnin kannalta perustarve.

4.3 Asunnottomuus Suomessa ja Helsingissä

Helsinki on Suomen ylivoimaisesti suurin asunnottomuuskunta: vuosina 2012–2013 asunnottomuus oli pysynyt samansuuruisena 4100 asunnottomassa yksinasujassa ja 300 asunnottomassa perheessä. Vaikka asunnottomuutta on saatu vähennettyä muissa asunnottomuuskunnissa asunnottomuuden poisto-ohjelman myötä, ei myönteistä kehitystä ole Helsingissä havaittu. Vuosien 2011–2012 asunnottomuustilastoja vertailtaessa voidaan todeta asunnottomuuden kasvaneen Helsingissä tuolloin 700 henkilöllä. Helsingin lähes 1800 pitkäaikaisasunnotonta kattavat 70 prosenttia koko maan pitkäaikaisasunnottomista. Helsingin asunnottomuusongelma on koko maan mittakaavassa huomattava. (ARA 2014a, 2–3, 5.)

Suomessa oli yhteensä vuonna 2013 noin 7500 asunnotonta yhden henkilön ruokakuntaa sekä noin 420 asunnotonta perhettä (ARA 2014a, 2). Huomionarvoista on suuri nuorisotasunnottomuus, sillä tilastojen mukaan useampi kuin joka neljäs asunnoton Helsingissä on nuori, alle 25-vuotias (ARA 2014a, 2–3; ARA 2014c). Maahanmuuttajien asunnottomuus on myös kasvanut räjähdysmäisesti (ARA 2014a): 39 prosenttia Helsingin asunnottomista yhden hengen ruokakunnista on maahanmuuttajataustaisia henkilöitä ja asunnottomista helsinkiläisperheistä peräti 65 prosenttia on maahanmuuttajaperheitä (ARA 2014c). Asunnottomien maahanmuuttajien määrä Helsingissä nousi 650 henkilöllä vuonna 2013 (ARA 2014a, 3–4) samalla kuin kantaväestön asunnottomuutta saatiin karsittua.

4.4 Kotoutujien asumistilanne Helsingissä

Alkuvaiheen pakolaistaustainen maahanmuuttaja eli kotoutuja on henkilö, joka saa kansainvälistä suojelua Suomessa ja jonka oleskeluluvan saannista on kulunut enintään kolme vuotta. Helsinkiläiset alkuvaiheen kotoutujat ovat joko Helsingin vastaanottamia kiintiöpakolaisia, suoraan vastaanottokeskuksista omaehtoisesti muuttavia tai perheen-yhdistämisen kautta Helsinkiin saapuvia tai Helsingissä asuvia henkilöitä (Helsingin kaupunki 2012a). Muualta Suomesta Helsinkiin muuttavien kohdalla noudatetaan kahden vuoden sääntöä eli yli kaksi vuotta aiemmin oleskeluluvan saaneita muualta Helsin-

kiin muuttavia pakolaistaustaisia henkilöitä ei katsota enää alkuvaiheen kotoutujiksi (Helsingin kaupunki 2012a). Heidät ohjataan omien asuinalueidensa sosiaaliasemille, joissa arvioidaan heidän toimeentulotuen ja muun mahdollisen tuen tarve. Kotoutumisajasta voidaan poiketa erityistilanteissa lyhentäen tai pidentäen maahanmuuttoyksikön asiakkuusaikaa (Härkönen 2013a).

Asunnottomuuden kvantitatiivisen tutkimuksen tekemisen on todettu olevan melko vaikeaa, johon vaikuttavat useat eri tekijät. Asunnottomien olosuhteiden jatkuvat muutokset, asunnottomien vaikea saavutettavuus ja palvelujenkäyttäjäparadoksi, joka juontuu siitä tosiasista, että käytettävissä olevat tilastot asunnottomista perustuvat ainoastaan palveluiden käyttäjien tilanteisiin, tekevät määrällisestä tutkimuksesta haastavaa. (Lehtonen & Salonen 2008, 18.) Mitään täysin vedenpitävää tilastoa asunnottomien lukumäärästä ei siis ole käytettävissä kuten Lehtonen ja Salonen (2008, 18) ympäristöministeriön tutkimuksessaan toteavat. Tämä pätee myös tutkimuskohteena olevaan asiakasryhmään: ainoastaan sellaiset asiakkaat, jotka ovat asunnottomia ja jotka saavat toimeentulotukea, jonka perusteella heillä on jatkuva asiakassuhde maahanmuuttoyksikön, pystytään varmuudella kartoittamaan asunnottomiksi. Tämän epävarmuustekijän takia maahanmuuttoyksikössä tilastoidaan varsinaisesti ainoastaan uusien asiakkaiden asumistilanne (Härkönen 2013a). Tilastoissa eivät siis näy toisen ja kolmannen vuoden kotoutujien asunnottomat.

Helsingin jatkuvasti kasvava vetovoima maahanmuuttajien ja siten myös pakolaisten toiveena ensisijaisesta asuinkunnasta näkyy uusien asiakkaiden tilastoissa, sillä maahanmuuttoyksikön asiakaskunnan määrä on ollut nousujohteinen vuodesta 2008 vuoteen 2013. Viisivuotisjaksossa uusien asiakkaiden määrä nousi vuositasolla reilusta 400 uudesta asiakkaasta reiluun 600 uuteen asiakkaaseen (ks. alaluku 2.2: KUVIO 1) Uusista asiakkaista suurin osa eli reilu 75 prosenttia oli päätenyt Helsinkiin omatoinen muuton kautta ja vajaa 22 prosenttia maahanmuuttoviranomaisten perheen yhdistämispäätösten kautta, kunta paikan saaneiden määrän jäädessä huomattavan alhaiseksi eli alle kolmeen prosenttiin. (Karisto 2014.)

Alkuvaiheen pakolaistaustaisten maahanmuuttajien Helsinkiin tulon perusteet vuonna 2013:

- n. 75 % omaehtoisen muuton kautta
- n. 22 % perheenyhdistämisen kautta
- n. 3 % kuntapaikan kautta

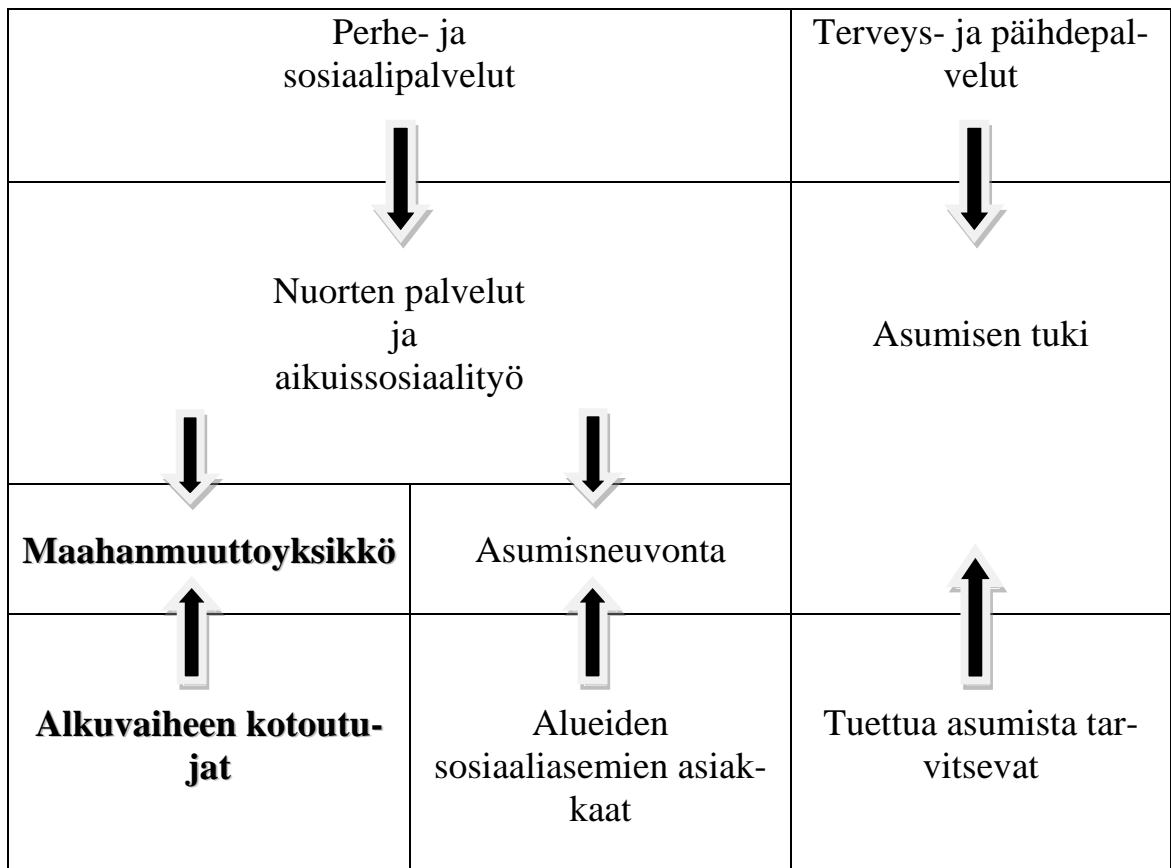
Kotoutujien asunnottomuuden määrä on noussut samalla kun uusien asiakkaiden määrä on kasvanut. Kun uusista maahanmuuttoyksikön asiakkaista vuonna 2011 vaki-naista asuntoa oli noin 5 prosenttia yhden ihmisen ruokakunnista, vuonna 2012 määrä oli noin 8 prosenttia ja vuonna 2013 jo 15 prosenttia. Uusien asiakkaiden perhekuntien kohdalla asunnottomuusprosentti oli vastaavasti noussut vuosien 2011–2012 kahdeksas-ta prosentista 12 prosenttiin vuonna 2013.

Pakolaistaustaisista uusista asiakkaista tuttavilla tai sukulaisilla asui vuonna 2011 yksinasuvista ja perhekunnista noin 40 prosenttia, vuonna 2012 luku oli noin 35 prosenttia ja vuonna 2013 noin 30 prosenttia. (Härkönen 2013a.) Tuttavilla tai sukulaisilla asuvien prosenttiluku ovat laskusuuntainen ja maahanmuuttoyksikössä havaitun oman koke-muksen mukaan tätä asumismuotoa edustavat henkilöt siirtyvät joko omiin vuokra-asuntoihin tai jäävät asunnottomiksi normaalisti jo muutaman kuukauden kuluessa Hel-sinkiin kirjoille pääsyänsä jälkeen.

4.5 Helsingin kaupungin palvelujärjestelmä pakolaisten asuttamiseksi

Helsingin kaupungin sosiaalitoimen olemassa olevat palveluketjut pakolaistaustaisten asiakkaiden asumistilanteen parantamiseksi ovat jakautuneet sen mukaan onko pakolai-nen kotoutumissuunnitelman piiriin kuuluva alkuvaiheen kotoutuja vai jo kotoutumis-ajan ohittanut henkilö. Kuviossa 4, sivulla 31 havainnollistetaan Helsingin kaupungin asuttamisen palvelujärjestelmä: Oleskeluluvan saaneen ja Helsingissä pysyvästi asuvan alkuvaiheen kotoutujan asumistilanteen käsittely, tukeminen, ohjaus ja neuvonta kuulu-vat perhe- ja sosiaalipalveluiden alaisuudessa toimivan nuorten palvelujen ja aikuissosi-aaliryhmien maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikölle.

Kotoutumisajan päätyttyä asiakas siirtyy oman asuinalueensa sosiaaliaseman asiakkaaksi, mikäli hän on toimeentulotuen tarpeessa (Härkönen 2013a). Tällöin hänellä on mahdollisuus hyödyntää kaupungin asumisneuvojen palveluja (KUVIO 4) jotka toimivat nuorten palvelujen ja aikuissosiaalityön toimipisteissä eli alueiden sosiaaliasemien yksiköissä (Helsingin kaupunki 2013b; Kinni 2012). Myös joissain Helsingin kaupungin asuntojen kiinteistöyhtiöissä on kiinteistön asukkaiden käytössä olevia asumisneuvoja (Helsingin kaupunki 2013b). Asumisneuvonnalla pyritään ehkäisemään asunnottomuutta ja vaikuttamaan asumissosiaalisiin ongelmiin (Kinni 2012). Käytännössä alkuvaiheen pakolaistaustaista maahanmuuttajaa ei kuitenkaan voida siirtää kotoutumisajan päätyttyä maahanmuuttoyksiköstä alueen sosiaaliaseman asiakkaaksi, jos asiakas on asunnoton (Härkönen 2013a).

KUVIO 4. Helsingin kaupungin asunnottomuudenhoidon järjestelmä kuviona

Asumisen tuki eli ASTU on puolestaan organisatorisesti järjestetty sosiaali- ja terveysviraston terveys- ja päihdepalvelujen psykiatria- ja päihdepalvelujen alaisuuteen (KUVIO 4). ASTUssa tehdään sijoitus- ja arviointityötä sekä annetaan tuetun asumisen so-

siaalipalveluja ja asumisneuvontapalveluja tuettua asumista tarvitseville helsinkiläisille. Muun muassa Hietaniemenkadun palvelukeskus kuuluu ASTUn alaisuuteen. Palvelukeskuksen toimintoihin kuuluu pitkäaikaisasunnottomien palvelutarpeen arviointi. Hietaniemenkadun palvelukeskuksen kautta asunnoton voidaan siirtää pysyvämpiin ja tuettuihin asumispalveluihin (Helsingin kaupunki 2014c).

4.6 Kriisimajoitusratkaisut

Niin kantaväestön kuin pakolaisten asunnottomuutta on pyritty hoitamaan kunnan tasolla Helsingissä kriisimajoitusratkaisuin ostamalla majoituspalveluita yksityiseltä majoitusyhtiöltä sekä väliaikaismajoitusta tarjoavilta yhdistyksiltä ja järjestöiltä. Helsingin kaupunginvaltuutettu Veronika Honkasalo (2013) jätti valtuustokysymyksen apulaiskaupunginjohtaja Laura Rädylle maaliskuussa 2013 koskien tilapäismajoitusyhtiö Forenomin roolia terveys- ja sosiaaliviraston kriisimajoituspalveluiden järjestäjänä. Pyrkimyksenä oli herättää kysymys Forenomin mahdollisesta keinottelijan roolista asunnottomien hädän hyväksikäyttäjänä majoitushintojen kohotessa jopa kolminkertaisiksi normaaleihin vuokrahintoihin verrattuna. Pyrkimyksenä oli myös kriisiasumisen kustannustehokkuuden ja eettisyyden parantaminen. (Honkasalo 2013.)

Julkista keskustelua asiasta herätti Helsingin Sanomien vuoden 2013 maaliskuuhun ajoittunut uutisointi aiheesta, jonka otsikosta ilmeni Helsingin kaupungin käyttävän vuosittain miljoonia hätämajoitusten hankkimiseen muun muassa majoitusyhtiö Forenomilta. Vuonna 2012 kustannukset olivat kohonneet jo 6,4 miljoonaan euroon, josta summasta noin puolet ohjautui Forenomin haltuun. (Palttala 2013.) Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto sai kritiikkiä siitä, ettei ollut kilpailuttanut majoituspalvelujen ostoa. Nuorten palvelut ja aikuissosiaalityö on käytännössä vastuussa kriisimajoitumisen järjestymisestä, jonka silloinen päällikkö Leila Palviainen puolestaan kyseenalaisti majoituspalveluiden kilpailuttamisen Helsingin Sanomien (20.3.2013) artikkelissa. Hänen mukaansa kilpailuttamisen olisi saattanut tulkita väliaikaismajoituksen hyväksymisenä kestävästä asumismuotona (Helsingin Sanomat 20.3.2013). Samassa artikkelissa poliitikot esittivät ratkaisuksi kunnan oman asumistuotannon kehittämistä, oman

yksikön rakentamista ja kaupungin omien palveluasuntojen hyödyntämistä (Helsingin Sanomat 2013).

4.7 Kotoutujien asuttamisen erityishaasteet sosiaalityössä ja -ohjauksessa

Joulukuussa 2009 astui voimaan Lissabonin sopimus, jolla vahvistettiin EU:n aiemmin julistuksena huomioitu perusoikeuskirja EU-maita sitovaksi lainsäädännöksi. Sopimuksen tarkoituksena on muun muassa vahvistaa Euroopan unionin sosiaalisia näkymiä sosiaalisten arvojen ja sosiaalipoliittisten päämäärien suhteen. Eräs sen pääkohdista on syrjäytymisen torjuminen, joka tulee turvata muun muassa riittävien sosiaalipalvelujen avulla. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2012, 67.) Sosiaali- ja terveystoimen apulaiskaupunginjohtaja Laura Rätty painotti Helsingin Sanomien lehtiartikkelissa helmikuussa 2014, Kriisiasunnot kävivät kalliiksi, että kalliista hätämajoitusvaihtoehdosta irtautumisen onnistuminen on kiinni sosiaalityöstä (Kuokkanen 2014). Lissabonin sopimuksesta, Suomen perustuslaista ja jatkuvasti lisääntyvistä asiakasmääristä huolimatta Helsingin sosiaali- ja terveysvirastolla ei ole aikeita myöntää lisäresursseja asunnottomuustilanteen hoitoon (Kuokkanen 2014). Tämä koskee myös maahanmuuttoyksikön toimipistettä, vaikka asunnottomien asiakkaiden määrä on alati kasvanut (Härkönen 2013a; Härkönen 2014).

Suomen perustuslain (1999) 19 § mukaan julkisen vallan tulee edistää yksilön oikeutta asuntoon ja auttaa yksilöä asunnon omatoimisessa hankkimisessa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että sosiaalityön ja -ohjauksen tehtävänä on avustaa, tukea ja neuvoa asunnontonta asunnonsaannissa, kirjoittaa puoltolausuntoja kaupungin asuntoihin ja myöntää vuokravakuuksia. (Europaeus ym. 2013; Härkönen 2013a.) Sosiaalitoimi voi myös pakolaistaustaisen asiakkaan vuokra-asunnon saannin mahdollistamiseksi perustellusti ja viimeisenä vaihtoehtona myöntää kohtuullisesta välityspalkkiosta koituvat kulut toimeentulotukena asiakkaalle (Härkönen 2013a; Sosiaaliohjaaja 2014). Maksu välityspalkkiosta suoritetaan laillisesti vuokra-asuntoja välittävälle välitysyhtiölle vuokrasopimusta vastaan (Härkönen 2013a). Kotoutujat eivät ole asunnonhakijoina yhtä hyvässä asemassa kuin kantaväestö tai muut suomen kieltä taitavat ja Suomen yhteiskunnan lakeja ja normeja ymmärtävät, joten harkinnanvaraisen toimeentulotuen käyttö välitys-

palkkioiden maksuun kotoutujien asuttamisen välineenä on perusteltua. Asunnottomuus lisää yksilön Lissaboninkin sopimuksessa mainittua syrjäytymisen riskiä eritoten, kun kyseessä on traumautunut pakolainen (Härkönen 2013b).

Maahanmuuttoyksikössä tehdään kotouttamistyötä, johon tiiviisti liittyy myös vastaanottava työ. Nämä on syytä erottaa toisistaan, sillä vastaanottavatyö (settlement) on kotoutujien rutiinien rakentamistyötä (Turtiainen 2013, 195–196), joka pitkälti kuuluu sosiaaliohjaajien työnkuvaan, kun taas kotouttamistyö (intergration) on arjen rakentamistyötä (Turtiainen 2013, 195–196) ja sosiaalityöntekijöiden työaluetta. Työt maahanmuuttoyksikössä onkin jaettu asunnottomuuden suhteen siten, että sosiaalityöntekijä-sosiaaliohjaaja -työparista sosiaalityöntekijä tekee kriisimajoitusehdotukset, puollot ja päätökset. Sosiaaliohjaaja puolestaan avustaa asiakasta käytännön asunnonhaussa ja vuokralainsäädännön oikeuksien ja vastuiden ymmärtämisessä. Suomen kieltä osaamattomien alkuvaiheen pakolaistaustaisten asiakkaiden kohdalla tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että asuntojen haku jää suurilta osin sosiaaliohjaajan vastaanotolla täytettyjen asunnonhakulomakkeiden sekä mahdollisen asiakkaan henkilökohtaisen tukiverkoston varaan (Sosiaaliohjaaja 2014). Kokemuksen mukaan sosiaaliohjaajan soitoista yleis-työhyödyllisten asunnon tarjoajien palvelunumeroihin tai kaupungin asuntotoimistoon ei ole asunnon saannin kannalta mitään merkitystä. Kielitaidottomien asiakkaiden oma aktiivisuus yksityisten vuokra-asuntojen näytöissä käynnin ja muun mahdollisen asunnon löytämistä edistävän toiminnan suhteen jää käytännössä monilta toteutumatta (Sosiaalityöntekijä 2014b), sillä läheskään kaikilla asunnottomilla pakolaisilla ei ole kielitaitoista ystävää tai sukulaista, tukiverkostoa, joka voisi asuntonäytöissä asiakkaan kanssa käydä. Kokemuksen mukaan sosiaaliohjaajilla ei ole ajankäytön niukkuudesta ja suurista asiakasmääristä johtuen resursseja käydä yksityisten markkinoiden asuntonäytöissä yhdessä asiakkaan kanssa. Kuitenkin on havaittu, että yhden henkilön ruokakuntien mahdollisuudet saada vuokra-asunto ovat parhaimmat juuri yksityisiltä vuokranantajilta (Sosiaalityöntekijä 2013a).

Kotoutujan muiden tärkeiden elämänalueiden ja kotoutumisen käsittely jää asiakasta paamisissa useimmiten asunnottomuuden varjoon, asiakkaan päällimmäisen huolen ollessa asunnottomuus (Sosiaalityöntekijä 2013a; Sosiaalityöntekijä 2013b). Kuitenkin esimerkiksi lakisääteisiin asioihin perehtymiseen tulisi asiakaskäynneillä jäädä aikaa

asiakkaan oikeuksien turvaamiseksi. Tulee myös huomioida, että koska asiakkaiden kanssa asioidaan pääsääntöisesti tulkkien avulla, asiakaskäynneillä käsiteltävien asioiden kirjo ei ajankäytöllisistä syistä johtuen voi olla kovinkaan laaja. Kotoutuminen herkästi hidastuu tai jopa estyy asunnottomuuden ajaksi, sillä asunnottomuuteen liittyvät huolet hallitsevat asiakastapaamisia eikä kotouttamistyötä voida toteuttaa.

Asunnottomuuden hoidossa on huomioitava, että sosiaalityötä sitovat kunnan asettamat rajat kohtuuvuokrasta. Esimerkiksi vuonna 2013 kohtuuvuokran yläraja oli 650 euroa kuukaudessa yksinasuvalta. Lisäksi voidaan huomioida kohtuullinen vesimaksu, jonka ylärajaksi on muodostunut 20 euroa kuukaudessa. Sosiaalitoimen ei tule tukea asiakasta tätä kalliimman asunnon vuokraamisessa kuin erityistapauksissa. Erityisenä syynä kalliimpaan vuokraan voivat toimia esimerkiksi terveydelliset syyt, jos toisena vaihtoehtona on uhkaava tai yhä jatkuva asunnottomuus. (Härkönen 2013a.)

Kaupungin sisäisten pysyväisohjeiden mukaan asunnottoman kriisitilanteen tulisi kestää enintään 30 vuorokautta, jonka ajan kuluessa asunnottoman tulisi löytää itselleen vuokra-asunto. Asunnottomuuden kestäessä tätä pidempään siirtyy asunnottomuustilanteen käsittely maahanmuuttoyksikön vastuu-sosiaalityöntekijältä nuorten palvelujen ja aikuissosiaalityön kriisimajoitustyöryhmälle. Työryhmä tekee päätöksen asiakkaan mahdollisesta jatkoasuttamisesta. (Sosiaaliohjaaja 2014.) Alkuvaiheen pakolaistaustaisten maahanmuuttajien jatkoasuttaminen asumispalveluyksiköihin ei kuitenkaan useimmiten onnistu: Kokemuksen mukaan asumispalveluyksiköiden asukkailta edellytetään ennalta tarkkaan määrittelemätöntä suomen kielen taitoa, vaikka yhdenvertaisuuslain (2004) 6§ pykälä kieltää syrjinnän muun muassa kielen perusteella (Sosiaaliohjaaja 2014).

4.8 Asuntopoliittiset suuntaukset ja vuokra-asuntomarkkinat Helsingissä

Rakenteellisen asunnottomuuden aiheuttajana sosiaalityön ja -ohjauksen näkökulmasta voidaan pitää yleishyödyllisten vuokra-asuntojen hintojen ylikuumenemista, yksityisten vuokranantajien ennakkoluuloja, Helsingin kaupungin sosiaalisesti tarkoituksenmukaisen asuntotuotannon riittämättömyyttä (Sosiaalityöntekijä 2013a; Sosiaalityöntekijä 2013b) sekä yhteistyön puutetta asunnontuottajien ja sosiaalitoimen välillä (Sosiaali-

työntekijä 2013a). Maahanmuuttoyksikön työntekijöiden kokemus kertoo, että yksinasujien on käytännössä mahdotonta päästä jonon ohi edes sosiaalityöntekijän määrittämällä erityisperusteilla (Sosiaalityöntekijä 2013a), joka kertoo siitä tosiasiaista, ettei sosiaalisesti tarkoituksenmukainen vuokra-asuntosektori tee riittävää yhteistyötä sosiaalipalvelujärjestelmän kanssa asunnottomien asuttamisen mahdollistamiseksi (Kaakinen 2013, 19).

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARAn arava- ja korkotukivuokra-asuntojen uusimmassa asukasvalintaoppaassa todetaan yksiselitteisesti, että Ympäristöministeriön asetuksen mukaisesti tietty osa asunnoista voidaan osoittaa tietyille erityisryhmille, kuten nuorille tai opiskelijoille. Kunnan velvollisuus olisi ottaa kantaa kohderyhmän rajauksen perusteluihin sekä siihen, onko kohderyhmä riittävän suuri erityisasemaan. (ARA 2014b.) Tällaisia erityisen tuen ryhmiä asumiseen liittyen nuorten ja opiskelijoiden lisäksi ovat pakolaiset, asunnottomat, mielenterveys- ja päihdeongelmaiset, vammaiset henkilöt, muistisairaat henkilöt ja huonokuntoiset vanhukset (Ympäristöhallinto 2013b).

Yleishyödyllistä vuokra-asuntotuotantoa ja kaupungin vuokra-asuntotuotantoa pidetään yleisesti sosiaalisin perustein jaettavien asuntojen tuottajina ja erityisryhmien asunnottomuuden ensisijaisina poistajina. Yleishyödyllisinä asuntotuottajina pidetään rakennusyhtiöitä, joille valtio myöntää korkotukilainoja eli ARAVA-lainoja kohtuuhintaisen tai erityisryhmien asumista tukevien asuntojen rakentamiseen eli nk. sosiaalisin perustein tapahtuvaa asuttamista varten. Asukkaat valitaan sosiaalisen tarkoituksenmukaisuuden edellytyksellä vuokrattaviin vuokra-asuntoihin hakijan todellisen asunnontarpeen, varallisuuden ja tulojen perusteella tulorajojen poistumisesta huolimatta. (Ympäristöhallinto 2013a; ARA 2014b, 5). Esimerkiksi Helsingin kaupungin asuntojen vuokra-asuntokannasta noin neljä prosenttia on ohjautunut hyvätuloisille eli yli 45 200 euroa vuositasolla ansaitseville (Mannila & Moisio 2013). Lainojen jakamista rajaava aravarajoituslaki (1993) määrittelee momenteissa 4a ja 4b, että asukasvalinnassa on asetettava etusijalle asunnottomat sekä muut kiireellisessä asunnontarpeessa olevat taloudellisesti heikko-osaisimmat hakijat siten, että sosiaalinen tasapaino ja monipuolisuus alueen ja vuokratalon asujaimistossa säilyvät. Valtio jakaakin tukea kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen tuotantoon, jotta asunnot ohjautuisivat eniten niitä tarvitseville (ARA 2014b, 5).

Suomen vuokra-asuntokannasta on noin puolet ARAVA-lainoitettuja muiden ollessa vapaarahoitteisia asuntoja (Ympäristöhallinto 2013a). Aravakorkotukilainalla rakennettujen sekä vuoden 2002 jälkeen rakennettujen pitkäaikaisella korkotukilainalla rahoitettujen vuokra-asuntojen vuokrat määräytyvät omakustannusperiaatteen mukaan eli vuokratuloilla suoritetaan talon rakentamisesta koituneet pääomakulut ja kiinteistön hoitokulut. Vapaarahoitteisten vuokra-asuntojen vuokrien indikaattoreina toimivat puolestaan markkinat sekä osapuolten väliset sopimukset. Arava- sekä pitkäaikaiskorkotukilainoitettujen asunnot vapautuvat vuokrasäännöstelystä 35 vuoden jälkeen, jonka jälkeen vuokrien hinnoittelussa noudatetaan vapaarahoitteisten vuokra-asuntojen kriteerejä. (Ympäristöhallinto 2013a.) Vuokrasäännöstelyajalle on olemassa myös poikkeuksia (ARA 2014b, 5–6). Aravarajoituslaki (1993) määrittelee arava-asuntojen vuokran määrän sekä käyttötarkoituksen. Asukkaaksi voidaan valita Suomen kansalainen ruokakuntineen tai Suomen kansalaiseen rinnastettava henkilö, esimerkiksi maahanmuuttaja, jolla on vähintään yhden vuoden oleskelulupa (Aravarajoituslaki 1993).

Valtion asuntorahaston käytännön toiminta eli päätösten valmistelu ja korkotukilainoihin liittyvät päätökset sekä valtion ulkopuolisen asuntorahaston tulouttamiset ja raportointi tehdään Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARAn toimesta (VAR 2012, 1, 19). ARAn tehtävänä on muun muassa valvoa mitkä asunnot kulloinkin vapautetaan vuokrasäännöstelystä (VAR 2012, 8). Valtion asuntorahaston lainoitustoiminnan kannattavuus oli pääomankorkokustannukset huomioon ottaen ylijäämäistä 107,7 miljoonaa euroa vuonna 2012 (VAR 2012, 2). Ympäristöministeriö liitti ylijäämän valtion asuntorahaston omaan pääomaan (Valtioneuvosto 2013).

ARAVA-rahoitettujen vuokra-asuntojen vuokrat nousivat vuosina 2008–2012 koko maassa noin 16 prosenttia eli nopeammin kuin vapaarahoitteisten vuokra-asuntojen hinnat. ARAVA-rahoitettujen vuokra-asuntojen uudet vuokrasopimukset nousivat samalla aikavälillä Helsingissä 30 prosenttia ja koko pääkaupunkiseudulla 22 prosenttia. Vuokrien nousu on pääasiallisesti keskittynyt pieniin asuntoihin ja kalleimpien alueiden asuntoihin. Samaan aikaan euroalueen maiden vuokriennousu on ollut hillitympää jääden noin 7:än prosenttiin. Rakennuskustannuksiin ei vuokra-asuntojen hintojen määrittelyssä voida vedota, sillä ne ovat pysyneet alhaisina suhteessa vuokriin. Helsingin korkeita

ARAVA-asuntojen vuokria kuitenkin selitetään lähinnä tonttimaan puutteella ja rakennusalaan vaivaavalla kilpailun puutteella. (Kajanoja ym. 2013, 36–37, 42.)

ARA suositteli helmikuussa 2013, että yleishyödyllisten asuntotuottajien vuokra-asuntojen korkeaksi kohonneita vuokria pyrittäisiin hillitsemään ja vuokria alentamaan vuokrasäännöstelyn piirissä olevissa asunnoissa suurien asuntojen asuntokannassa ilmenneen vajaakäytön takia (ARA 2013b). Jyvitysmalli kuitenkin tarkoittaa ensivaiheessa isojen asuntojen vuokra-alennuksia pienten asuntojen vuokrien nousun kustannuksella, jotta suuremmat asunnot saataisiin vuokrattua ja talojen kokonaisvuokratuotto nousemaan. Täyskäytön seurauksena uskotaan myös pienten asuntojen vuokrien vähitellen laskevan (ARA 2013b.) Suosituksesta ei ilmene miten suositus sopii yhteen jo muutoinkin hinnoiltaan ylikuumentuneiden, yleishyödyllisten vuokra-asuntotuottajien sosiaalisiin perustein jaettavien pienten vuokra-asuntojen eli yksiöiden ja kaksioiden konkreettiseen saavutettavuuteen. Pienituloisilla ei ole varaa maksaa korkeampia vuokria eivätkä sosiaalisin perustein jaettavat etuudet ja tuet, kuten toimeentulotuki tai asumistuki, anna mahdollisuutta vuokrata ylikalliita asuntoja.

Helsingin kaupungin asuntotuotantotoimikunta ja sen alainen asuntotuotantotoimisto ovat vastuussa Helsingin kaupungin oman asuntotuotannon ja jo olemassa olevan asuntokannan korjausrakentamisen toteutuksesta. Asumisen ja siihen liittyvän maankäytön toteutusohjelma 2012 eli AM-ohjelman mukaan Helsingin kaupungin asuntotuotantoa tulisi nostaa 1500 asuntoon vuodessa, josta valtion tukeman vuokra-asuntotuotannon määrä olisi 750 asuntoa (Helsingin kaupunki 2012b; Marjamaa 2013, 3). Vapaaarahoitteisia asuntoja tulisi tuottaa ainoastaan alueiden monipuolisen asujakannan varmistamiseksi, enintään 150 asuntoa vuodessa (Helsingin kaupunki 2012b). Sisko Marjamaa, (2013, 2) Helsingin kaupungin asuntotuotantotoimikunnan toimitusjohtaja, totesi vuoden 2012 asuntotuotannon toimintakertomuksessa että, vaikka kokonisasuntokannan rakentaminen Helsingissä oli tuolloin lisääntynyt ja prosentuaalisesti vuokra-asuntojen tuotanto näytti runsaalta, on vuokra-asuntojen rakentaminen kuitenkin määrällisesti riittämätöntä.

Helsingin asuntotuotantotoimikunnan valtuuston asettamiin tavoitteisiin kirjattiin vuonna 2013 eräksi päätavoitteeksi muun muassa asuntomarkkinoille tulevien nuorten ja

lapsiperheiden asumisedellytysten huomioiminen sekä maahanmuuttajien ja y ruokakuntien määrän kasvun huomioon ottaminen (Helsingin kaupunki 2012c, 13). Tavoite on aiheellinen, sillä nuorten ja maahanmuuttajien asunnottomuus ovat kasvaneet Helsingissä räjähdysmäisesti. Nuoret, minimielannolla elävät ja maahanmuuttajat ovat kaiken kaikkiaan heikossa asemassa asuntomarkkinoilla, joten sosiaalisesti tarkoituksenmukaisen vuokra-asuttamisen tarve on suuri. Helsingin asuntotuotantotoimiston valtuuston asettamien tavoitteiden konkreettinen toteutus on kuitenkin selkeässä ristiriidassa Helsingin kaupungin asuntotuotantotoimen todellisen valtion tukeman vuokra-asuntotuotannon kanssa: Vuonna 2012 uudistuotantoa aloitettiin 779 asunnon verran, josta valtion tukeman aravarakentamisen osuus oli 162 asuntoa (TAULUKKO 1, s.40). Samanaikaisesti valmistui 345 valtion tukemaa vuokra-asuntoa (TAULUKKO 2, s.40), joten ainoastaan 46 prosenttia AM-ohjelman mukaisesta sosiaalisesta asuntotuotannosta toteutettiin vuonna 2012 (Helsingin kaupunki 2012c, 36). Syinä alhaiseen aratuo- tuotantoon mainittiin muun muassa rakentamiseen soveltuvan tonttimaan sekä rakennusurakoitsijoiden kiinnostuksen puute (Helsingin kaupunki 2012c, 24–25.) Sikäli paradoksaalista, että kaupungin kiinteistöviraston alaisen asunto-osaston asuntojonossa oli esimerkiksi vuoden 2013 loppuun mennessä kuitenkin noin 27 000 hakemusta (Helsingin kaupunki 2014b) Vaihtuvuus eli vuosittain välitettyjen vuokra-asuntojen määrä vaihtelee 3000–3500 asunnon välillä (Helsingin kaupunki i.a.). Vaikka asunto-osaston omien tilastojen mukaan akuutisti asuntoa tarvitsevien sekä nuorten osuus korostui asukasvalinnoissa vuonna 2013, asuntoja ei ole riittävästi kaikille tarvisijoille. Esimerkiksi maahanmuuttoyksikön työntekijöiden kokemus osoittaa, että kaupungin vuokra-asuntoja on harvoin, jos koskaan osoitettu asunto-osaston toimesta yksinasuville asiakkaille (Sosiaalityöntekijä 2013a; Sosiaalityöntekijä 2013b; Sosiaaliohjaaja 2013). Omakustannuseriaatteella vuokrattavista kohtuuhintaisista vuokra-asunnoista onkin selkeä puute (Marjamaa 2013, 2).

TAULUKKO 1. Tilastoja 2012: Käynnistynyt asuntotuotanto (Helsingin kaupunki 2012c, 36)

Käynnistynyt asuntotuotanto, asuntoja	2007	2008	2009	2010	2011	2012	<i>AM-ohjelman tavoite</i>
Valtion tukemat asunnot	331	302	325	407	581	162	750
Asumisoikeusasunnot	34	201	131	236	187	252	600
Muut vuokra-asunnot			23				
Hitas-omistusasunnot		40	267	156	287	326	
Sääntelemättömät omistusasunnot					20	39	150
Yhteensä	365	543	746	799	1075	779	1500

TAULUKKO 2. Tilastoja 2012. Valmistunut asuntotuotanto (Helsingin kaupunki 2012c, 36)

Valmistunut asuntotuotanto, asuntoja	2007	2008	2009	2010	2011	2012	<i>AM-ohjelman tavoite</i>
Valtion tukemat asunnot	453	204	258	324	190	345	750
Asumisoikeusasunnot	158	74	127	108	69	298	600
Muut vuokra-asunnot					23		
Hitas-omistusasunnot	110	38	52	83	191	144	
Sääntelemättömät omistusasunnot	86	95					150
Yhteensä	807	411	437	515	473	787	1500

Taulukosta 2 voidaan havaita, että kaupungin oma asuntotuotanto on jatkuvasti jäänyt reilusti tavoitteestaan: vain noin 47 prosenttia AM-ohjelman mukaisesta valtion tukemasta asuntotuotannosta on toteutettu vuosien 2007–2012 välillä. AM-ohjelman mukaan vuosina 2013–2017 tulisi Helsinkiin rakentaa kaupungin omaa asuntokantaa yh-

teensä 7500 asuntoa, joista 50 prosenttia eli 3750 asuntoa tulisi olla sosiaalisin perustein jaettavia, valtion tukemia vuokra-asuntoja. Kuitenkin asuntotuotantotoimikunnan mukaan tonttimaata on varattu samalle ajanjaksolle yhteensä vain 3900 asuntoa varten. Muun muassa kaavoitusten keskeneräisyydet ja kunnallistekniikan puute hidastavat soveltuvan tonttimaan rakentamista. Vuoden 2012 toimintakertomuksessa todetaankin, että tonttivarauksen jakauma valtion tukeman asuntotuotannon ja muun asuntotuotannon suhteen ei ole AM-ohjelman mukainen ja sitä tulisi korjata siten, että valtion tukeman asuntotuotannon määrää nostetaan vaadittuun 50 prosenttiin kokonaisuasuntotuotannosta. (Helsingin kaupunki 2012c, 34–35.) Tosin sosiaalisin perustein jaettavien asuntojen määrä ei tule konkreettisesti kasvamaan, jollei tonttipulasta aiheutuvaa ongelmaa saada ratkaistuksi. Taulukoista 1 ja 2 voidaan todeta, että Helsingin kaupungin asuntotuotantoa ja samalla Helsinkiä rakennetaan pitkälti hyvätuloisten ehdoilla. Sellaisten, joilla on varaa hankkia edes jossain määrin omistuspohjainen asunto, sillä yli puolet asuntotuotannosta on joko omistus- tai asumisoikeuspohjaista.

Kokemuksen mukaan Helsingissä on jonkin verran tarjolla Helsingin kaupungin sosiaalitoimen kohtuuhintaisiksi määrittelemiä yksityisten vuokra-asuntomarkkinoiden yksiöitä ja kaksioita. Perheasunnoiksi soveltuvat yksityisten markkinoiden asunnot ovat yleensä liian kalliita, jotta sosiaalivirasto voisi tukea niihin muuttoa. Koska yksiöiden hinnat ovat kuitenkin usein kohtuullisia, yksinelävät maahanmuuttoyksikön asiakkaat saavat useimmiten asunnon juuri yksityisiltä markkinoilta (Sosiaalityöntekijä 2013a; Sosiaalityöntekijä 2013b). Vaikka vuokraisäntien joukossa ilmenee paljon ennakkolouloisuutta ja arkipäivän rasismia, on joukossa myös paljon auttamishaluisia, pakolaisen tilanteen ymmärtäviä asunnonomistajia, jotka ovat halukkaita vuokraamaan asunnon kotoutujalle (Sosiaalityöntekijä 2013b). Yksinäiset kotoutujat onnistuvat harvoin saamaan kohtuuhintaisen asunnon yleishyödyllisiltä asunnontuottajilta eikä Helsingin kaupungin asuntojono lyhene yksinäisten kotoutujien kohdalla. Koska kysyntä ja tarjonta eivät Helsingin vuokra-asuntomarkkinoilla kohtaa, on yksityisille markkinoille kehittynyt nk. pimeät asuntomarkkinat. (Sosiaalityöntekijä 2013a; Sosiaalityöntekijä 2013b.) Pimeät asuntomarkkinat ilmenevät laittomana välitystoimintana (Sosiaalityöntekijä 2013a), jossa kotoutujat velkaantuvat kohtuuttoman suurten ja kuitittomatta maksettujen välityspalkkioiden takia pitkäksi ajaksi eteenpäin ilman takuuta asunnon saannista tai vuokrasopimuksen pysyvyydestä. Kotoutujat joutuvat asuntoa hakiessaan taloudellisen

hyväksikäytön kohteeksi (Sosiaalityöntekijä 2013a) eikä sosiaalitoimella ole olemassa olevia keinoja auttaa kotoutujia pois kohtuuttoman heikosta taloudellisesta tilanteesta.

Helsingissä toimivien vuokra-asuntojen välitysyhtiöiden välittäjille keväällä 2013 osoitetun kyselyn (LIITE 2) vastauksista ilmenee, että olennaisimmat vuokra-asunnon saantiin vaikuttavat tekijät ovat vakituinen työpaikka, koulutus ja luottotietojen virheettömyys. Maahanmuuttajataustaisille vuokra-asunnonhakijoille välitetään vuokra-asuntoja siis samoin perustein kuin kantaväestölle. Suurimmaksi haasteeksi maahanmuuttajan vuokra-asunnon saannille välittäjät nimeävät maahanmuuttajien keskimäärin kantaväestön keskiarvoa haasteellisemmän sosioekonomisen tilanteen. Merkityksellisemmiksi esteiksi todetaan vakituisen työpaikan puute sekä yksityisten vuokranantajien ennakkoluulot, jotka liittyvät yleensä stereotyyppittäviin käsityksiin maahanmuuttajien suomalaisista poikkeavista, häiritsevistä elintavoista. Helpottavaksi tekijäksi asunnon saannille mainitaan maahanmuuttajien keskimääräistä vähäisemmät vuokra-asuntoon kohdistuvat vaatimukset. Käytännössä voidaan todeta, että vaikka luottotiedot ovat yleensä kotoutujilla kunnossa, heillä ei pääsääntöisesti ole työpaikkaa kielitaidon ja usein myös koulutuksen puutteen vuoksi, joten laillisten vuokravälitysyhtiöiden kautta kotoutujien on erittäin vaikeaa saada itselleen asuntoa.

5 AIEMPIA TUTKIMUKSIA PAKOLAISTEN ASUNNOTTOMUUDESTA JA MAAHANMUUTTAJIEN ASUTTAMISPOLITIIKASTA

5.1 Tutkimuksia maahanmuuttajien ja pakolaisten muuttovirroista, elinolosuhteista ja asunnottomuudesta

Aiempiä tutkimuksia pakolaisten asunnottomuudesta Suomessa on tehty jonkin verran. Tutkimuksissa ei ole kuitenkaan niinkään keskitytty pakolaisten oman äänen esille tuomiseen, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, vaan ennemminkin asunnottomuuteen ilmiönä. Lehtonen & Salosen (2008, 17–18) mukaan asunnottomuustutkimuksen painopiste on Suomessa muuttunut rakenteellisen asunnottomuuden tutkimuksesta yksilökeskeiseen sitten 1960-luvun, kun taas kansainvälisessä tutkimuksessa asunnottomuutta tutkitaan tapahtumasarjoina, jossa asunnottomuuden katsotaan olevan tiivis osa yksilön elämän kokonaisuutta.

Hanna Ahlgren-Leinvuo (2005, 38) toteaa tutkimuksessaan Pakolaiset Suomen kunnissa – kuntapaikasta pääkaupunkiseudulle, että Suomen pakolaisten vastaanottopolitiikkaa on kehitetty aluepolitiikan ehdoilla ennemminkin kuin pakolaisten tarpeiden pohjalta. Suomen maahanmuuttopolitiikassa harjoitettu pakolaisten hajasijoitus pieniin maaseutukuntiin ei ole tuottanut toivottua tulosta, sillä pakolaiset hakeutuvat asumaan suurimpiin kaupunkeihin - suurimmalla todennäköisyydellä jo kolmen vuoden kuluessa maahantulostaan (Ahlgren-Leinvuo 2005, 29, 34–36). Toisin sanoen, vaikka pakolaiselle onnistuttaisiin osoittamaan kotikunta, hän kuitenkin hakeutuu loppujen lopuksi suureen kaupunkiin asumaan. Pakolaisen toiveita asuinkunnan suhteen ei ole otettu alun perin huomioon. Pakolaisten muuttokäyttäytyminen myötäilee pitkälti suomalaisten valintoja: muuttovirta kohdistuu maaseutukunnista suuriin kaupunkeihin ja niitä ympäröiviin kuntiin (Ahlgren-Leinvuo 2005, 37). Näkemystä maahanmuuttajien muuttovirroista mahdollisimman suuriin kaupunkeihin tukee myös Katja Vilkan (2011, 193) pääkaupunkiseudulla tapahtuvaa muuttokäyttäytymistä käsittelevä tutkimus Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Vilkama (2011, 193) kehottaakin seuraamaan sellaisten anglo-saksisten maiden maahanmuuttajien alueille sijoittumistilastoja, joilla on pitkä kokemus maahanmuuttajien vastaanottamisesta. Esimerkiksi voidaan nostaa Kanadan lähes 40-

vuotinen, aktiivinen ja maahanmuuttomyönteinen maahanmuuttopolitiikka, jonka seurauksena voidaan todeta maahanmuuttajien selkeä asettautuminen suurkaupunkeihin.

Usha George (2002, 467) toteaa tutkimusartikkelissaan *A needs-based model for settlement service deliver for newcomers to Canada*, että Kanadassa havaittiin maahanmuuttajien hakeutuvan pääasiallisesti jo 1990-luvulla suuriin kaupunkeihin kuten Ontarioon ja Torontoon. Vähemmistöryhmiin kuuluvien maahanmuuttajien hakeutuminen suuriin kaupunkeihin on Kanadassa ilmeistä yhä edelleen uudella vuosituhanella: 96 prosenttia vähemmistöryhmiin kuuluvista maahanmuuttajista hakeutuu asumaan suuriin kaupunkeihin koko väestön keskiarvon jäädessä 68 prosenttiin (City of Toronto 1998–2013). Maahanmuuttopolitiikan ja maahanmuuttajien muuttovalintojen seurauksena Toronton kaupungin asukkaista yli puolet on maahanmuuttajataustaisia ja suuntaus jatkaa kasvua noin 55 000 maahanmuuttajan vuositasolla (City of Toronto 1998–2013). Marja Katisko (2013, 128) toteaa tutkimuksessaan *Maahanmuuttajien asunnottomuus metropolialueella*, että Suomen maahanmuuttopolitiikka on myös osittain kaupunkipolitiikkaa, sillä maahanmuuttajien hakeutuessa suurimpiin kaupunkeihin muuttavat vähitellen myös kaupunkirakenteiden etniset ja sosiaaliset muodot. Vilkama (2011, 196) kuitenkin huomauttaa, ettei pääkaupunkiseudulle ole toistaiseksi syntynyt mitään selkeitä, etnisperäisiä kaupungin sisällä olevia erillisalueita. Sisäisen muuton on havaittu jossain määrin vahvistavan etnisiä enklaveja, mutta suoraan ulkomailta tulevien maahanmuutto rikkoo kuvion (Vilkama 2011, 196). Sosiaalisen sekoittamisen asuntopolitiikalla on myös jonkinasteinen merkitys etnisten enklavien vähäisyydessä (Vilkama 2006, 1). Selkeästi kantaväestöstä etniseltä taustaltaan poikkeavia kaupunginosia, jotka olisivat poikkeavuutensa takia sosiaalisesti eristettyjä eli ghettoutuneita, ei Helsingissä ole varsinaisesti syntynyt.

Jo yli kymmenen vuotta sitten Merja Rastas (2002) huomioi helsinkiläisten maahanmuuttajien asunnottomuuden kasvavan (Katisko 2013, 128). Juhani Riihelän vuonna 2002 kirjoittamassa artikkelissa, *Maahanmuuttajien elinoloerot pääkaupunkiseudun kunnissa*, maahanmuuttajien elinolosuhteet pääkaupunkiseudulla ilmensivät pitkälti olevansa riippuvaisia maahanmuuttajan kansalaisuudesta ja etnisestä taustasta. Suomen lähimaista tulleiden maahanmuuttajien kokemukset olivat ongelmattomampia kuin pakolaistaustaisten maahanmuuttajien. Esimerkiksi somalialaiset ovat useammin asunnot-

tomia tai puutteellisesti asuvia kuin virolaiset. (Riihelä 2002, 145–146.) Katisko (2013, 125) puolestaan toteaa artikkelissaan 11 vuotta myöhemmin, että maahanmuuttajaryhmän määrä korreloi asunnottomuuden kanssa. Toisin sanoen suurimmat maahanmuuttajaryhmät kärsivät myös eniten asunnottomuudesta. Tämä tarkoittaa asunnottomuuden olevan määrällisesti yleisintä kaikista maahanmuuttajaryhmät huomioiden somalien, virolaisten ja venäläisten parissa. (Katisko 2013, 125.) Pakolaistaustaisten kohdalla asunnottomien kansallisuudet kuitenkin poikkeavat kaikista maahanmuuttajista. Irakilaisien yksinelävien ja maahanmuuttajataustaisten nuorten asunnottomuus on korostunut (Katisko 126), jota tietoa tukee tutkimuksen tekijän maahanmuuttoyksikössä tehdyn työharjoittelun ja sosiaaliohjaajan sijaisuuden myötä tuoma havainto. Irakilaiset ovat suurin yksittäinen myönteisen oleskeluluvan saanut pakolaisryhmä vuosina 2011–2013 (Maahanmuuttovirasto 2012 & 2013c & 2014). Havaintojen mukaan toinen suuri alkuvaiheen pakolaisten asunnottomien ryhmä on somalialaistaustaiset henkilöt. Ahlgren-Leinvuon (2005, 35, 37) mukaan somalialaisten on jo aiemmin todettu pääsääntöisesti hakeutuvan pääkaupunkiseudulle asumaan, joten havainto somalialaisten asunnottomuudesta on relevantti. Somalialaiset joutuvat myös muita maahanmuuttajaryhmiä useammin väkivallan tai sen uhan kohteeksi asuinkunnassaan (Riihelä 2002, 147). Kuitenkin pääkaupunkiseutujen asuinkuntien välillä on huomattavia eroja: Vantaalla asuvat somalialaiset kokivat elämänsä turvallisemmaksi ja mielekkäämmäksi kuin Helsingissä asuvat somalialaiset (Riihelä 2002, 151).

Maahanmuuttajien asunnottomuuden kokemuksista on Suomessa tehty tutkimusta verraten vähän. Antti Sarantauksen (2006) pro gradu -tutkielmassa, Kodittomana ja muukalaisena: asunnottomien maahanmuuttajamiesten kokemuksia elämästään Helsingissä, tutkitaan keskimäärin 12 vuotta Suomessa asuneiden, parhaillaan asunnottomien maahanmuuttajataustaisten miesten arkea sekä polkua asunnottomuuteen. Haastatelluista kaksi on pakolaistaustaisia miehiä. Tutkimuksessa haastatellut korostavat, ettei heillä ole mielenterveys- tai päihdeongelmia vaan asunnottomuuden syyt löytyivät maksamattomien vuokravelkojen takia johtuneista hädöistä, puolisoista eroamisista tai omaehtoisesta muutosta Helsinkiin. Asunnottomuus ei tutkimusta tehdessä näyttäytynyt pitkäaikaisasunnottomuutena vaan muutamia kuukausia kestäneenä asunnottomuutena. Haastateltavat kertovat, että arkipäivän rasismi ja syrjintä ovat keskeisessä roolissa heidän asunnottomuuskokemuksissaan ja arjessaan. Asunnottomuuden kokemukset ovat hyvin

vaikeita eivätkä miehet koe olevansa tervetulleita Suomeen. Suurimpina esteinä asunnonsaannille miehet pitävät omaa heikkoa taloudellista tilannettaan, yksityisten markkinoiden vuokra-asuntojen korkeita vuokria ja takuuvuokria sekä Helsingin kaupungin asuntojen pitkää asuntajonoa. (Antti Sarantaus 2006.)

Nowzar Nazarin (2009) sosionomi (AMK) opinnäytetyössä Nazari on haastatellut neljää Keski-Espoossa asuvaa asunnottomaa maahanmuuttajamiestä. Myös näiden haastateltujen miesten asunnottomuudenkokemuksista nousevat arkipäivän rasismien kokemukset. Syrjäytyminen, turhautuminen, häpeän ja arvottomuuden tunteet ovat heidän arkeaan. (Nazari 2009, 6, 39.) Tilapäismajoituksessa asuminen päihdeongelmaisten keskellä koetaan turvattomaksi, mielenterveysongelmille altistavaksi ja yksityisyyttä loukkaavaksi. Opiskelu on hankalaa ja raskaaseen elämäntilanteeseen jotkut hakevat apua päihteistä helpotukseen edes hetkellisesti olotilaansa. (Nazari 2009 39, 41.) Omanarvontunto on kovilla, sillä ulkopuolisuuden ja lannistumisen tunteet sekä sosioekonominen syrjäytyminen ovat asunnottomien todellisuutta. Jatkuva epävarmuus seuraavasta yösiijasta luo pelkotiiloja ja turvattomuutta. (Nazari 2009, 42–44.) Asunnottomuuteen johtavia syitä olivat olleet muun muassa kielimuuri asiakkaan ja viranomaisen välillä, asuintoverin maksamattomista vuokraosuuksista johtunut häätö ja väitetystä metelistä johtunut häätö. Asunnottomuuden suurimmiksi esteiksi nousivat vapaiden markkinoiden liian kovat vaateet vuokratakuista, menetetyt luottotiedot, toimeentulotukiasiakkuus, ulkomaalaisuus, kielimuuri ja tuen puute. (Nazari 2009, 38, 42–44.) Haastatellut olivat tilanteestaan nujertuneita, lamaantuneita ja he olivat menettäneet uskonsa tulevaisuuteen ja viranomaisten apuun. He kokivat tilanteensa loputtomana noidankehänä, josta ei ole ulospääsyä. (Nazari 2009, 42–44.)

5.2 Kanadan maahanmuuttopolitiikka ja asuttamismalli

Kanada on eräs maailman maahanmuuttomyönteisimmistä maista, joka vastaanottaa aktiivisesti niin siirtolaisia kuin pakolaisia. Kanadassa soveltuvia asuttamisen keinoja on tutkittu muun muassa vuosituhannen vaihteessa Toronton yliopiston sosiaalityön tiedekunnan tutkija Usha Georgen toimesta. Georgen (2002, 467) tutkimusartikkelista,

A needs-based model for settlement service delivery for newcomers to Canada, käy ilmi selkeästi onnistuneen, tarvekeskeisen maahanmuuttopolitiikan päätekijät.

Kanadan vastaanottomalli perustuu neljän perusasteen turvaamiseen siirtolaisille ja pakolaisille. Tarvelähtöinen kotouttaminen sisältää työ- tai opiskelupaikan, kieliopinnot molemmilla kotimaisilla kielillä, laaja-alaisen perehdyttämisen eli kotouttamisen yhteiskuntaan ja asunnon (shelter/housing). (George 2002, 465; 475.) On selviö, että niin pakolaisten kuin maahanmuuttajien onnistunut vastaanottaminen vaatii asianmukaisia asuttamisolosuhteita ja -palveluja (George 2002, 465.) Tutkimuksessa todetaan myös, ettei näissä kotouttamisen perustarpeissa ollut mitään eroja eri kansalaisuuksien välillä (Usha 2002, 474).

Vuoteen 1967 asti Kanada noudatti maahanmuuttajien kohdalla jakoa, jossa miellettiin valkoihoiset eurooppalaiset tervetulleiksi ja muualta tulleet, useimmiten tummaihoiset ihmiset assimilointiin epäsoviviksi yksilöiksi ja täten epätoivotuiksi henkilöiksi. (George 2002, 465–466.) Georgerin (2002, 466) artikkelista ilmenee miten Kanada kuitenkin luopui syrjivästä maahanmuuttopolitiikastaan ja vuodesta 1978 alkaen se on harjoittanut erittäin maahanmuuttomyönteistä poliittista linjaa.

Maahanmuuton syyt on Kanadassa määritelty kolmeen eri luokkaan: taloudellisiin, humanitaarisiin ja sosiaalisiin syihin. Siirtolaisuus taloudellisiin tai sosiaalisiin perustein ovat selkeästi suurimmat maahanmuuton syyt. Esimerkiksi vuonna 1999 noin 85 prosenttia maahanmuuttajista olivat siirtolaisia. Kuten alaluvussa 6.1 todettiin, Kanadassa havaittiin jo 1990-luvulla maahanmuuttajien hakeutuvan pääasiallisesti suurkaupunkeihin asumaan. Kanadaan muutto on Suomen vastaaviin lukuihin verrattuna mittavaa Kanadaan muuttavien määrän ollessa noin 170 000–260 000 henkilöä vuodessa. (George 2002, 466–467.) Torontoon ja Kanadan muihin isoimpiin kaupunkeihin ohjautuvasta maahanmuuttovirrasta ja maahanmuuttomyönteisen politiikan harjoittamisesta tekee kuitenkin mielenkiintoisen se seikka, että Toronton, jonka väestöstä yli puolet on maahanmuuttajataustaisia, on todettu olevan koko Pohjois-Amerikan mantereen turvallisimman suurkaupunki (City of Toronto 1998–2013).

Olennaisin ero Kanadan ja Suomen maahanmuuttopolitiikassa on, että Kanadan maahanmuuttajat saavat valita itse asuinpaikkansa eikä heidän oleteta tyytyvän itselleen epämieluisampiin vaihtoehtoihin. Mielenkiintoinen seikka on myös se, että suuri maahanmuuttajapopulaatio vaikuttaisi olevan yksittäisen suurkaupungin turvallisuutta edistävä tekijä, kun vastaanotto- ja kotouttamisperiaatteet toimenpiteineen on toteutettu ihmisiä ja ihmisoikeuksia kunnioittavalla tavalla.

6 MAAHANMUUTTOYKSIKÖN PALVELUT JA ASIAKASKUNTA

Tutkimus suoritettiin Helsingin kaupungin maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikössä alkuvaiheen pakolaistaustaisten asiakkaiden parissa. Maahanmuuttoyksikön tehtävänä on pakolaisten alkuvaiheen kotouttamisen tukeminen ja asiakkuus kestää noin kolmen vuoden ajan. Ensisijaisesti asiakaskunta koostuu Helsingin vastaanottokeskuksesta oleskeluluvan saaneista sekä perheenyhdistämisen kautta Helsinkiin saapuvista pakolaisista, jotka ovat asettuneet pysyväisluonteisesti Helsinkiin asumaan. Asiakaskuntaan kuuluu myös edellä mainittuihin maahanmuuttajaryhmiin verrattavia henkilöitä kuten yksittäisiä kiintiöpakolaisia, jotka yleensä ovat hätätapauksiksi luokiteltavia henkilöitä, joille YK:n pakolaisjärjestö UNHCR on myöntänyt pakolaisaseman ja esittänyt Suomeen sijoitettavaksi. Myös ihmiskaupan uhrit ja paluumuuttajat kuuluvat asiakaskuntaan. (Helsingin kaupunki 2012a; Helsingin kaupunki 2013a; Härkönen 2013a). Muista kunnista saapuvat, alle kaksi vuotta oleskeluluvan turvin Suomessa asuneet pakolaiset otetaan myös Helsingin maahanmuuttoyksikön asiakkaiksi. Maahanmuuttoyksikköön on Helsingissä keskitetty kunnan alkukartoituksen (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010) piiriin kuuluvat kotoutujat. Oman asuinalueen sosiaaliasemat palvelevat kahta vuotta pidempään muualla Suomessa oleskeluvalla asuneita pakolaisia. Muihin ryhmiin kuuluvat maahanmuuttajat voivat halutessaan saada neuvontapalveluja maahanmuuttoyksiköstä. (Härkönen 2013a.)

Maahanmuuttoyksikön tehtävänä on tarjota asiakaskunnalleen laki kotoutumisen edistämisestä (2010) 33 § mukaiset kunnan kotouttamisohjelmaan perustuvat palvelut ja toimenpiteet sekä tarjota 26 § ja 8 § mukaiset muut kotoutumista tukevat ja edistävät toimenpiteet ja palvelut. Näitä palveluja ovat muun muassa: sosiaalisen vahvistamisen edistäminen tarjoamalla toimenpiteitä, joilla voidaan kehittää asiakkaan elämäntaitoja ja ehkäistä asiakkaan syrjäytymistä sekä asianmukainen neuvontatyö kotouttamista edistävistä toimenpiteistä ja palveluista. Myös maahanmuuttajalapsen ja -nuoren kotoutumista edistävät palvelut ja toiminta sekä muut tukitoimet ja palvelut, joita asiakaskunta tarvitsee kotoutumisen edistämiseksi, yhteiskunnan toimintaperiaatteiden oppimiseksi ja itsenäisen yhteiskunnassa toimimisen edellytyksinä, kuuluvat maahanmuuttoyksikön toimenkuvaan. (Laki kotoutumisen edistämisestä 2010.)

Lain kotoutumisen edistämisestä (2010) 26 §:ssä mainitaan myös niiden maahanmuuttajalasten jälkihuollon palvelut, jotka ovat saapuneet maahan ja saaneet oleskeluluvan alaikäisinä kunnan tarjoamina palveluina. Helsingissä ei näitä jälkihuollon palveluja nuorille aikuisille ole kuitenkaan toistaiseksi ollut tarjolla, jollei lastensuojelun asiakkuutta ole muodostunut ennen täysi-ikäisyyttä (Härkönen 2013a). Siitäkin huolimatta, että laki kotoutumisen edistämisestä (2010) 27 § kertoo nuoren voivan olla tukitoimien avun piirissä 21-vuotiaaksi saakka tai siihen saakka kunnes hänellä on Suomessa huoltaja.

7 TUTKIMUS JA SEN TOTEUTUS

7.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet

Kvalitatiivinen tutkimus käsittelee alkuvaiheen pakolaistaustaisten maahanmuuttajien eli kotoutujien asunnottomuutta, heidän kokemuksiaan asunnottomuudesta ja asunnottomuuteen läheisesti liittyviä lieveilmiöitä. Tutkimuksen tarkoituksena on tuoda julki kotoutujien asunnottomuuskokemusten avulla ja ohella heidän asunnottomuusongelmansa lieveilmiöineen. Tutkimuksessa pyritään myös kuvaamaan miten Helsingin kaupungin nykyinen asuttamisjärjestelmä vastaa kotoutujien hätään ja esittämään kehitysehdotuksia nykyiseen järjestelmään. Tutkimuksen tarkoituksena on myös herätellä Helsingin kaupungin päättäjiä ja yhteistyökumppaneita pyrkimään toimenpiteisiin, jotka edesauttaisivat kotoutujien asuttamista parantaen samalla heidän mahdollisuuksiaan kotoutua.

Tutkimuksen lähtökohtina toimivat alkuvaiheen pakolaistaustaisen maahanmuuttajien asunnottomuuskokemukset: mitkä syyt ovat asunnottomuuteen johtaneet, minkälainen kokemus asunnottomuus heille on, miten he ovat kokeneet vuokra-asunnon etsimisen, mitä keinoja he ovat käyttäneet vuokra-asunnon saamiseksi, mikä auttaisi heitä asunnon saannissa, miksi he haluavat asua juuri Helsingissä, miten asunnottomuus on vaikuttanut heidän elämäänsä ja kotoutumiseensa sekä minkälaisia toiveita heillä on vuokrattavan asunnon suhteen.

Tutkimuksen pääkysymyksiä ovat:

- Miksi alkuvaiheen pakolaiset ovat asunnottomia Helsingissä?
- Mitä seurauksia asunnottomuudesta aiheutuu alkuvaiheen pakolaisille ts. kotoutujille?
- Miten Helsingin kaupunki vastaa asunnottomien kotoutujien tilanteeseen?

Tutkimuksessa pyritään kartoittamaan kotoutujien asunnottomuustilannetta lieveilmiöineen mahdollisimman laajasti ja seikkaperäisesti. Tutkimus on kaikista maahanmuutta-

jaryhmistä rajattu koskemaan nimenomaan kotoutujia eli alkuvaiheen pakolaistaustaisia maahanmuuttajia, jolloin kohderyhmän henkilöiden oleskeluluvan saannista on kulunut pääasiallisesti enintään kolme vuotta. Kotoutumisaikana kunnan sekä valtion kotouttamistoimenpiteiden tulisi olla kotoutujan elämän keskiössä.

7.2 Tutkimusmenetelmä ja aineiston keruu

Tutkimusmenetelmänä toimii laadullinen eli kvalitatiivinen menetelmä, joka mahdollistaa asunnottomuuden kokijoiden äänen esiintuomisen (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 155). Ääneen esiintuominen tuo oleellista tietoa kartoitettaessa asunnottomuuden syitä ja pyrittäessä asunnottomuuden poistamiseen (Juurinen & Virtanen-Olejniczak 2008, 152). Kvalitatiivisen tutkimuksen merkitys on sen laadussa, käsitteellistämisen kattavuudessa, ei niinkään tuotettujen tulosten määrässä (Eskola & Suoranta 1998, 18). Kvalitatiivista tutkimusta voidaan hyödyntää kvantitatiivisen tutkimuksen tulosten täydentäjänä ja ohella (Hirsjärvi ym. 2004, 127–128): esimerkiksi kvantitatiivisella tutkimuksella todetaan maahanmuuttajien asunnottomuuden kasvaneen runsaasti, kun taas kvalitatiivisella tutkimuksella havainnoidaan ja selitetään konkreettisia syitä, jotka asunnottomuutta maahanmuuttajien parissa aiheuttavat. Kvalitatiivinen tutkimus toteutetaan ideaalisesti todellisissa tilanteissa siten, että tutkija toimii tiedon keruun välineenä muiden mittausvälineiden, kuten lomakkeiden sijaan tarkoituksenaan tuoda ilmi uutta ja odottamatonta tietoa (Hirsjärvi ym. 2004, 155).

Kvalitatiiviselle tutkimukselle tyypilliseen tapaan tutkimukseen osallistuneet haastateltavat valittiin tarkoituksenmukaisesti (Hirsjärvi ym. 2004, 155) ja tietoisesti mahdollisimman eri tavoin asunnottomuudesta kärsineiden henkilöiden joukosta, jolloin saattoi olettaa, että olennaiset ja mahdollisimman tyypilliset tutkittavaan ilmiöön liittyvät osat alueet ilmenisivät haastatteluissa. Tutkimuksessa sovellettu teemahaastattelumuoto sopii erinomaisesti kvalitatiivisen tutkimustiedon keruuseen, joten tutkimus toteutettiin puoli-strukturoiduna teemahaastatteluina, joka mahdollisti haastattelujen kohdentamisen käsiteltävään teemaan, asunnottomuuden kokemuksiin. Teemahaastattelulla voitiin tutkia haastateltavien yksilöllisiä kokemuksia, sillä menetelmä mahdollistaa haastateltavien elämysmaailman tarkastelun. Haastattelukysymykset esitettiin tutkimukseen osallistu-

ville haastattelutilanteelle ja haastateltavan tarinan kerronnan lomaan sopivassa järjestyksessä, sillä muista puolistrukturoiduista haastattelumuodoista poiketen, teemahaastattelu ei vaadi samoja kysymyksiä esitettävän kaikille samassa muodossa tai järjestyksessä (Hirsjärvi & Hurme 2004, 47–48.). Teema-alue ja kysymykset olivat tutkimuksen tekijän ennalta määrittelemiä, mutta kysymysten asettelu poikkesi haastattelutilanteen mukaan ja salli tarkentavien lisäkysymysten esittämisen.

7.3 Kohderyhmän valikoituminen ja tutkimusympäristö

Vapaaehtoisesti tutkimukseen osallistuneet, pakolaistaustaiset haastateltavat valittiin harkintaa käyttäen ja tarkoitushakuisesti Helsingin kaupungin maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikön asiakaskunnasta. Tutkimukseen pyrittiin löytämään mahdollisimman erilaisia lähtökohtia omaavia henkilöitä muun muassa iältään, kielitaidoltaan ja asunnottomuuden kestolta. Huomion arvoista on se, että haastateltavien valintakriteereissä käytettiin FEANTSAn yleiseurooppalaisen asunnottomuuden muotoja määrittelevää ETHOS-luokitusta, jolloin asunnottomat valikoituvat myös asunnottomuutensa muodon mukaan. Valintaan vaikutti myös pyrkimys saada haastatella niiden ihmisryhmien edustajia, joiden parissa asunnottomuuden on maahanmuuttoyksikössä todettu olevan yleisintä pakolaistaustaisten alkuvaiheen kotoutujien parissa. Myös vapaaehtois-tulkkien saatavuus vaikutti haastateltavien valintaan: käytössä oli arabian-, soranin- ja somalinkieliset tulkit. Tästä syystä johtuen tutkimukseen ei voitu haastatella esimerkiksi Syyrian kurdivähemmistöön kuuluvia asunnottomia. Tulkkirajoituksista huolimatta kahden tyypillisimmin asunnottomuudesta kärsivän pakolaisten kansallisuusryhmän eli somalialaisten ja irakilaisien edustajia saatiin kuitenkin haastateltua.

Tutkimusympäristönä toimivat Helsingin kaupungin maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikön tilat, jotka olivat tutkimukseen osallistuville tuttuja. Haastattelut suoritettiin tutkimuksen tekijän toimesta yksilöhaastatteluina suljetussa ja häiriöttömässä työhuoneessa.

Mahdollisimman ajantasaisen, luotettavan ja empiirisen kohderyhmän asunnottomuuteen liittyvän tiedon varmistamiseksi kerättiin taustatietoa asunnottomuusilmiöstä myös

kolmelta maahanmuuttoyksikön työntekijältä, jotka ovat päivittäin tekemisissä asiakkaiden asunnottomuuden kanssa: Sosiaaliohjaajalle esitettiin samat teemahaastattelun kysymykset kuin haastateltaville asiakkaille, mutta kysymyksen asettelu muutettiin siten, että kysymyksissä tiedusteltiin asiakkaiden kokemuksia käsiteltävistä asioista sosiaaliohjaajan empiirisen eli kokemuseräisen ja sen tuoman asiantuntijuuden perusteella. Tietoa kerättiin myös kahdelta yksikön sosiaalityöntekijältä puolistrukturoituna lomakehaastatteluna (LIITE 1).

Spesifistä tietoa yksityisten vuokra-asuntojen vuokrauskriteereistä kerättiin puolestaan Helsingissä toimivilta, laillisten vuokranvälitysyriyten vuokra-asuntojen välittäjiltä puolistrukturoituna lomakehaastatteluna (LIITE 2). Kysely lähetettiin vuoden 2013 keväällä 31 vuokranvälittäjälle 11 eri asunnonvälitysyriykseen, joista viisi henkilöä vastasi edustuen neljää eri yhtiötä. Kyselyn olennaisimmat vastaukset esiteltiin alaluvun 4.8 lopussa.

7.4 Aineiston analyysi

Tutkimusta varten haastateltiin teemahaastatteluun viittä alkuvaiheen pakolaistaustaista maahanmuuttajaa. Teemahaastattelu haastattelumuotona tuki tutkijan alustavaa tietämystä tutkittavasta ilmiöstä ja auttoi tutkijaa tekemään analyysia siitä mitkä kysymykset ovat relevanteimpia tutkimuksen kannalta. Teemahaastattelun muoto soveltui erinomaisesti haastateltavien subjektiivisten kokemusten tarkasteluun aiheista, jotka tutkimuksen tekijä oli osannut ennalta pääpiirteittäin analysoida. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 47.)

Koska kyseessä oleva tutkimus oli jo ennalta määritelty kvalitatiiviseksi tutkimukseksi, tutkimuksen tekijä tematisoi tutkimuskohteen. Tematisointi mahdollisti pakolaisten asunnottomuuden kokemusten määrittämisen tutkimuksen johtoajatukseksi. Tematisoinnissa tutkijan tietoinen esiymmärrys aiheesta johdattaa laatimaan haastattelukysymysten rungon (Varto 1992, 51.) Tematisointi toisin sanoen kuvastaakin sitä tapahtumasarjaa, jossa muodostuu teemojen sisältö. Prosessissa tutkimuksen tekijä saattoikin tiedostaa omat aiheeseen liittyvät ennako-oletukset (Eskola & Suoranta 2008, 20), jotka liittyivät lähinnä Helsinkiin tulevien pakolaisten määrään sekä Helsinkiin tulon pe-

rusteisiin. Tämä mahdollisti uuden tiedon oppimisen ja tuottamisen pitkin prosessia (Eskola & Suoranta 2008, 19–20). Esiymmärrys ja ennakko-oletukset aiheesta syntyivät sosionomi (AMK) seitsemänviikkoisen työharjoittelun aikana sekä vuonna 2013 maahanmuuttoyksikössä tehdyn reilun seitsemän kuukauden sosiaaliohjaajan sijaisuuden siivittämällä käsityksellä aihealueesta.

Haastateltaville osoitettujen kysymysten runko:

1. Miksi muutit tai miksi halusit muuttaa Helsinkiin?
2. Miten olet joutunut asunnottomaksi? Miten olet joutunut tilanteeseen, jossa asumisolosuhteesi ovat on puutteelliset? Mitkä syyt ovat siihen sinun mielestäsi johtaneet?
3. Millä tavoin olet yrittänyt saada asuntoa?
4. Minkälaisia kokemuksia sinulla on asunnonhausta?
5. Mitkä ovat asunnonsaannin suurimmat haasteet?
6. Mikä auttaisi sinua löytämään asunnon?
7. Miten koet asunnottomuuden tai puutteellisen asumisen? Millaista se on?
8. Minkälaisia seurauksia asunnottomuudesta tai puutteellisesta asumisesta elämäntilanteellesi on?
9. Minkälaisia seurauksia koet asunnottomuudesta tai puutteellisesta asumisesta olevan kotoutumisellesi?
10. Minkälaisen asunnon toivoisit saavasi?
11. Mitä itse haluaisit kertoa tilanteestasi? Sana on vapaa.

Kysymykset pyrittiin pitämään mahdollisimman avoimina, jotta haastateltava saattoi ilmaista kokemuksiaan mahdollisimman monipuolisesti. Selventäviä ja tarkentavia kysymyksiä saatettiin myös lisätä, jotta voitiin varmistaa, että haastateltavan, tulkin ja tutkimuksen tekijän välinen kommunikaatio toimi sille tarkoitetulla tavalla (Vilén ym. 2005, 67–68) ja jotta haastateltava ymmärsi kysymysten ytimen niille tarkoitetulla tavalla. Syitä etsiviä kysymyksiä käytettiin parissa haastattelussa lieveilmiöiden syiden tarkentamiseksi asiakkaan kokemuksen perusteella. (Vilén ym. 2005, 69). Tulkkien käyttö haastatteluissa oli oleellista neljän haastateltavan kohdalla, sillä tutkimuksen mahdollistuminen vaati haastateltavien saavan kertoa kokemuksistaan omalla äidinkie-

lellään. Kolme haastateltavaa eivät osanneet lainkaan suomen kieltä, kaksi hallitsi kielen alkeet. Vaitiolovelvollisen tulkin käytöllä turvattiin myös haastateltavan ja haastattelijan kielellinen ja eettinen yhdenvertaisuus. Tulkit olivat maahanmuuttoyksikön muutoinkin käyttämiä luottotulkkeja ja toimivat tutkimuksessa vapaaehtoisina. Yksi haastattelu toteutettiin ilman tulkkausta asiakkaan ilmoittamalla äidinkielellä englanniksi tutkimusentekijän ja haastateltavan kesken.

Haastattelumateriaalia kertyi viidestä haastattelusta yhteensä 3 tuntia 56 minuuttia ja 23 sekuntia. Pisin haastattelu kesti yli tunnin lyhimmän ollessa reilun puolen tunnin mittainen. Haastattelujen keston vaikutti jossain määrin myös vapaaehtoitulkkien kanssa sovittu noin tunnin enimmäismäärä haastattelua kohden. Materiaali litteroitiin, ja litterointivaiheessa jätettiin pois jotkin täysin aiheeseen kuulumattomat haastateltavien kertomat asiat, joilla ei ollut merkitystä tutkimukselle. Litteroitua tekstiä kertyi yhteensä 71 sivua Diakonia-ammattikorkeakoulun asetuksilla Times New Roman -fonttia käyttäen.

Litterointi oli jossain määrin haasteellista johtuen joissakin haastatteluissa ilmenneiden haastateltavan ja tulkin puheiden yhdenaikaisuudesta. Suomi tulkkien vieraana kielenä aiheutti paikoin vaikeuksia erottaa litteroitavan tekstin yksittäisiä, mutta merkityksellisiä sanoja hidastaen litterointiprosessia. Havaintona oli, että kasvokkain tapahtuvassa kuuntelussa on huomattavasti helpompaa ja luontevampaa ymmärtää tulkkeja kuin äänitettä kuunneltaessa, kun tulkin äidinkieli ei ole suomi. Näytteet litteroidusta materiaalista on tutkimuksen tulososiossa muutettu oikeakielisemmiksi, jotta niiden oikeasisältöisyys ja ymmärrettävyys voidaan varmistaa myös lukijoille. Lauseet modifioitiin siten, ettei prosessissa muunnettu haastateltujen vastauksia, vaan niissä kunnioitetaan alkupeleistä tekstiä. Muuntaminen tässä tapauksessa tarkoittaa tulkkien tulkaaman kielen muuntamista suomen kielen oikeaoppisiin sija- ja aikamuotoihin. Englanninkielinen haastattelu käännettiin suomeksi tutkimuksessa käytettävien haastatteluotteiden osalta.

Litteroinnin jälkeen kunkin kysymyksen vastaukset eroteltiin siten, että jokaisen vastaajan puheenvuorot yksittäiseen kysymykseen liitettiin kysymyksen perään, jokainen kysymys omaksi tiedostokseen. Tämän jälkeen materiaalia käytiin läpi lukien useita kertoja keräten eniten toistuvia vastauksia tummentamalla ne puheenvuoroista. Lopuksi materiaalista nostettiin olennaisimmat asiat tuloksiksi tutkimukseen. Tutkimuksessa empi-

ria on nivottu tiiviiseen dialogiin teorian kanssa, jotta teemoittelun olennainen hyöty analyysimenetelmänä voi ilmentyä tuloksissa (Eskola & Suoranta 1998, 175).

7.5 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tutkimus toteutettiin Helsingin kaupungin maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikön asiakkaiden keskuudessa, joten Helsingin kaupungin tutkimukselle asetettu eettinen säännöstö oli vahvasti mukana jo tutkimuksen suunnitelmavaiheesta lähtien. Jokaisen haastateltavan itsemääräämisoikeutta kunnioitettiin (Kuula 2006, 125), sillä osallistuminen perustui kunkin haastateltavan tietoiseen vapaaehtoisuuteen ja haluun olla haastateltavana. Haastateltavat osoittivat kiinnostuksensa tutkimusta kohtaan ja ilmaisivat tyytyväisyytensä saada olla mukana heille tärkeää asiaa koskevassa tutkimuksessa. Haastattelutilanteissa jokaiselta vapaaehtoisesti tutkimukseen osallistuvalta pyydettiin kirjallinen lupa tutkimukseen osallistumisesta ja heille kerrottiin tutkimuksen tarkoitus, käytötapa ja heidän oikeutensa anonymiteettisuojaan henkilötietolain (1999) perusteella. Tietojen käyttötarkoituksen kertomisella haastatteluun pyytäessä ja ennen varsinaista haastattelutilannetta haluttiin varmistaa, että haastateltavat ymmärsivät roolinsa sekä oikeutensa tutkimuksen kohteena (Kuula 2006, 125–126).

Vapaaehtoistulkit allekirjoittivat vaitiololupauksen kunkin haastattelun yhteydessä erikseen. Luvat ja vaitioloselvitykset jäivät tutkimuksen tekijän haltuun siten, ettei niistä voi kukaan ulkopuolinen tunnistaa haastateltavia. Haastateltaville selvitettiin tutkimuksen tekijän toimivan haastatteluissa opinnäytetyöntekijän, ei maahanmuuttoyksikön työntekijän roolissa. Heille myös selvennettiin, ettei tutkimukseen osallistumisella tai siitä kieltäytymisellä ole vaikutusta heidän maahanmuuttoyksikössä saamiinsa palveluihin. Heille kerrottiin, että tutkimukset nauhoitetaan ja litteroidaan ja opinnäytetyön tulosten oikeellisiksi varmistumisen jälkeen nauhojen sisältö tuhoetaan (Kuula 2006, 129). Tutkimuksen kussakin vaiheessa oli helppo noudattaa Helsingin kaupungin eettistä säännöstöä, sillä tekijä oli mieltänyt ne omikseen jo työntekijän roolissa.

Kahden sosiaalityöntekijän haastattelut käsiteltiin siten, että tulostetuista versioista poistettiin sosiaalityöntekijöiden nimet ennen materiaalin käsittelyä tutkijan kotona. Sosiaa-

liohjaajan haastattelusta syntyneitä materiaaleja ei litteroitu, sillä materiaali ei ollut tutkimuksen kohteena vaan taustatietoudeksi tarkoitettua aineistoa. Äänite tuhottiin opin- näytetyön oikeellisuuden varmistuttua.

Opintojen myötä sisäistetyt, sosiaalialan ammattikunnan eettiset ohjeet (Talentia 2012) ja aiemman työkokemuksen sekä kiinnostuksen kohteiden myötä ihmisoikeuksien kun- nioittaminen (Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 1948) olivat tutkimuksen toteuttamisen olennaisimmat toimintaperiaatteet.

Tutkimuksen haastatteluiden reliabelius eli toistettavuus (Hirsjärvi ym. 2004, 216) on todennettavissa sosiaalityöntekijöiden ja -ohjaajan vastauksissa, jotka tukevat haastatel- tujen kotoutujien kertomaa. Myös vuokranvälittäjien vastaukset tukevat asunnottomien kokemuksia asunnon saannin vaikeuksista ja kriteereistä. Tutkimus olisi toistettavissa toisen, samaan aiheeseen perehtyneen tutkimuksen tekijän toimesta myös siksi, että käytetty tutkimus- ja lähdemateriaali on objektiivista (Hirsjärvi ym. 2004, 280). Tutki- muksen validius eli luotettavuus puolestaan ilmenee muun muassa mahdollisimman tarkkana kuvauksena tutkimuksen toteutuksesta. Aineiston keruuseen ja kokonaispro- sessiin liittyvistä olosuhteista kerrotaan totuudenmukaisesti. Tutkimustulosten käsitte- lyssä nostetaan esiin haastatteluotteita, jotka elävöittävät tutkimuksen tuloksia luoden käsiteltävien asioiden ytimen. (Hirsjärvi ym. 217–218.)

8 PAKOLAISTEN ASUNNOTTOMUUDEN KOKEMUKSIA HELSINGISSÄ

Yksilöintitietoina haastateltavista kerättiin: sukupuoli, ikä, kansallisuus, perhestatus, oleskeluluvan status, koulutustausta, tieto asunnottomuuden muodosta ja kestosta sekä haastateltavan Helsingissä oleskelun kestosta. Näiden perusteella haastatelluista yksi on nainen, neljä miehiä ja he edustavat kolmea eri kansallisuutta: Irakia, Somaliaa ja Ugandaa. Yksi haastateltavista on perheellinen, muut yhden ihmisen ruokakuntia. Haastateltavien ikähaitari on 18–56 ikävuoden välillä siten, että kaksi heistä kuuluu alle 25-vuotiaiden ikäryhmään. Haastateltujen asunnottomuuden kesto vaihteli kolmesta ja puolesta kuukaudesta ja kahteen ja puoleen vuoteen. Helsingissä oleskelun kesto vaihteli viidestä kuukaudesta ja reiluun kahteen vuoteen ja kymmeneen kuukauteen. Oleskeluvuodesta kahdella oli turvapaikka-status ja kolmella toissijaisen suojelun -status. Haastateltujen koulutustausta vaihteli kotimaan parin vuoden koulunkäynnistä korkeakouluopintoihin.

8.1 Asunnottomuuteen johtaneet seikat

Haastateltujen näkemystä asunnottomuuteensa johtaneista seikoista kartoitetaan Helsinkiin muuton syiden, asunnottomaksi joutumisen syiden sekä asunnonhaun kokemusten kautta.

Tiedusteltaessa haastateltavilta heidän motiivejaan asettautua Helsinkiin, nousi vahvimmin esille pelko tai toteamus kyvyttömyydestä sopeutua pienelle paikkakunnalle:

H5: Mä olen kaupungista, pääkaupungista missä on 10 miljoonainen väestö ja siksi mulla oli niin vaikeaa siellä pienellä paikkakunnalla asua. Kotimaassani en olisi varmasti pystynyt muuttamaan pienelle paikkakunnalle. Luulisin, että se voisi olla muidenkin syynä minkä takia (muuttavat Helsinkiin). Jos joku on tottunut asumaan isossa kaupungissa, niin tosi vaikea on sitten myöhemmin muuttua.

Haastateltu oli oleskellut turvapaikkaprosessinsa ajan vastaanottokeskuksissa Helsingissä sekä kahdella pienellä paikkakunnalla Itä- ja Länsi-Suomessa. Hän koki ajatuksen

asumisesta näillä tai muilla pienillä paikkakunnilla mahdottomaksi ja ahdistavaksi. Haastateltavat kokivat erityisesti pikkupaikkakuntien hiljaisuuden oudoksi. Juhlapäivänäkään ei ollut juuri mitään elämää kaduilla:

H4: Sitten halusin lähteä ulos ja nähdä minkälaista tämä on. Millä tavalla vietetään niin kuin uutta vuotta pienellä paikkakunnalla. Ja sitten, kun lähdin ulos: tyhjä. Ei ollut ketään. Eikä ollut, uskokaa pois, ei ollut ketään siellä kaupungilla todellakaan.

Suomea väkirikkaammista, suuremmista maista ja miljoonakaupungista tulleilla on vaikeuksia sopeutua ihmisten vähyyteen. Autioituneisuutta lähentelevä pikkukaupunkielämä koettiin jopa uhkaavana tekijänä omalle turvallisuudelle, erilaisuus kiinnitti epätoivottua huomiota:

H4: Siinä oli kolme. Kaksi ensin ja sitten kuljettaja. He tulivat mua kohtaan jotain kädessään, en osaa sanoa mitä, ja sitten aloittivat huutamaan. Säikähdin ja lähdin pakoon kovalla vauhdilla. He lähtivät autolla perään...ja sitten tuli toinen auto!

Haastateltava oli lähtenyt vastaanottokeskusaikanaan ilta-aikaan yksin ulos pohjoissuomalaisessa pikkukaupungissa ja oli joutunut kahden eri autokunnan takaa-ajamaksi. Autoissa olijat olivat käyttäytyneet uhkaavasti ja aggressiivisesti. Haastateltu oli pelastautunut juoksemalla pyörätielle, jossa ei ollut ollut talvikunnossapitoa. Hän oli piileskellyt pyörätiellä hautautuneena reisiinsä asti lumeen. Tapahtuman seurauksena haastateltava ei enää uskaltanut yksin ulos lainkaan eikä auringon laskettua ulos edes toisten turvapaikanhakijoiden seurassa. Hän päätyikin viettämään seuraavat 11 kuukautta lähinnä sisätiloissa odottaen oleskelulupaprosessin valmistumista, jonka jälkeen muutti välittömästi isoimpaan kaupunkiin, jonka Suomessa tiesi eli Helsinkiin. Hän ei uskaltanut tehdä uhkaavasta tilanteesta ilmoitusta poliisille, sillä ei tiennyt miten poliisi ilmoitukseen suhtautuisi.

Maahanmuuttajien vaikeudesta kääntyä viranomaisten puoleen rasistisen tilanteen seurauksena mainitsivat Matinheikki-Kokko ja Huagie jo vuonna 1997: juuri maahan saapunut henkilö ei voi olla tietoinen harjoittaako viranomaisen Suomessa syrjintää (Matinheikki-Kokko & Huagie 1997, 26). Liebkind & Jasinskaja-Lahti (2000, 82) toteavat, että suomalaisviranomaisten puoleen ei uskalleta kääntyä, sillä pelätään sen vaikuttavan

epäsuotuisasti oleskelulupaan. Myös Hetemaj (2010, 60) toteaa, että lähtömaassa usein juuri viranomaiset ovat saattaneet olla se taho, jonka vainon kohteeksi pakolainen on joutunut ja jota on henkensä säilyttääkseen joutunut pakenemaan. Käytännössä luottamuksen syntyminen uuden maan viranomaisiin voi vaatia jopa vuoden ajan vahvaa ja tiivistä sosiaalityötä ja -ohjausta (Sosiaaliohjaaja 2014). Uhkaava tilanne pikkukaupungin koetussa autioituneisuudessa jätti haastateltavaan muistijäljen, joka on toistunut myös Helsinkiin muuton jälkeen: hän koki jonkin aikaa kestäneen väliaikaismajoitumisen Pohjois-Espoossa pelottavana kokemuksena, sillä autiot kadut toivat jälleen mieleen pelot Pohjois-Suomessa koetusta väkivallanuhan tilanteesta. Muistijälki ja asunnottomuuden aiheuttama psyykinen oireilu saivat haastatellun mielialan masennuksen partaalle:

H4: Ahdistus, masennus, en kyennyt enää ajattelemaan järkevästi. Pelottavaakin, pelottavaakin oli. En oikein vieläkään pysty muistamaan. Se oli niin inhottava, vaikea nimi. En muista. Tosi vaikeaa pitää se muistissa, kun oli niin pelottava ja inhottava paikka.

Matinheikki-Kokko & Huagie (1997, 27) kirjoittavat Maxie Haleyn, birminghamilaisen rasismien uhrien tukikeskuksen toiminnanjohtajan, vertaavan rasistista loukkausta raiskaukseen. Häpeäntunteiden ja pelon vuoksi rasismia kokenut ei uskalla kertoa kokemuksistaan. Haastateltava kertoikin, ettei ollut maininnut sattuneesta välikohtauksesta Pohjois-Suomessa kenellekään aiemmin, ei edes omalle sosiaalityöntekijälleen tai -ohjaajalleen.

Myös pidempään Suomessa asuneiden ystävien ja tuttavien kertomuksilla on sijansa pakolaisen mielipiteisiin ja päätöksiin. Eräs haastateltu kertoo kuinka oli kertonut Helsingissä asuvalle tuttavalleen joutuvansa siirtymään Itä-Suomessa sijaitsevaan vastaanottokeskukseen:

H3: Kerroin tuttavalleni, että minut siirretään Itä-Suomeen odottamaan oleskelulupaa. Tuttavani sanoi: Se on kylä! Et voi asua siellä! vaikka kerroin, että se on ainoa mahdollisuuteni.

Haastateltu oli jäänyt Helsinkiin tuttavansa tarjoamaan yksityismajoitukseen, sillä Helsingissä sijaitseva transit-vastaanottokeskus ei voinut häntä enää majoittaa. Transitkeskuksissa viivytään tyypillisimmin vain sen aikaa, kunnes siirto Suomen muihin var-

sinaisiin vastaanottokeskuksiin järjestety turvapaikkaprosessista vastuussa olevien viranomaisten toimesta (Helsingin kaupunki 2013c).

Pidempään Suomessa asuneiden, pakolaistaustaisten ystävien ja sukulaisten sanaa kuunnellaan myös työnsaannin ja opiskelumahdollisuuksien suhteen: Helsingissä oletetaan olevan paremmat mahdollisuudet työllistyä ja saada haluamansa opiskelupaikka. Työnsaannin kannalta tämä saattaa pitää paikkansa kielitaidon kartuttua. Suomen kielen opiskelumahdollisuudet ovat sen sijaan heikot. Ensimmäiselle suomen kielen kurssille voi joutua jonottamaan jopa puoli vuotta, sillä kurssin tarvitsijoita on huomattavasti enemmän kuin järjestettyjä kursseja. (Sosiaaliohjaaja 2014.) Tutkimukseen osallistuneiden keskuudesta muuton motiiviksi nousi jo valmiina oleva tukiverkosto Helsingissä. Haastatellun ystäviä asui valmiiksi alueella. Helsingissä ei aina välttämättä ole valmiina sukulaisia tai ystäviä, mutta useimmiten kuitenkin samankielisiä, joihin tukeutua (Sosiaaliohjaaja 2014). Sama ilmiö oli havaittavissa aikoinaan Kanadaan tai nykyäänkin Espanjan aurinkorannikolle muuttaneiden suomalaisten parissa, hakeudutaan sinne missä omankielisiä jo entuudestaan on. Samankielisten ihmisten seurassa oleminen luo turvallisuutta ja saattaa helpottaa akkulturaatiostressiä.

Poikkeuksellisesti yhdessä haastattelussa nousi Helsinkiin muuton syyksi terveys. Pelko terveyden menettämisestä kylmässä Pohjois-Suomessa oli niin hallitseva, että sai haastateltavan muuttamaan turvallisesta vuokra-asunnosta asunnottomaksi Helsinkiin:

H1: Terveys takia muutin tänne Helsinkiin. Kun asuin siellä toisella paikkakunnalla minulla todettiin, että verenkiertoni on todella huono, jonka takia minua kutitti koko ajan ja raavin itseäni. Ja sellainen tapaus oli äitini puolelta, että hänen setänsä tai veljensä, hän on sairastanut diabetesta todella vakavasti ja lopulta se päättyi niin, että hänen jalkansa piti leikata sen huonon verenkierron takia. Joten tavallaan oli myös pelko, että minulle tulee käymään samalla tavalla.

Haastateltava oli saanut diagnoosin diabeteksesta ja oli pelästynyt itselleen käyvän kuten sukulaiselleen, jolta oli amputoitu jalka. On oletettavaa, että kielimuurista johtuva tietämättömyys diabeteksen hoitokeinoista ei tavoittanut haastateltua ja hän päätyi ratkaisuun, jonka näki itselleen ja terveydelleen parhaaksi. Hän muutti Helsinkiin, jossa harvoin on yhtä kylmä kuin Pohjois-Suomessa. Saattaa myös olla, että haastateltava halusi nostaa muuton syyksi omaan päättelyyn perustuvan, itselleen johdonmukaiselta

kuulostavan syyn sen sijaan, että halusi kertoa negatiivisemmista kokemuksista tai tunteista pikkupaikkakunnalla. Näin ollen hän saattoi nostaa muuton syyksi terveyden esimerkiksi erilaisuuden tuntemusten ja yksinäisyyden tunteiden sijaan.

Pakolaisten vastauksia Helsinkiin jäämisen tai muuton syistä tukee myös sosiaaliohjaajan (2014) haastattelun vastaukset. Sosiaaliohjaaja (2014) nosti esiin kolme ilmeistä syytä Helsingin vetovoimasta: iso kaupunki turvaa pakolaisten anonymiteetin, jolloin he sulautuvat joukkoon ja voivat kokea olonsa turvalliseksi. Jo aiemmin mainittu asiakkaiden tukiverkostojen sijoittuminen Helsinkiin on yleistä, jos ei Helsingissä asu sukulaisia tai hyviä ystäviä, niin ainakin Suomessa jo pidempään asuneita ja usein suomen kieltä osaavia maanmiehiä, joilta voi kysyä neuvoja, hakea apua ja tukea uudessa kotimaassa (Sosiaaliohjaaja 2014.). Kolmanneksi merkitykselliseksi Helsinkiin muuton syyksi sosiaaliohjaaja (2014) nosti asiakkaiden uskon työpaikan löytymisestä Helsingistä muita kuntia suuremmalla todennäköisyydellä.

Asunnottomuuden syitä tiedusteltaessa haastateltavien vastausten perusteella nousi esiin merkittävimpana tekijänä omaehtoinen muutto Helsinkiin joko muiden kuntien vastaanottokeskuksista tai vuokra-asunnoista.

H1: Kun lähdin Kajaanista, siellä minulla oli oma asunto, oma vuokra-asunto. Irtisanoin sen ennen muuttoa tänne Helsinkiin. Itse tiesin, ettei minulla ole täällä asuntoa odottamassa vaan eräs tuttava tai kaveri auttoi minua.

Omaehtoinen muutto ensisijaisena Helsinkiin tulon syynä ilmenee myös maahanmuuttoyksikön uusien asiakkaiden asumistilannetilastosta, jonka mukaan noin 75 prosentissa Helsinkiin muuton perusteena on omaehtoinen muutto (vrt. alaluku 4.4, Karisto 2014.). Vastaanottokeskusten tilastoista ilmenee, että ensisijainen syy omaehtoiselle muutolle on, että kunnat eivät tarjoa pakolaisille riittävästi kuntapaikkoja (vrt. alaluku 2.3, Pyykkönen 2012; Pyykkönen 2014).

H2: Eli kun muutin tänne Helsinkiin, niin totta kai ei kai toiseen paikkakuntaan voi muuttaakaan ilman päämäärää tai asuntoa, mutta täällä asuu eräs tuttuni, jolla on oma asunto ja oli valmis majoittamaan minut. Joten tein sen muuttoilmoituksen ja se osoite mikä minulla on nyt käytössä, siihen osoitteeseen muutin hänen luokseen.

Ulkomaalaislain ja YK:n yleissopimuksen perusteella pakolaisella on oikeus vapaaseen liikkuvuuteen ja asuinpaikan valintaan sen maan rajojen sisällä missä nauttii kansainvälistä suojelua. Tyypillisin tilanne on, että maahanmuuttoyksikön asiakas muuttaa ensin sukulaisen tai tuttavien luo, mutta ei onnistukaan löytämään itselleen sovitussa määräajassa kohtuuhintaista asuntoa. Kyseisen haastateltavan tilannetta heikensi vielä fakta, ettei hän tosiasiaa voinut yöpyä asunnossa, jossa oli kirjoilla. Kirjoille pääsy oli taannut vasta helsinkiläisyyden. Käytännössä haastateltava oli piiloasunnoton. Hän kärsi asunnottomuudesta, joka ei näy virallisissa tilastoissa. Seikkaan on suomalaisessa asunnottomuustutkimuksessa kiinnittänyt huomion muuan muassa Marja Katisko (2013, 114), joka toteaa, että Suomen ohella muissakin länsimaissa on havaittu erityisesti maahanmuuttajien piiloasunnottomuuden selkeästi kasvaneen.

Puutteellisiin asumisolosuhteisiin eli liian ahtaisiin olosuhteisiin joutuneen haastateltavan tilanteeseen oli syynä puolestaan perheenyhdistäminen sekä byrokratia. Alkuvaiheen kotoutujista 22 prosenttia muuttavat Helsinkiin perheenyhdistämisen perusteella (vrt. alaluku 4.4, Karisto 2014).

H5: Ehdin olla pari, kolme kuukautta ehdin asumaan siellä yksin. Ja sitten vanhempani tulivat Suomeen turvapaikanhakijana ja sitten... Ja sitten muuttivat virallisesti asumaan mun luokse. Ja sitten myöhemmin vaimoni ja tyttäreni muuttivat tänne Suomeen, kun pääsivät Suomeen.

Haastateltava oli muuttanut yksioon Helsinkiin. Muutaman kuukauden päästä hänen vanhempansa olivat ilmestyneet turvapaikanhakijoina vastaanottokeskukseen ja haastateltava oli pyytänyt heidät luokseen asumaan. Haastateltu oli jo kotimaassaan huolehtinut iäkkäistä vanhemmistaan, joten oli luonnollista, että hän otti heidät asumaan luokseen tilanpuutteesta huolimatta. Isomman asunnon etsiminen ei ollut mahdollista, sillä vanhusten oleskelulupaprosessit olivat vielä kesken. Ilman oleskelulupaa sosiaalitoimi ei voi tukea suuremman asunnon hankintaa eikä Kelan maksamaan asumistukeen synny oikeutta. Haastateltava jäi asumaan yksioon vanhempiensa kanssa. Seuraavana vuonna haastateltavan vaimo ja pieni tytär saivat myönteisen oleskelulupapäätöksen perheenyhdistämisen perusteella, joten he muuttivat kotimaastaan Suomeen ja haastatellun 30 neliön asuntoon. Oltiin tilanteessa, jossa viisi ihmistä asui yksiossa. Oikeus isompaan

asuntoon syntyi vasta, kun iäkkäät vanhemmat olivat saaneet myönteiset oleskeluluvat turvapaikkahakuprosessin myötä. Tähän kului aikaa yli vuosi.

Edelliseen tapaukseen vedoten voidaan todeta lain ja käytännön toteutuksen olevan melkoisessa ristiriidassa. Suomessa asuvalle henkilölle soveltuvista asuinolosuhteista määritellään laissa asunto-olojen kehittämisestä (1985), jonka 1 §:ssä todetaan muun muassa, että jokaisella Suomessa asuvalle tulisi turvata mahdollisuus riittävään asumiseen siten, että:

- 1) että kullakin ruokakunnalla on käytettävissään asunto, jonka huoneluku ja pinta-ala vastaavat ruokakunnan kokoa sekä sen jäsenten henkilökohtaisia tarpeita;
- 2) että asunnot ovat rakenteeltaan ja varusteiltaan tarkoituksenmukaisia, terveellisiä ja toimivia sekä asuinrakennukset ympäristöönsä sopeutuvia; sekä
- 3) että asumismenot ovat kohtuulliset suhteessa ruokakunnan kokoon ja käytettävissä oleviin tuloihin sekä muihin välttämättömiin kulutusmenoihin.

Erityistä huomiota on kiinnitettävä puutteellisesti asuvan, pienituloisen ja vähävaraisen väestön sekä nuorten ja lapsiperheiden asunnonsaannin ja asumistason parantamiseen ja asumismenojen kohtuullisuuden turvaamiseen sekä alueiden samoin kuin väestöryhmien välisten asumistasoerojen vähentämiseen.

Jos verrataan haastatellun perheen asunnon kokoa vaikkapa Kelan (2012b) määrittämään kohtuulliseen viiden henkilön asunnon pinta-alaan, olisi perheellä mahdollisuus asua 105m² asunnossa, joka vastaa keskimäärin viiden huoneen ja keittiön asuntoa. Haastatellun vaimo on raskaana, joten perheluku on pian kuusi. He onnistuivat kuitenkin saamaan haastatteluviikolla kolmen huoneen ja keittiön asunnon, sillä perheen vanhukset saivat heikon terveydentilansa perusteella kuntapaikat Helsingistä, jolloin koko perhe oli oikeutettu Helsingin kaupungin kiinteistöviraston välivuokraamaan Y-säätiön pakolaisille kohdistettuun asuntoon. Jos vanhukset eivät olisi saaneet kuntapaikkoja, olisi viisihenkinen perhe saattanut pahimmassa tapauksessa joutua odottamaan Helsingin kaupungin asuntoa pitkäänkin. Helsingin kaupungin sosiaalisin perustein jaettavien vuokra-asuntojen jaosta vastaava kiinteistöviraston asunto-osasto osoittaa vuosittain ainoastaan noin 20 asuntoa maahanmuuttoyksikön puoltamille asiakkaille. Tarve on

huomattavasti suurempi. Normaalijonossa kaupungin asunnon saanti kestää yleensä useita vuosia. (Härkönen 2013a.) Oman kokemuksen mukaan joissakin tapauksissa asunnon on saanut perhe, jolla on jo jostain muualta kuin kunnalta saatu asunto, vaikka asunnottomien tulisi olla ensisijaisia asunnonsaajia. Helsingin kaupungin asuntojen jakoperusteiden läpinäkyvyys onkin puutteellista ja aiheuttaa ihmetystä. Tilanteeseen on johtanut sosiaalitoimen ja yleishyödyllisten asunnontuottajien yhteistyön riittämättömyys, josta muun muassa Juha Kaakinen (2013, 19) huomauttaa asunnottomuuteen liittyvässä tutkimusartikkelissaan.

Perheen saama Y-säätiön asunto kuuluu Helsingin kaupungin kiinteistöviraston maahanmuuttoyksikölle osoittamaan asuntokantaan, joka koostuu Y-säätiön pakolaisille varatuista asunnoista, muutamasta kaupungilta lainassa olevasta asunnosta ja parista pakolaisten asumiskäyttöön testamentatusta yksityisasunnosta. Asunnot on ensisijaisesti osoitettu Helsingin omille kiintiöpakolaisille ja Helsingistä kuntapaikan saaneille, sekä edellä mainittujen henkilöiden perheenyhdistämisen perusteella Helsinkiin tuleville perheenjäsenille. (Sosiaaliohjaaja 2014.) Asuntoja käytettiin aiemmin myös muiden perheenyhdistämisperheiden väliaikaisessa majoittamisessa, mutta käytännöstä on sittemmin luovuttu. Perheenyhdistämisen perusteella maahan saapuvien perheiden asuttaminen on todella haasteellista, koska omatoimisesti Helsinkiin muuttaneella perheenkokoajalla on harvoin valmiina perheelle soveltuvaa asuntoa. (Härkönen 2013a). Suurista perheasunnoista on valtava pula: 65 prosenttia Helsingissä asuvista asunnottomista perheistä on maahanmuuttajaperheitä (ks. alaluku 4.3).

Muiksi selkeiksi asunnottomuuden syiksi haastateltavat nimesivät muun muassa maahanmuuttajuuden ja työttömyyden. Tähän johtopäätökseen he olivat päätyneet asunnontuottajien kokemustensa myötä:

H2: Mielestäni sen takia (en ole saanut asuntoa), koska en ole töissä käyvä ihminen. Periaatteessa jos ei tee töitä ja itse ei pysty maksamaan sitä vuokraa, silloin se myös vaikeuttaa sitä asunnon saamista. Ja sitten kun olen maahanmuuttaja, uskon että sekin on myös syynä.

Tämä korreloi laillisten vuokranvälitysyriyten välittäjien vastausten kanssa, joissa todettiin vakituisen työpaikan olevan asunnonsaannin edellytys (ks. alaluku 4.8, s.42). Kotoutujilla on harvoin mahdollisuus päästä työelämään suomenkielentaidon ja koulu-

tuksen puutteen vuoksi. Erityisesti nuorille kotoutujille nämä ovat lähes kohtuuttomia vaatimuksia. Nuoret kotoutujat eivät ole oikeutettuja hakemaan opiskelija-asuntoja, koska kotoutumistuki ei oikeuta opiskelija-asuntoon. Kuitenkin he ovat velvoitettuja opiskelemaan sanktioiden uhalla.

Kaksi haastateltavista osaa puhua sujuvaa englanninkieltä. Kielitaidottomuuden ei siis periaatteessa pitäisi heillä olla asunnonsaannin este, englantia osataan Suomessa yleisesti melko hyvin. Toinen englanninkieltä taitavista oli onnistunut saamaan osa-aikatyötä, toinen on niin nuori, ettei hänen voida olettaa olevan työelämässä vaan opiskelija. Molemmilla on luottotiedot kunnossa. Mutta asuntoa he eivät olleet onnistuneet vuokraamaan. Molemmat ovat mustaihoisia. Etninen syrjintä asuntomarkkinoilla on tosiasia (Sosiaaliohjaaja 2014).

Byrokratia nousi aineistosta merkittäväksi asunnonsaannin hidasteeksi yleishyödyllisten asunnontuottajien kohdalla:

H3: Heti kun sain oleskeluluvan yritin saada asunnon SATO:lta. Sieltä kuitenkin ilmoitettiin, etten voi saada asuntoa, koska minulla ei ollut vielä passia. Passin saanti kesti monta kuukautta ja sen saatuani menin uudelleen SATO:n toimistoon, mutta en vielä onnistunut saamaan asuntoa.

Moderni valtio suhtautuu antaumuksellisesti erilaisiin rekistereihin ja asiakirjoihin. Yksilön identiteetti ja oikeudet perustuvatkin pakolaisella hyvin pitkälti oleskelulupa- ja matkustusasiakirjaan. (Himanen & Könönen 2010, 72–73.) Niinpä Suomessakin yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä huomioiduksi tuleminen vaatii, että sen jäsenellä on tarvittavat asiakirjat, joilla hän voi todistaa olevansa oikeutettu oleskelemaan maassa ja joilla hän voi todistaa henkilöllisyytensä. Suomessa se käytännössä tarkoittaa oleskeluluvan saannin jälkeen odottamista. Ensin odotetaan, että saadaan henkilötunnus, johon kuuluu kokemuksen mukaan Helsingissä aikaa viikosta jopa vuoteen riippuen pakolaisen oleskeluluvan statuksesta sekä kyvystä todistaa henkilöllisyytensä luotettavasti. Samalla jonotetaan ulkomaalaispoliisille passijonossa, jonka pituus muukalaispassien ja pakolaisen matkustusasiakirjojen osalta on noin kaksi kuukautta (Poliisi 2014). Tämän jälkeen kokemuksen mukaan passin saanti kestää kahdesta neljään kuukautta.

Yleishyödyllisten asuntotuottajien vuokra-asuntoja ei kuitenkaan voi hakea suoraan asunnonvälitystoimistosta ennen kuin hakijalla on passi, jonka saamiseen kuuluu normaalisti aikaa kolmesta kuuteen kuukautta. Sähköisen hakemuksen voi toki jättää internetin välityksellä, jos hakija saa apua suomenkielisen asunnonhakulomakkeen täyttämiseen. Asuntoa ei kuitenkaan voi monissa tapauksissa vastaanottaa ennen kuin hakijalla on matkustusasiakirja. Asuntotarjoukset umpeutuvat yleensä muutaman viikon kuluessa niiden tiedoksiannosta eikä asuntoja jaeta jonotusjärjestyksessä, joten optimistisesti ajateltuna asuntotarjous voidaan esittää milloin tahansa. Näin ollen asunnonhakijan ei kannata hakea asuntoa muualta kuin yksityisiltä markkinoilta, jos hänellä ei vielä ole matkustusasiakirjaa eli passia. Alkuvaiheen kotoutujalla ei siis ole tasaveroisia mahdollisuuksia muihin asunnottomiin nähden hakea asuntoa myöskään yleishyödyllisten asuntotuottajilta heidän käytänteidensä takia.

8.2 Asunnonhakua ja epätoivottavia lieveilmiöitä

Haastatteluissa ilmenneitä asunnonhakuun liittyviä kokemuksia ja epätoivottavia lieveilmiöitä kartoitettiin kysymyksillä asunnonhaun tavoista ja kokemuksista, haun suurimmista haasteista ja asioista, jotka haastateltavien mielestä auttaisivat heitä asunnonsaannissa.

Jokaisessa haastattelussa nousi esiin, että rehellisen vuokra-asuntojen välityksen rinnalle on Helsingissä noussut epärehellisten vuokra-asuntojenvälittäjien välitysmarkkinat, jotka pyrkivät taloudellisesti hyväksikäyttämään asunnottomien hätää. Sosiaalitoimi voi viimeisenä keinona myöntää asiakkaalle toimeentulotukena laillisen vuokravälitysyrietyksen kohtuullisen välityspalkkion vuokrasopimusta vastaan, jos sillä taataan asiakkaan asunnonsaanti. Joissain tapauksissa on ollut syytä epäillä, että epärehelliset välittäjät ovat vaatineet välityspalkkion niin vuokranantajilta kuin asunnonhakijoilta. Epäily perustuu kokemukseen, jossa virallinen yritys on mainostanut nettisivuillaan perivänsä välityspalkkion vuokranantajalta, mutta käytännössä on perinyt sen myös asunnonhakijalta, ilman kuittia. Välityspalkkion maksaa aina toimeksiantaja. Välityspalkkion vaatiminen molemmilta osapuolilta on kielletty, kun vuokraajana toimii yksityishenkilö. (Kiinteistövälitysalan keskusliitto 2008.) Yleisin epärehellisen asuntovälityksen muoto

on, että välittäjät vaativat kohtuuttoman suuria välityspalkkioita etukäteen käteisenä ilman kuittia eikä takeita asunnon löytymiselle ole:

H1: Kyllä olen nähnyt monta sellaista tapausta, jossa he (asunnonhakijat) ovat maksaneet sen välityspalkkion ja on kulunut monta kuukautta, eikä asuntoa ole tarjottu ja vasta sen jälkeen on annettu rahat takaisin. Olen myös kuullut, että jotkut ovat maksaneet sen välityspalkkion ja eivät ole saaneet asuntoa eivätkä rahojaan takaisin. Että kyllä tiedän, että sosiaalivirasto sen verran, he ovat niin kuin ajan tasalla. Ja että on olemassa sääntöjä mitä pitää myös noudattaa.

Haastateltava osoittaa tietävänsä sosiaaliviraston työntekijöiden olevan tietoisia epärehellisistä välitysmarkkinoista ja kertoo ymmärtävänsä, ettei sosiaalitoimi voi tukea epärehellistä välitystoimintaa. Toisaalta sosiaalivirasto ei voi ilmoittaa hyväksikäyttötapa-uksista poliisille, sillä ilmoittaminen kuuluu hyväksikäytetyille itselleen.

Tiedusteltaessa haastateltavilta, mikä heidän näkökannastaan tarkasteltuna auttaisi heitä saamaan vuokra-asunnon, oli yleisin vastaus raha. Helsingin kaupungin sosiaalitoimi myöntää yksityisten vuokranantajien vaatiman vuokratakuun maksimissaan kahden kuukauden vuokraa vastaavan määrän suuruisena ja maksusitoumuksella. Moni vuokranantaja on kuitenkin haluton vastaanottamaan vuokratakuuta maksusitoumuksena, joka saattaa aiheuttaa asunnon menettämisen hakijalle, joka kykenee vuokravakuuden toimittamaan rahana:

H4: Vuokratakuu piti olla rahana, ei maksusitoumuksena vaan rahana piti maksaa. Puhuin ja puhuin ja yritin vakuuttaa ja selittää, että maksusitoumus on yhtä pätevä, jos tapahtuu jotain tai on vuokran laiminlyöntiä niin siitä voi ottaa. Vuokrasopimus täytettiin, mutta (vuokraisäntä) ei suostunut (maksusitoumukseen) ja laitoin vuokrasopimuksen roskeen. Otti niin kun päähän todella... Todella olin pettynyt. Kaveri oli mukana koko ajan lohduttamassa, mutta tällä tavalla olin jo monta kertaa yrittänyt (saada asuntoa).

Suomenkieltä jo melko sujuvasti puhuva, mutta rahaton asunnonhakija ei asuntoa saa, jos vuokranantaja ei hyväksy sosiaalitoimen maksusitoumusta vuokratakuuksi. Haastateltava oli ollut aktiivinen asunnonhakija, mutta jatkuvat pettymykset alkoivat jo ahdistaa. Hän kertoo tapaamisestaan yksityisen vuokranantajan kanssa seuraavasti:

H4: Sanoin: tässä on se maksusitoumus. Mulla ei ole penniäkään. Tässä on kaikki mun omaisuus. Surkeissa olosuhteissa. Kyllä hänkin jonkun verran tajusi, että olin ollut asunnoton pitkään. Ajattelin, että jos tällä kertaa saan kieltävän vastuksen, en ikinä, en ikinä yrittäisi enää hankkia tai löytää asuntoa. Tällaiset ajatukset pyöri päässä. Uskokaa pois, aloin itkeä siellä (vuokranantajan tapaamisessa). Eli kyyneleet valui. Mä olin niin avuton. Ihan yksin vaan. Ei kukaan ollut valmis auttamaan, tukemaan mua. Jos olisin ollut työelämässä, olisin voinut käydä pankissa pyytämässä jotain lainaa, mutta...

Alkuvaiheen pakolainen elää elämäntilanteessa, jossa hänen elämänhallintakykynsä ja mahdollisuudet vaikuttaa oman elämänsä sujumiseen, ovat rajalliset. Hän tekee parhaansa, mutta ei onnistu saamaan vuokra-asuntoa, sillä hän ei kykene itse juuri sillä hetkellä tai edes lähiaikoina vaikuttamaan kykyynsä ansaita rahaa, joka helpottaisi asunnonsaantia. Työllistyminen on pitkä prosessi, pankkilainan saaminen vielä pidempi.

Jossain tapauksissa asunnonhakija ei saa asuntoa, vaikka olisi ainoa katsoja asuntonäytössä:

H2: Kerran olin ainoa ihminen eräässä asuntonäytössä ja silloin tuli sellainen olo, että 99 % tarkkuudella minä tulen saamaan tämän asunnon, mutta silti en ole kuullut mitään. Kukaan ei ole ottanut yhteyttä. Että kyllä siinä pitää olla valmistautunut näihin pettymyksiinkin.

Vaikuttiko asunnon saamattomuuteen etninen tausta voi vain arvailla. Kuten aiemminkin tutkimuksessa todetaan, etninen syrjintä vuokra-asuntomarkkinoilla on tosiasia (Sosiaaliohjaaja 2014; Katisko 2013, 126). Jatkuvat pettymykset voivat lannistaa asunnonhakijan varsinkin, jos kyseessä on nuori, jolla kuuluisi vielä olla vanhemmat opastajinaan ja tukena.

Negatiiviset kokemukset ihonväriin kohdistuvista ennakkoluuloista ja stereotyyppityksestä ovat selkeä osoitus maahanmuuttajien kohtelemisesta epäasiallisesti yksityisillä vuokra-asuntomarkkinoilla:

H3: Soitin asunnosta vuokranantajalle. Hän oli ystävällinen ja sovimme, että vien hänelle paperini ja passini näyttille, mutta sitten hän totesikin, että: Koska olet mustaihoinen, et saa asuntoa. Emme luota mustaihoisiin ihmisiin. Olemme vuokranneet mustaihoisille asuntoja pitkin kaupunkia ja he eivät koskaan kerro lähdöstään. Joten emme tule edes harkitsemaan

asunnon vuokraamista sinulle. Sen lisäksi hän väitti, ettei minulla ole varaa asuntoon. Hän sanoi: Tämä asunto on niin kallis. Mielestäni sinun tulisi muuttaa Ouluun tai Pohjois-Suomeen missä ei ole ihmisiä ja asunnot ovat halpoja.

Haastateltu asunnonhakija joutui arkipäivän rasismien kohteeksi, sillä häntä ei kohdeltu yksilönä vaan hänet stereotyyppitettiin ihonväriensä perusteella ryhmään epäluotettavat vuokranantajan mustaihoisista saaman rajallisen kokemuksen mukaan. Vuokranantajan ennakoasenne asunnonhakijan oletetusta taloudellisesta tilanteesta heijasteli tiukentunutta maahanmuuttokriittistä keskustelua, joka on altis taipumaan rasismille, sillä rasismia ei välttämättä osata tunnistaa ja nimetä (SPR 2012). Arkipäivän rasismi ilmenee epätoivottuna käytöksenä vuorovaikutuksessa eri kulttuuria tai ihonväriä edustavien ihmisten kesken. Sosiologi Philomena Essedin mukaan rasisilla käytännöillä on tapana vahvistua arjen rutiineissa (Puuronen 2003, 193–194). Tässäkin tapauksessa ennakoluuloja omaava valtakulttuurin edustaja suhtautui epäsuotuisasti asunnonhakijaan ilman oikeutusta tai todellista argumentaatiota (Puuronen 2003, 194–195). Vuokranantajalle ihonväri oli ensisijainen kriteeri vuokralaista valittaessa. Peruste, joka on vahvasti ristiriidassa Suomen yhdenvertaisuuslain (2004) syrjimättömyyskiellon kanssa. Yhdenvertaisuuslain (2004) 6§ määrittelee, ettei ketään saa syrjiä muun muassa etnisen alkuperän perusteella. Haastateltava joutui arkipäivän rasismien ohella tilanteessa myös välittömän syrjinnän kohteeksi, sillä häntä kohdeltiin tilanteessa epäsuotuisammin (Yhdenvertaisuuslaki 2004) kuin valkoihoisia olisi vastaavassa tilanteessa kohdeltu.

On todettu, että arkielämän rasismien kohteeksi joutuvat kokemaan usein kyseenalaistamista, marginalisointia ja turhautumista (Puuronen 2003, 195), sillä heidät niputetaan täysin järjen vastaisesti tiettyyn homogeeniseen ihmistyyppiin kuuluviksi valtaväestön edustajien toimesta. Oma-aloitteisuus asunnonhaussa voi negatiivisten kokemusten kautta kääntyä tekijäksi, joka heikentää ihmisen omanarvontunnetta:

H3: Toisinaan tuntuu, että asunnottomuus ja siihen liittyvät kokemukset vähentävät itsetuntoani. Joskus tuntuu siltä, ettei pakeneminen kotimaasta ole ollutkaan sen arvoista. Mutta sitten aina kohtaan jonkun ihmisen, joka sanoo, että: Sinnittele vielä, kyllä kaikki vielä järjestyy.

Haastateltava oli joutunut selkeän vainon uhriksi kotimaassaan ja silti hän hetkittäin kokee elämänsä Suomessa niin raskaaksi syrjivien kokemusten ja asunnottomuuden

keskellä, että epäilee olisiko kotimaahan jääminen sittenkin ollut parempi vaihtoehto. Haastateltavan onneksi on kuitenkin aina juuri oikeaan aikaan löytynyt jokin viranomaistaho, joka on häntä kannatellut ja lohduttanut vaikeuksien keskellä. Akkulturaatiostressi voi asunnottomuuden ja siihen liittyvien nöyryyttävien ja ihmisarvoa loukkavien kokemusten myötä kasvaa niin voimakkaaksi, ettei pakolainen koe enää turvapaikkamaataan turvaa tuovana maana vaan lähinnä stressiä ja pahoinvointia lisäävänä tekijänä.

8.3 Asunnottomuuden kokemuksia

Kartoitettaessa minkälaisien kokemusten ja tapahtumien keskelle kotoutujat joutuvat ollessaan asunnottomia ilmeni kotoutujien olevan alttiita erilaisille hyväksikäytön muodoille, turvattomuuden tunteille, yksityisyyden loukkauksille sekä väkivallalle:

H3: He vaativat minulta seksiä, niin naiset kuin miehet. Jos ei seksiä, niin sitten he halusivat rahaa. Vuokranmaksu olisi ollut ihan ok, mutta en saanut muuttaa kirjojani asuntoon, enkä saanut asuntoon avainta. Minun piti soittaa, jos aioin tulla myöhemmin kotiin. Itse kuitenkin jouduin odottamaan ulkona, kunnes he tulivat myöhään kotiin. En saanut valmistaa ruokaa. Minulla oli työpaikka, mutta vuokranantaja vaati minua hakemaan lapsensa päivähoitosta työajallani. Minun piti keksiä mikä tahansa keino hakeakseni lapset, vaikka maksoin vuokraa. Muuten sain lähteä.

Haastateltu oli useammassa perättäisessä yksityismajoituksessa joutunut hyväksikäytön kohteeksi. Joissakin hyväksikäytön muotoa kuvasti seksuaalinen hyväksikäyttö, toisissa työn teettäminen ilman vastinetta, kuten palkkaa tai palkkiota. Vuokraa haastateltu oli joutunut kuitenkin maksamaan, joskus jopa yli puolet asunnon päävuokralaisen maksamasta vuokrasta. Yleisesti asumiskokemuksia kuvastivat puutteelliset vuokralaisen oikeudet. Mihinkään asuntoon ei haastateltu saanut alivuokralaissopimusta.

Hyväksikäyttö voi määriteltynä olla psyykkistä tai fyysistä väkivaltaa, seksuaalista tai taloudellista hyväksikäyttöä. Fyysinen väkivalta on yksilön koskemattomuuden loukkaamista, kivun tuottamista esimerkiksi potkimalla, lyömällä, kuristamalla tai repien. Psyykkinen väkivalta voi ilmetä nimittelynä, uhkailuna, alistamisena, kiristämisenä tai yksilön arvon mitätöintinä. (Mielenterveyden keskusliitto i.a.) Aikuisen ihmisen seksu-

aalisen hyväksikäyttö ilmenee seksuaalisen itsemääräämisoikeuden menetyksenä: aikuisella ihmisellä tulee olla oikeus päättää omasta seksuaalisuudestaan ja kehostaan eikä seksin tule olla ahdistavaa, pelottavaa eikä siihen tule joutua pakotetuksi vastoin omaa tahtoaan. Pakottaminen tai painostaminen sukupuoliyhteyteen on seksuaaliväkivaltaa ja loukkaa ihmisen itsemääräämisvapautta. (Tukinainen i.a.) Hyväksikäyttö voi ilmetä myös esimerkiksi pakkotyön teettämisenä maahanmuuttajalla, jonka voi määritellä joissakin tapauksissa orjatyöksi, vaikka orjuus on periaatteessa lakkautettu (Ihmisoikeudet 2013). Hyväksikäyttöä voi ilmetä harmaan talouden harjoittajan rahallisen korvauksen kiristämisenä pakolaiselta vuokra-asunnonsaantia vastaan (Sosiaalityöntekijä 2013a; Sosiaalityöntekijä 2013b; Sosiaaliohjaaja 2014).

Toinen esimerkki hyväksikäytöstä ilmenee tarinassa, jonka haastateltava kertoi vuokranantajastaan. Yksityisten vuokraisäntien tai joissain tapauksissa myös yksityisten välitysyhtiöiden, jotka toimivat samalla myös vuokraisäntinä, tapa hyväksikäyttää pakolaisten tietämättömyyttä Suomen vuokralainsäädännöstä ja vuokraustavoista on ilmeinen. Vuokrasopimuksessa oli kirjattuna kohta, että kutakin asuntoon muuttavaa uutta asukasta kohden vuokraa nostetaan 100 eurolla. Sen lisäksi alkuperäisen vuokrasopimuksen lisäksi vuokralaista oli vaadittu maksamaan 100 euroa ylimääräistä pimeästi asunnon menettämisen uhalla. Tästä huolimatta asuntoon annettiin vain yksi avain:

H5: Ja sitten annetaan vain yksi avain. Ja kun mä olen poistumassa esimerkiksi ulos ja isä oli kotona... Ei voinut... Ei voinut... (mennä ulos). Meitä viisi ihmistä ja vain yhdellä avain.

Loppujen lopuksi haastatellun asumiskustannukset olivat yli 1000 euroa kuussa 30 neliön yksiöstä. Vuokra nousi, vaikka asumisolosuhteet heikkenivät. Laki asuinhuoneiston vuokrauksesta (1995) määrittelee varsin löyhästi vuokran määräytymisen perusteet. Kotoutujat altistuvatkin epätoivoisen tilanteensa vuoksi monenkirjavalle hyväksikäytölle. Taloudellisen hyväksikäytön ilmiö on varsin yleinen ja esittäytyy yleisimmin pimeästi vaadittujen välityspalkkioiden tai vuokran lisäosien muodossa, jotka velkaannuttavat kotoutujan pitkäksi ajaksi eteenpäin (Sosiaalityöntekijä 2013a; Sosiaalityöntekijä 2013b). Kokemuksen mukaan myös kotoutujien pelottelua on esiintynyt, jos he ovat uhanneet viedä asian poliisille.

Jos asunnoton kotoutuja on niin onnekas, että saa asumisyksiköstä paikan, ei asumisen laatu kuitenkaan mairittele. Rikoslain (1989) määrittelemän kotirauharikoksen eli fyysisen väkivallan kohteeksi joutunut haastateltava kertoo koetuista turvattomuuden tunteistaan ja heikon suomenkielentaidon aiheuttamista ongelmistaan asuessaan jaetussa huoneessa:

H1: Viime kuussa eräs nuori mies tuotiin sinne (samaa asumisyksikön huoneeseen). Hän jotenkin vaikutti siltä, että hänen mielenterveytensä suhteen hänellä ei ollut kaikki asiat hyvin. Hän oli hyvin sekava, mutta silti työntekijät eivät puuttuneet siihen. Eräänä päivänä hän satutti minua. Eli hän löi minua rinta-alueelle ja silloin työntekijät tulivat väliin ja sanoivat, että nyt kutsutaan poliisit paikalle. Ja, että teidän pitää mennä ulos tappelemaan. Ja, kun minä en osaa hyvin suomea, niin poika ehkä sanoi, että minä olisin aloittanut, että olisin hyökännyt ensin hänen kimppuunsa, mikä ei pitänyt paikkaansa. Ja minun kielitaitoni ei riittänyt enkä enää voinut siinä mitään. Vaikka miten olisin halunnut ilmaista itseäni, en pystynyt kertomaan miten siinä tilanteessa oikeasti kävi.

Haastateltava oli joutunut pelkäämänsä huonetoverin väkivallan kohteeksi ja koki turhautumista, ettei asian oikea laita selvinnyt hänen suomenkielentaidon puutteensa vuoksi. Kun asumisyksikön henkilökunta oli maininnut poliisin kutsumisesta paikalle, oli haastateltava päätnyt olemaan hiljaa, koska hän oli pelännyt joutuvansa Hietaniemenkadun palvelukeskukseen:

H1: En todellakaan halua päätyä sellaiseen paikkaan, jossa on kuusitoista miestä yhdessä isossa huoneessa ja siellä tapellaan ja kaikkea ja poliisit käy siellä päivittäin. Sen takia yleensä aina talvisin on se aika, kun pitää olla todella kärsivällinen ja sietää kaikkea mitä siellä (omassa asumisyksikössä) tapahtuu.

Hietaniemen palvelukeskus on ensisijaisesti päihdeongelmaisille tarkoitettu palvelukeskus, jossa voi yöpyä (Helsingin kaupunki 2014c). Se on myös paikka, johon pääsääntöisesti ohjataan kaikki maahanmuuttoyksikön yksinäiset, asunnottomat kotoutujat. Paikka on kotoutujien näkökannasta niin pelottava, ettei sinne haluta mennä eikä siellä uskalleta yöpyä.

Asunnottomuus aiheuttaa haasteita opiskelulle. On erittäin vaikeaa keskittyä opiskeluun, jos ajatuksissasi on päällimmäisenä huoli siitä missä voi seuraavan yön nukkua.

Tai, jos yöpymispaikka on järjestynyt tuttavien luona, ei yksityisyyttä tai opiskelurauhaa ole:

H2: On todella vaikeaa ja kun olen opiskelija ja on niitä kokeita. Ja läksyt pitäisi saada tehtyä, se on aina todella vaikeaa, kun pitää aina yöpyä eri ihmisen luona eikä ole omaa tilaa. Enkä voi edes vaatia toisen, vieraan luona omaa tilaa. Eli silloin läksytkin voivat jäädä jopa tekemättä ja sitten pitää päivisin aina miettiä missä voisi rauhassa käydä tekemässä niitä kaikkia rästiin jääneitä läksyjä. Jos löytäisin jonkun väliaikaisen majoituspaikan tai edes jotain vastaavaa, niin kyllä se kelpaisi siihen asti kunnes löytäisin sen oman asunnon.

Moni ei asunnottomana kykene jatkamaan tai edes aloittamaan opintojaan, jonka seurauksena heidän katsotaan kieltäytyvän työvoimapolitiittisesta toimenpiteestä. Kieltäytymisen perusteella he joutuvat TE-toimiston asettamaan karenssiin (ks. alaluku 4.2). Viimesijaisena myönnettävä toimeentulotuki on tuolloin ainoa peruselämiseen tarkoitettu tuen muoto (Helsingin kaupunki 2014a), johon he ovat oikeutettuja. Työvoimapolitiittisesta toimenpiteestä kieltäytyessä voidaan myös toimeentulotukea alentaa 20 tai 40 prosenttia toimeentulotuen perusosasta, joka asettaa yksilön erityisen hankalaan, jopa kohutuuttomaan tilanteeseen. Koulutuksesta kieltäytymistilanteissa tuleekin harjoittaa sosiaalilivityn harkintaa ja pyrkiä toimimaan kotoutujan eduksi. Liiallinen lannistaminen ei kannusta vaan voi murtaa ihmisen.

8.4 Asunnottomuuden vaikutukset elämäntilanteeseen ja kotoutumiseen

Asunnottomuus on varsin kokonaisvaltainen tunne, joka hallitsee elämää ja määrittelee koetun turvallisuuden tai turvattomuuden laadun. Pakolainen on henkilö, jonka odotetaan kotiutuvan uuteen kotimaahansa ja sitä myöten toimia yhteiskunnan tasaveroisena jäsenenä. Kotoutumisprosessissa ihminen tarvitseekin asunnon, josta voi luoda itselleen kodin. Koti on olennainen osa Granfeltin mainitsemaa tiettyyn paikkaan kuulumisen tunnetta ja identiteetin muokkausta (ks. alaluku 4). Kodista käsin kotoudutaan. Ilman kotia ihminen kokee itsensä puutteelliseksi. Toisten luona yöpyminen jatkuvana, ei vapaaehtoisena olotilana on varsin raskasta:

H2: On koko ajan sellainen olo, että on koditon ja on koko ajan sellainen olo, että jotain puuttuu. Ja sitten kun asuu sen jonkun ystävän luona ja periaatteessa en öisin voikaan mennä hyvään aikaan nukkumaan, koska voi olla, että se ystävä haluaakin valvoa ja onkin ihan eri rytmi kuin minulla. Ja sitten se ilmenee sellaisena jatkuvana päänsärkynä, et päivittäin aina...

Asumisyksikössä eläminen ei kunnioita ihmisen yksityisyyttä. Kahden hengen huoneissa altistuu yksityisyyden loukkauksille:

H1: Se eläminen on raskasta ja vaatii kärsivällisyyttä. Pitää olla sitä (kärsivällisyyttä) todella paljon. Koska periaatteessa se toinen ihminen, kenen kanssa jaat sen huoneen, hän voi tehdä sellaisia asioita sinulle kuten esimerkiksi syödä jääkaapista sinun ruokiasi tai koskea sinun henkilökohtaisiin tavaroihisi, mutta silti en voi alkaa siitä tapella.

Toisen ruoan syöminen jääkaapista saattaa kuulosta pieneltä harmilta, mutta kun elää minimituella kuukaudesta ja vuodesta toiseen, ovat rahat aina vähissä ja toisen varastama ruoka-annos saattoi olla juuri se sinun itsellesi varaama viimeinen ruoka-annos ennen seuraavaa kotoutumistuen tai toimeentulotuen maksupäivää. Maslowin tarvehierarkian mukaan (ks.. alaluku 4.2, KUVIO 3) turvallisuuden tarpeet kuten oma koti ja kodin luoma reviiri ovat ihmisen perustarpeita heti fysiologisten tarpeiden, kuten hengittäminen, syöminen ja juominen, jälkeen. Toisen kajotessa henkilökohtaisiin tavaroihisi ilman lupaa, loukkaa se niin ihmisen turvallisuuden tunnetta kuin reviiritietoisuutta: ihminen kokee itsensä uhatuksi ja yksityisyytensä loukatuksi. Yksilö kokee uhkana hänen perustarpeisiinsa puuttumisen mikä on asumisyksiköissä elävien ihmisten arkipäivää.

Eräs Maslowin tarvehierarkian mukainen turvallisuutta luova tarve on terveys. Asunnon kotoutuja kokee asunnottomuuden terveytensä uhkana, sillä sairastuessa hänellä ei ole paikkaa missä levätä ja toipua:

H2: Juuri viime viikolla oli sairaana, kipeänä. Minulla oli ollut flunssaa ja vähän kuumetta ja silloinkaan en voinut olla siellä ystävän asunnossa koko päivää. Silloin, kun hän lähti, piti myös lähteä ja mennä kaupungille jonnekin istumaan ja odottaa kun hän tulee takaisin ja mennä sitten takaisin hänen kanssaan.

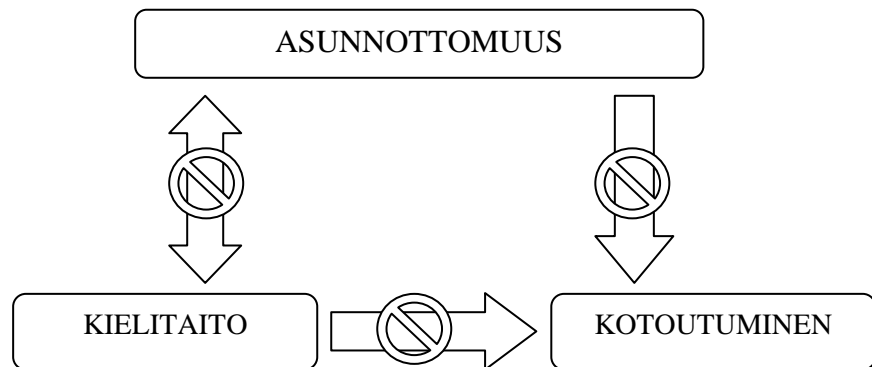
Haastateltava kertoi olevan peloissaan siitä, että miten hänen kävisi, jos hän sairastuisikin kunnolla? Mihin hän voisi mennä kovassa kuumeessa? Miten kävisi, jos hän saisi

jonkin hankalan pitkäaikaissairauden? Hän kokee asunnottomuuden olevan todellinen riski hänen terveydelleen. Hän kokee perusturvallisuutensa uhatuksi.

Opiskeluun keskittyminen on vaikeaa asunnottomana, joka puolestaan aiheuttaa jatkuvaa riippuvuutta muista, kielitaitoisista tuttavista ja viranomaisista:

H1: Kun ei osaa kieltä joka päivä, joudut joka päivä pyytämään jotain sellaista ihmistä, joka osaa (kieltä) soittamaan sinun puolesta eri virastoihin ja käymään asunonäytöissä puolestani.

Kuviossa 5 kuvataan tilannetta, jossa asunnottomuus aiheuttaa negatiivisen jatkumon, jossa kotoutujan kotoutuminen ei etene: Koska ei ole asuntoa, ei voi opiskella kieltä. Koska kielitaito ei kartu, ei saa asuntoa. Ja koska asunnottomuus on hallitsevin osa-alue sen hetkessä elämässä, eikä kielitaito kartu, ei kotoutumista tapahdu. (KUVIO 5). Riippuvaisuus kielitaitoisista tuttavista ja viranomaisista voi myös aiheuttaa kierteen, jossa uuden kulttuurin osaamattomuus ja kielitaidottomuuden aiheuttama autonomian menetys johtavat tilanteeseen, jossa kotoutuja lannistuu ja olettaa viranomaisten (Turtiainen 2013, 197) tai tuttavien hoitavan kaikki käytännön asiat.

KUVIO 5. Asunnottomuuden aiheuttama kotoutumisen estymismalli

Kotoutumiseen olennaisesti liittyvistä tervetulleeksi tulemisen kokemuksista (ks. aluku 3.2) sekä tähänastisesta elämästään Suomessa kertoo eräs haastateltava seuraavasti:

H5: Ei ole sellaista tunnetta, että olisi tervetullut tähän maahan. Päinvastoin itse asiassa! Jos olisi ollut mitään pienintäkään mahdollisuutta lähteä

takaisin kotimaahan, olisin lähtenyt heti, kun nämä ongelmat alkoivat. Paineet olivat niin kovat, niin liikaa itse asiassa. Stressi oli niin kova. Ajattelin silloin, että ehkä nyt jos voisin kuolla, loppuisi siihen ja olisi ehkä niin parempi. Loppujen lopuksi kuolema on kaikilla edessä niin kuin siinä mielessä.

Souranderin mukaan alkuvaiheen pakolaisilla on monia elämänhallintaan vaikuttavia tekijöitä, jotka heikentävät heidän mahdollisuuksiaan toimia tasaveroisina yhteiskunnan jäseninä (ks. alaluku 3.1). Pitkään jatkuneet elämään liittyvät epävarmuustekijät lähtömaassa, sieltä paetessa ja pitkän oleskelulupapäätöksen läpikäynti muodostavat elämänvaiheen, joka jättää ihmisen haavoittuvaksi. Yksilön ajatukset ovat usein kiinnittyneitä kotimaassa sodan keskellä oleskelulupaa Suomeen odottavissa perheenjäsenissä (Turtiainen 2013, 199). Kotimaassaan pakolainen on myös kyennyt itsenäiseen elämään sosiaalisine verkostoineen, jotka hän on menettänyt kotimaastaan lähtiessään. Nämä tekijät yhdistettynä välttävään tai olemattomaan suomenkielentaitoon, heikkoon sosioekonomiseen tilanteeseen sekä ympäristön ennakkoluuloisiin ja ymmärtämättömiin asenteisiin ja asunnottomuuteen tai epäinhimillisiin asumisolosuhteisiin voivat tuntua kohtuuttoman rankoilta kotoutujan arjessa. Hyvinvointivaltio Suomi ei aina näyttäydy hyvinvointina pakolaisten elämässä. Turvapaikka ei aina luokaan turvan ja hyvinvoinnin tunteita. Asunnottomuus asettaa pakolaisen suomalaista asunnotonta heikompaan asemaan.

Kotoutumisen estymisen kokemuksista kertoo myös toinen haastateltava, joka kokee kaiken energian kuluvan asunnon etsimiseen ja yöpaikan miettimiseen:

H2: Kodittomuus on esteenä kotoutumiselle. Aika ja energia, jonka käyttäisi kotoutumiseen ja uusiin ihmisiin tutustumiseen ja hankkimalla erilaisia aktiviteetteja, joista opiskelu on se kaikista tärkein. Mutta kun olet koditon, joudut käyttämään sen ajan, että mietin miten ja milloin saan sen kodin ja kenen luona yövyn seuraavaksi. Silloin periaatteessa en opiskele yhtä hyvin kuin opiskelisin, jos asuisin omassa kodissani. Enkä pääse tekemään niitä asioita, jotka edesauttaisivat kotoutumistani.

Haastateltujen olosuhteista voidaan todeta, että asunnottomista haastatelluista yksi oli pitkäaikaisasunnoton, yksi oli ollut asunnottomana yli vuoden, kaksi olivat olleet asunnottomina alle puoli vuotta ja yhden asumisolosuhteita kuvasti äärimmäinen tilanahtaus. Asunnottomuuden syiksi nousivat yksityisen vuokranantajan toimesta tehty vuokrasopimuksen irtisanominen, omaehtoinen muutto tai jääminen Helsinkiin sekä perheenyh-

distämisen kautta muuttuneet olosuhteet. Motiivit Helsinkiin tuloon tai jäämiseen olivat pääasiallisesti erilaisista syistä johtuva sopeutumattomuus pikkupaikkakunnalle, anonyymiyden ja turvallisuuden tunne suuressa kaupungissa, tukiverkoston sijaitseminen Helsingissä sekä usko saada työtä helpommin pääkaupunkiseudulta. Asunnonhaun vaikeutta kuvastivat rahan puute, kielitaidottomuus, arkipäivän rasismi, ennakkoluulot, sosiaalitoimen maksusitoumuksen huono maine sekä byrokratia. Asunnottomuuden kokemuksia määrittivät erilaiset hyväksikäytön muodot, turvattomuuden ja väkivallan kokemukset. Elämäntilanne kuvattiin raskaana, yksityisyyttä ja perustarpeita loukkaavana ja lannistavana. Haastatellut kokivat asunnottomuutensa kierteenä, josta ei ollut helppoa ulospääsyä: jotkut kokivat kotoutumisen täysin estyneen kodittomuutensa takia.

8.5 Haastateltujen asunnottomuus ETHOS-luokituksen mukaan

FEANTSA:n (European Federation of National Associations Working with the Homeless AISBL) yleiseurooppalaisen asunnottomuuden muotoja määrittelevä eetos eli ETHOS-luokitus (TAULUKKO 3, s. 80) antaa mahdollisuuden tarkentaa ja nimetä haastateltujen yksilöllisiä asunnottomuuden olosuhteita. Luokituksen mukaan haastatellut jakautuvat kolmeen neljästä eri asunnottomuuden kategoriasta: asunnottomiin, asunnottomuuden uhan alla eläviin ja puutteellisissa asumisolosuhteissa eläviin. Ainoastaan katuasunnottomuutta ei haastattelujen perusteella tutkimuskohderyhmän keskuudessa ilmennyt. Jako haastateltavien välillä on seuraava:

▪ Asunnottomuusuhan alla elävät	3
▪ Asunnoton	1
▪ Puutteellisissa asumisolosuhteissa elävät	1
▪ Katuasunnoton	0

TAULUKKO 3. ETHOS-luokitus (käännetty perustuen FEANTSA:n englanninkieliseen typografiaan)

Asunnottomuuden kategoriat I–IV	I Asunnottomuus	II Katuasunnottomuus	III Asunnottomuuden uhka	IV Puutteelliset asumisolosuhteet
Asunnottomuuden toiminnalliset määritelmät	asumispalvelut	kadulla nukkuvat	tilapäisasuminen ilman sopimusta	asumiskelvoton asuminen
	turvakodit	ensisuojoissa yöpyvät	häättö	asumiseen sopimaton asuminen
	vastaanotto-keskukset		jatkuvan väkivallan uhka	äärimmäinen tilanahtaus
	laitoksista vapautuvat			
	tukiasuminen			

Kategorioista haastatellut voidaan jakaa edelleen kolmeentoista erilaiseen asunnottomuuden toiminnalliseen määritelmään. Haastatelluista yksi kärsi kategoria I mukaisesta asunnottomuudesta. Hänelle oli osoitettu asumispalveluna väliaikaismajoitus vastaanotto- ja tukiasumisyksiköstä tilapäisratkaisuna. Haastateltu luokitellaan myös pitkäaikaisasunnottomaksi, sillä hänen tilapäismajoituksensa on kestänyt yli vuoden. (FEANTSA i.a.) Toiselle haastatellulle ei tilapäistä majoituspalvelua järjestynyt, sillä ainoa väliaikaismajoitusratkaisu, joka Hietaniemen asumispalveluyksikön yömajoituksen ohella miespuolisia helsinkiläisiä asunnottomia palvelee, ei ota suomenkielentaidottomia henkilöitä asukkaikseen. Perustelu palvelun eväämiseen oli, ettei yhdessä asuminen ja asuissääntöjen noudattaminen voi onnistua ilman yhteistä kommunikointia mahdollistavaa kieltä.

Katuasunnottomia ei haastateltavien ryhmässä ollut lainkaan. Kahdelle henkilölle oli sosiaalitoimen puolelta tarjottu yömajoitusta Hietaniemen asumispalveluyksikössä suurissa useiden hengen yhteishuoneissa, mutta molemmat olivat mahdollisuudesta kieltäytyneet Hietaniemen turvattoman ja pelottavan ilmapiirin takia.

Asunnottomuusuhan alaisia oli haastateltavista suurin osa eli kolme vastaajaa. Heistä kaksi vaihteli asuntoa yöstä ja viikosta toiseen yöpyen ystävien, tuttavien ja satunnais-tuttaviensa asunnoissa. Yksi sai yöpyä tuttavansa remonttia odottavassa, kalustamatto-massa yksiössä patjan ja peiton kanssa. Tilapäisasumisesta hän ei kuitenkaan saanut vuokrasopimusta, vaikka maksoi yöpymisestään vuokraa. Eräs asunnottomuusuhan alai-sista haastatelluista oli puolestaan asunut tuttavansa luona, joka oli harjoittanut laitonta alivuokralaistaan kohtaan vapaudenriistoa ja palkattoman työn teettämistä. Samalla haastateltu oli kuitenkin myös joutunut maksamaan vuokraa ilman oikeutta alivuokra-laissopimukseen. Useammassa seuraavassa yöpymispaikassa häntä oli käytetty seksuaa-lisesti hyväksi, joten hän joutui niin fyysisen kuin henkisen väkivallan kohteeksi. Kol-mas haastateltava kertomansa mukaan vaihteli asuinpaikkaansa viikon, kahden välein useamman eri ystävänsä asuntojen välillä. Hänellä ei ollut omaa tilaa opiskella eikä oi-keutta oleskella asunnoissa ilman ystäviensä eli päävuokralaisten läsnäoloa. Tämä aihe-utti ongelmia varsinkin sairastaessa, kun hän kuumeisena joutui oleskelemaan päivät milloin missäkin ja odottamaan iltaa, jotta ystävä tulisi kotiin ja hän pääsisi sisälle le-päämään.

Asunnottomuuden kategoria IV mukaisissa puutteellisissa asumisolosuhteissa asui ainoa perheellinen haastateltava, jonka asumistilannetta kuvasti äärimmäinen tilanahtaus: haastateltu, hänen raskaana oleva vaimonsa, pieni lapsi ja haastatellun iäkkäät vanhemmat asuivat yksiössä eli viisi ihmistä noin 30 neliömetrin asunnossa. Haastatellun van-hemmat olivat myös hyvin sairaita, isä monisairas ja äiti halvaantunut. Pyörätuoli ei liikuntakyvyttöntä äitiä varten mahtunut asuntoon eikä äiti päässyt lainkaan ulkoilemaan talon hissittömyyden vuoksi. Asunto sijaitsi talon kolmannessa kerroksessa. Asumisolo-suhteet olivat täydellisessä ristiriidassa kansallisten normien ja lainsäädännön vaatiman vähimmäisneliömäärä kanssa. Laissa asunto-olojen kehittämisestä (1985) todetaan asunto-olojen kehittämisen tavoitteina vakituisesti Suomessa asuvien kohdalla olevan, että ruokakunnalla on käytössään asumiseen henkilölukua ja henkilökohtaisia tarpeita vastaavat tilat.

8.6 Asunnottomat alkuvaiheen pakolaiset sosiaalityön ja -ohjauksen näkökannasta

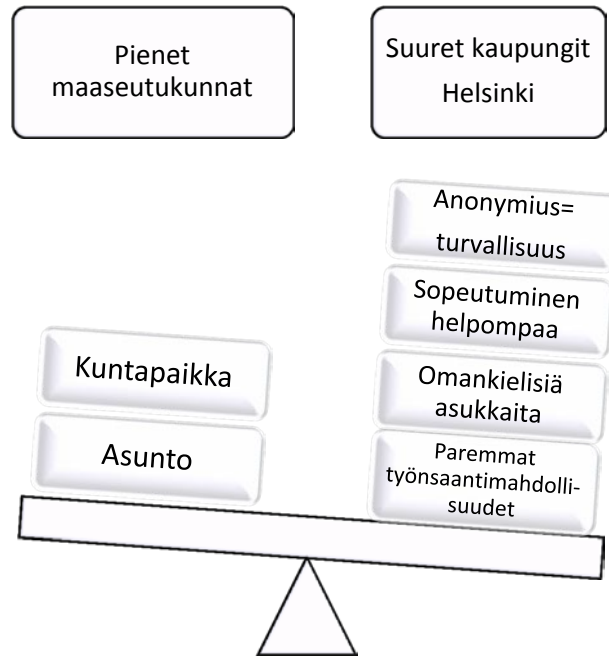
Maahanmuuttoyksikön henkilökunnan sosiaaliohjaajan haastattelusta ja sosiaalityöntekijöiden sähköpostitse toteutetusta kyselystä (LIITE 1) ilmeni vahva huoli alkuvaiheen pakolaistaustaisten maahanmuuttajien asunnottomuustilanteesta. Kielitaidottomuus, tukiverkoston puute, tietämättömyys Suomen vuokralainsäädännöstä ja asuntojen vuokrauskäytänteistä yhdistettynä kohtuuttoman korkeaan vuokra-asuntojen hintatasoon, vuokranantajien ennakkoluuloihin ja sosiaalitoimen maksusitoumuksen negatiiviseen maineeseen yksityisillä vuokra-asuntomarkkinoilla heikentävät huomattavasti kohderyhmän vuokra-asunnonsaannin mahdollisuuksia.

Asunnottomuus johtaa pakolaisen kotoutumisen selkeään hidastumiseen, sillä asunnottomalla on huomattavasti heikommät mahdollisuudet paneutua kotoutumisen kannalta olennaisiin asioihin ja osallistua hänelle osoitettuihin kotouttamistoimenpiteisiin. (Sosiaalityöntekijä 2013a; Sosiaalityöntekijä 2013b.) Asunnottomuus pidentää jo ennalta pitkää epävarmuuden ja turvattomuuden elämänvaihetta (Sosiaalityöntekijä 2013b), joka on pakolaisen kohdalla alkanut jo kotimaassa (vrt. alaluku 3.1). On kohtuutonta vaatia suomen tai englannin kieltä osaamattomalta, usein jopa luku- ja kirjoitustaidottomalta asiakkaalta oma-aloitteisuutta asunnonhaussa saati asunnon vuokraamisessa (Sosiaalityöntekijä 2013b). Sosiaalitoimen ja kunnan neuvottomuus todellisten vaihtoehtojen ja ratkaisujen suhteen alkuvaiheen pakolaisten asuttamisessa on tosiseikka (Sosiaalityöntekijä 2013b), joka ajaa herkästi asunnottomat asiakkaat laittomien välityskäytänteiden ja hyväksikäytön uhriksi (Sosiaalityöntekijä 2013a; Sosiaalityöntekijä 2013b).

9 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ, POHDINTAA JA KEHITYSEHDOTUKSIA

9.1 Yhteenveto

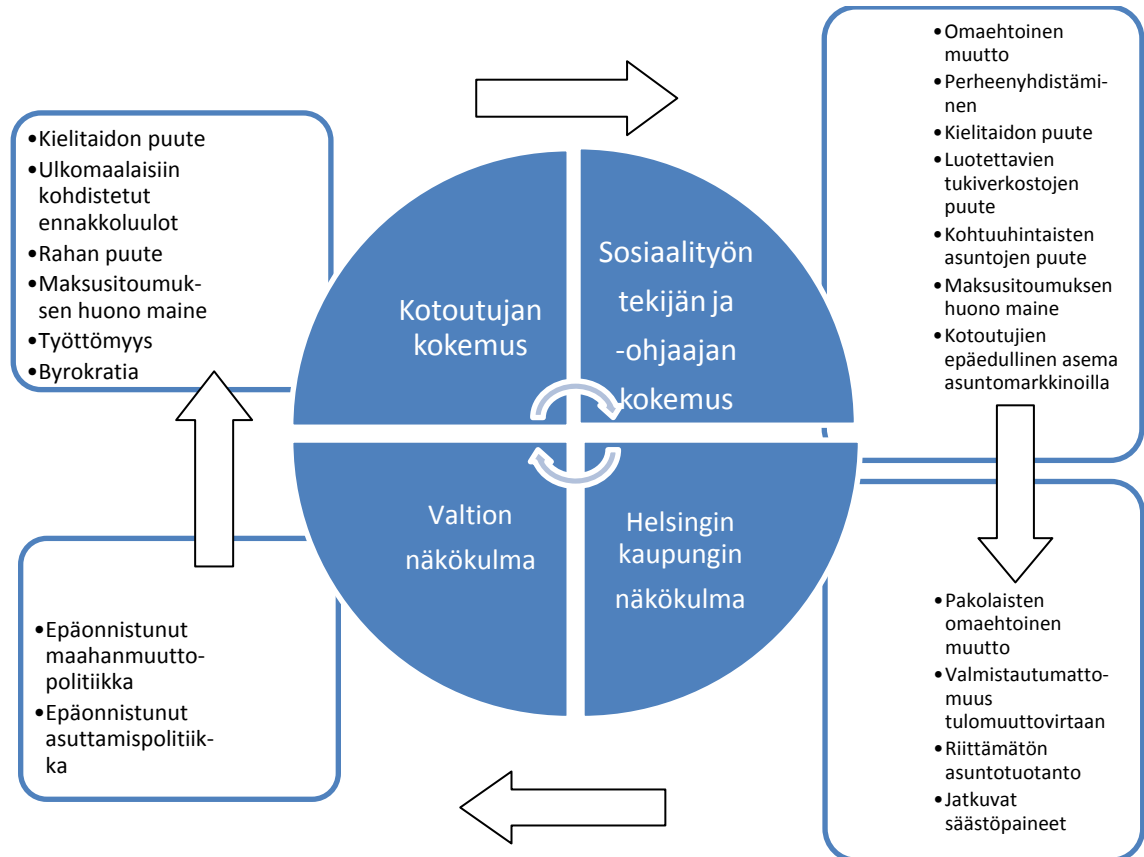
Tutkimusten tulokset vahvistavat maailmalla jo aiemmin todennettua trendiä, jossa maahanmuuttajataustaiset henkilöt hakeutuvat ensisijaisesti asumaan suuriin kaupunkeihin. Vaikka pakolainen olisi saanut kuntapaikan ja asunnon pienestä kaupungista, muuttaa hän oletettavimmin ensimmäisen kolmen vuoden aikana oleskeluluvan saannistaan johonkin Suomen suurimmista kaupungeista. Tutkimuksen perusteella alkuvaiheen pakolaistaustaisten maahanmuuttajien eli kotoutujien kaupunkeihin hakeutumisen syitä on useampia. Esiinnousseet syyt ovat varsin inhimillisiä: Suurien kaupunkien mahdollistama anonymiteetti luo turvallisuuden tunteen, sillä pakolaiset saattavat joutua silmätikuiksi ja uhkaavienkin tilanteiden kohteeksi vähäväkisemmissä kylissä tai pikkukaupungeissa suuria kaupunkeja helpommin. Erilaisuuden tuntemuksia voi kotoutujalle aiheuttaa itsessään jo pelkkä pienempien paikkakuntien vähäväkisyys. Monet pakolaiset ovat kotimaassaan asuneet miljoonakaupungeissa, jolloin pikkupaikkakunnalle sopeutuminen koetaan mahdottomaksi. Työnsaantimahdollisuuksien uskotaan myös olevan paremmat pääkaupunkiseudulla; loogisesti alkuvaiheen kotoutujat olettavat töitä löytyvän sieltä missä asuu paljon ihmisiä. On myös varsin luonnollista, että pakolaiset haluavat hakeutua niille seuduille asumaan, jossa he tietävät entuudestaan asuvan omankielistä väestöä. Kotoutuminen on kaiken kaikkiaan pitkä ja rankka prosessi, joka aiheuttaa akkulturaatiostressiä. Omankielisiin ihmisiin tukeutuminen koetaan tärkeäksi opetellessa uuden kotimaan kulttuuria, yhteiskuntaa ja sen normeja sekä käytänteitä. Suuriin kaupunkeihin muuton motiivit verrattuna pieniin maalaiskuntiin on havainnollistettu kuviossa 6, sivulla 84.

KUVIO 6. Kotoutujien Helsinkiin muuton motiivit

Kotoutujien asunnottomuuden syiksi (KUVIO 7, s. 85) osoittautui useampia tekijöitä riippuen mistä näkökulmasta ilmiötä tutkitaan. Pakolaisten näkökannasta olennaisimpia syitä ovat suomen kielen taidon puute, ulkomaalaisuuteen liitetyt ennakkoluulot, työttömyys, sosiaalitoimen maksusitoumuksen epäedullinen markkina-asema ja rahan puute. Sosiaalityön ja -ohjauksen näkökulmasta kotoutujien asunnottomuuden aiheuttajia ovat: omaehtoinen muutto ja perheenyhdistämisen kautta syntyvä puutteellinen asuminen, mutta myös kotoutujien suomen kielen taidottomuus, luotettavien tukiverkostojen puute, kotoutujien tietämättömyys Suomen vuokralainsäädännöstä ja asuntojen vuokrauskäytännöistä, kohtuuttoman korkea vuokra-asuntojen hintataso, vuokranantajien ennakkoluulot ulkomaalaisia kohtaan ja sosiaalitoimen maksusitoumuksen negatiivinen maine yksityisillä vuokra-asuntomarkkinoilla. Helsingin kaupungin näkökannasta asunnottomuuden syitä ovat omaehtoinen muutto, jatkuvat säästöpainet, maahanmuuttajien muuttovirtaan valmistautumattomuus ja riittämätön asuntotuotanto. Valtiovallan kannalta syiksi osoittautuu epäonnistunut maahanmuuttopolitiikka ja samalla myös epäonnistunut asuntopolitiikka. Pieniin kuntiin asuttaminen ei ole onnistunut toivotulla tavalla, sillä kunnat eivät tarjoa riittävästi kuntapaikkoja vastaanottokeskuksissa odottaville, oleskeluluvan saaneille pakolaisille, jolloin he hakeutuvat omaehtoisen muuton perusteella suurimpiin kaupunkeihin. Myös huomattava osa niistä pakolaisista, jotka ovat

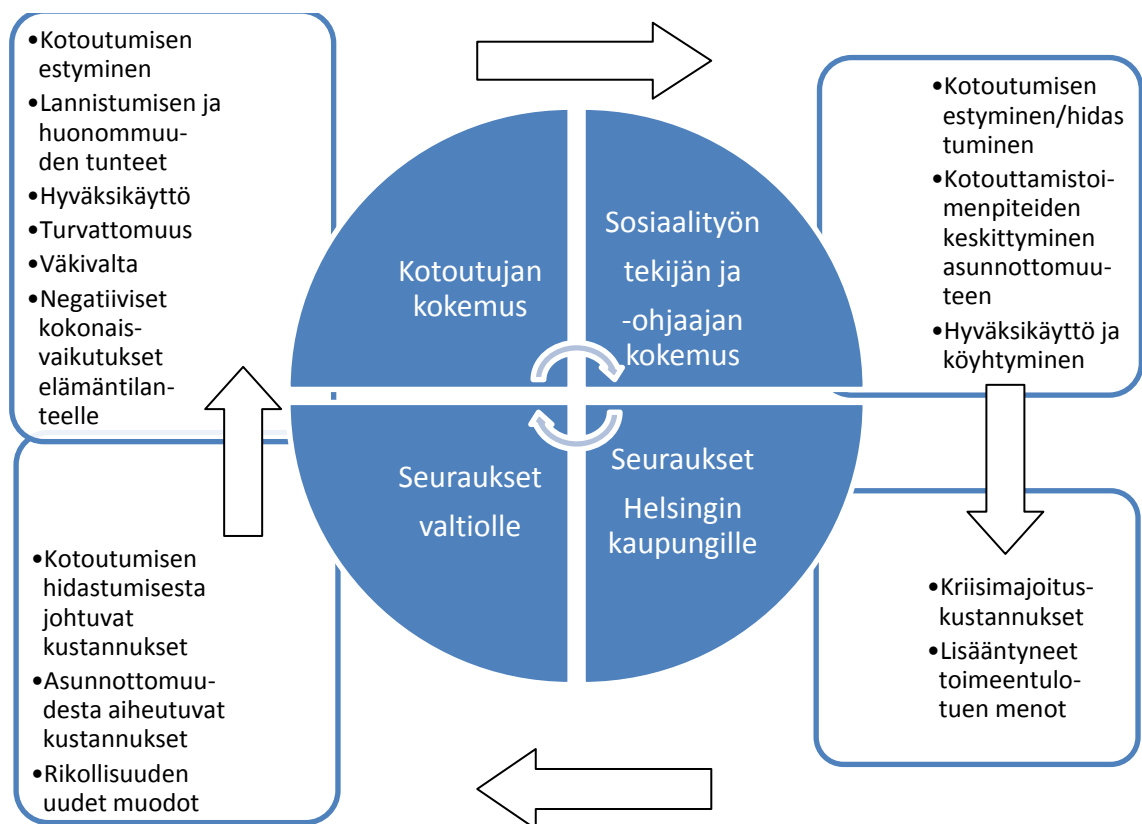
saaneet kuntapaikan maaseutukunnista muuttavat ensimmäisen kolmen vuoden sisällä suuriin kaupunkiin.

KUVIO 7. Kotoutujien asunnottomuuden syyt eri toimijoiden näkökulmista

Kotoutujien asunnottomuuden välittömiä seurauksia (KUVIO 8, s. 86) ovat kotoutujien näkökannasta muun muassa kotoutumisen estyminen, lannistuminen ja huonommuuden tunteet, elämäntilanteen rankkuus, seksuaalisen ja taloudellisen hyväksikäytön kohteeksi joutuminen sekä turvattomuuden ja väkivallan kokemukset. Sosiaalityön ja -ohjauksen näkökannasta välittömiä seurauksia ovat kotoutumisen hidastuminen tai jopa totaalinen estyminen, muiden sosiaalityöhön ja -ohjaukseen liittyvien asioiden siirtyminen asiakastyössä sekä kotoutujien taloudellinen ja seksuaalinen hyväksikäyttö. Kunnan näkökulmasta asunnottomuus aiheuttaa lisäkuluja niin majoituskustannusten mutta myös toimeentulotuen suhteen: asunnon ei useimmiten kykene täysipainoisesti opiskelemaan tai osallistumaan muihin työvoimapoliittisiin toimenpiteisiin, jotka ovat valtion maksaman kotoutumistuen edellytyksenä. Asunnottomien kotoutujien kyvyttömyys osallistua kotouttamistoimenpiteisiin lisää kunnan toimeentulotuen menoja. Asunnotto-

muuden seurauksena myös valtiolle aiheutuu lisäkustannuksia kotoutumisen hidastumisen myötä. Juho Saaren vuonna 2005 tekemän arvion mukaan jo pelkän asunnottomuuden aiheuttamat yhteiskunnalliset kustannukset saattavat suurella todennäköisyydellä olla suuremmat kuin asunnottomuutta vähentävien, julkishallinnollisten toimenpiteiden kulut. Asunnottomuus aiheuttaa yhteiskunnallista turvattomuutta, sosiaalisen pääoman heikkenemistä ja työvoiman häviämistä. (Juurinen & Virtanen-Olejniczak 2008, 151.) Valtio menettää myös verotuloja asunnottomuuteen liittyvän laittoman vuokranvälitys-toiminnan yhteydessä eikä rikollinen toiminta ole muutoinkaan positiivinen asia yhteiskunnalle.

KUVIO 8. Kotoutujien asunnottomuuden välittömät seuraukset asianosaisille

9.2 Tilastojen siistimistä asunnottomien kustannuksella

Julkisuudessa huomiota herättäneiden korkeiden kriisimajoituskulujen seurauksena Helsingin sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen kriisimajoituskuluja saatiin leikattua vuonna 2013.

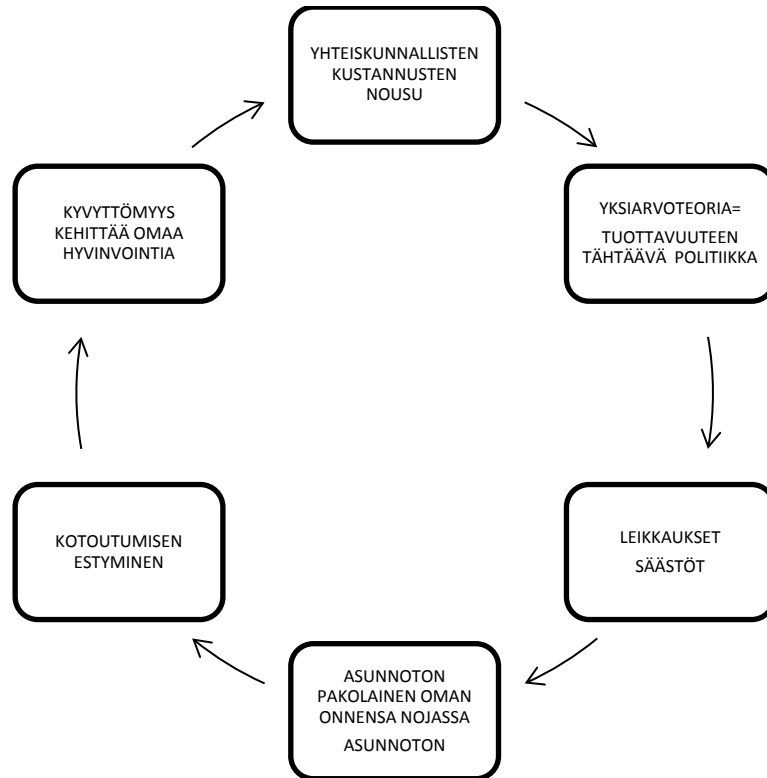
Helsingin Sosiaali- ja terveysviraston johtaja, apulaiskaupunginjohtaja Laura Rätty (2013) kehui ylläpitämässään blogissa joulukuussa 2013 näiden kahden viraston organisaatiouudistuksen eli yhdistämisen myötä syntyneitä myönteisiä vaikutuksia. Eräänä esimerkkinä Rätty piti kriisimajoituksen kustannusten hillitsemiseksi tehtyä työtä. Majoitusmenoja saatiin huomattavasti vähennettyä, mutta vähennys ei tapahtunut rakenteita muuttamalla tai toimintamalleja parantaen vaan asunnottomien kustannuksella. Läheseurantaan kaikille asunnottomille ei enää yksinkertaisesti saatu osoittaa kriisimajoituspalveluja vaan heidät ohjattiin Hietaniemenkadun palvelukeskukseen, johon he eivät sen turvattomuuden takia uskaltaneet mennä. Vuonna 2014 sama toimintamalli on edelleen käytössä. Tilanteesta joutuvat kärsimään erityisesti yksinäiset, kielitaidottomat alkuvaiheen pakolaiset, joita ei ole lastensuojelullisista syistä johtuen pakkomajoitettava. Kun yksinäisiltä kotoutujilta puuttuvat turvalliset ja luotettavat tukiverkostot kenen puoleen kääntyä ja kenen luona yöpyä ja, kun omaa vuokra-asuntoa ei ole, altistuvat he herkästi erilaisille hyväksikäytön muodoille kuten tämän tutkimuksen tuloksista ilmenee. On vaikea uskoa, että Helsingin kaupunginvaltuutettu Veronika Honkasalon (ks. alaluku 4.6) pyrkimyksenä olisi ollut ajaa kotoutujat entistä kurjempiin olosuhteisiin, tiukkojen ja epätoivottavien sosiaali- ja terveysviraston ratkaisujen ja sitä myöden yksityisten vuokranantajien ja laittomien asunnonvälittäjien hyväksikäytön armoille, peräänkuuluttaessaan eettisesti kestävämpiä, vaihtoehtoisia ja kustannustehokkaampia ratkaisuja Forenomilta ostetuille kriisimajoituspalveluille. Käytännössä kuitenkin näin on tapahtunut. Muutokset on toteutettu yksinomaan kustannusten vähentämisten ehdoilla sivuuttaen olosuhteet mihin alkuvaiheen pakolaiset on näillä toimilla ajettu.

Trendi, jossa ihmisten hyvinvointia heikentäviä tekijöitä perustellaan säästöillä ja kasvun turvaamisella on Järveläinen & Mäkisen (2007, 84) mukaan toteutettu Suomessa jo 1990-luvulta lähtien. Kapitalistinen, tuottavuuden lisäämisen tähtäävä markkinatalouspolitiikka (Järveläinen & Mäkinen 2007, 84) säätelee vahvasti myös sosiaali- ja terveysviraston toimintaa. Moniarvoisen yhteiskunnan sijaan olemme siirtyneet yksiarvoiseen yhteiskuntaan, jossa taloudellinen kasvu on ainoa tavoiteltava arvo (Järveläinen & Mäkinen 2007, 84–85). Nykyinen, lyhytnäköinen taloudellinen ajattelutapa jättää kuitenkin hyvinkin herkästi toimintakyvyltään heikoimmat oman onnensa nojaan, joka polaroi köyhien ja rikkaiden välistä eroa. (Juurinen & Virtanen-Olejniczak 2008, 152.) On osoitettu, että tuloerojen kasvu lisää köyhyyttä ja heikentää heikko-osaisten mahdolli-

suutta nostaa omaa hyvinvointiaan (Kangas 2009, 85). Perinteiset moraalihyveet on jätetty yhä enenevässä määrin poliittisessa päätöksenteossa syrjään kun markkinoiden ylivertaisuus yhteiskuntaa ohjaavana tekijänä on korostunut (Kajanoja 2009, 94). Koska kotoutujien mahdollisuudet ja kyvyt löytää itselleen vuokra-asunto ovat kantaväestöä huomattavasti heikkomat, asunnottomuuden hoitoa voisikin verrata tilanteeseen, jossa terveydenhuollon kuluja alennettaisiin kunnan toimesta siten, että ihmisiä yksinkertaisesti jätettäisiin hoitamatta, kuten Yhdysvalloissa tehdään henkilöille, joilla ei ole yksityistä sairausvakuutusta. On kuitenkin todettu, että loppujen lopuksi kulut tulevat pitkällä tähtäimellä myös terveydenhuollossa suuremmiksi, jollei toimivaa, ehkäisevää ja tarkoituksenmukaista terveydenhuoltoa ole tarjolla (THL 2014): vakavien sairauksien hoito tulee kalliimmaksi kuin ennaltaehkäisy, koska ketään ei kuitenkaan saa jättää kuolemaan.

Terveydenhuollon negatiivisen kehän vaikutuksia voidaan soveltaa myös asunnottomien pakolaisten kohdalla: kun pakolaisen tehokas ja nopea kotoutuminen, kielen oppiminen, itsenäistyminen ja eteenpäin pyrkiminen estetään asunnottomuudella, voivat kulut koi-
tua pitkällä tähtäimellä huomattavasti suuremmiksi kuin alusta asti uuteen ja maahan tervetulleeksi tuntevan ja asunnon heti saavan pakolaistaustaisen kotouttamiskulut. Maahanmuuttajan kotoutumisen epäonnistumisesta on vaivatonta syyttää kotoutujaa itseään, mutta todellisuudessa kotoutumisen hidastumisen tai estymisen syy piilee asunnottomuudessa (Lehtonen & Salonen 2008, 20–21) sekä yhteiskunnan riittämättömistä kyvyistä tai haluttomuudesta tukea kotoutumisprosessia asunnon myöntämisen muodossa. Alkuvaiheen pakolaisten asunnottomuuden tämän hetkistä kokonaistilannetta voidaan kuvata negatiivisen kehityksen kehänä (KUVIO 9, s.89), jossa säästö- ja leikkaustoimenpiteitä toteutetaan taloudellisen kasvun nimissä ja alkuvaiheen pakolainen jätetään yksin vastuuseen asunnon löytymisestä. Koska asunnottomuus johtaa kotoutumisen estymiseen, jossa yksilöllä ei ole mahdollisuutta kehittää omaa hyvinvointiaan, jää hän pitkiksi ajoiksi yhteiskunnan myöntämien tukien varaan altistuen asunnottomuuden erilaisille epätoivottaville lieveilmiöille. Näin ollen voikin olettaa, että asunnottomuuden aiheuttamat yhteiskunnalliset kustannukset tulevat kertautumaan yhdessä kotoutumisen viivästymiskulujen kanssa, jolloin markkinatalousmekanismien mukaisesti joudutaan taas säästämään ja leikkaamaan lisää ja pahoinvointi yhteiskunnassa lisään-

tyy. Käytännössä taloudellisen kasvun tavoittelu ilman moniarvoisuutta johtaakin enemmän kulujen kasvuun kuin pienenemiseen.

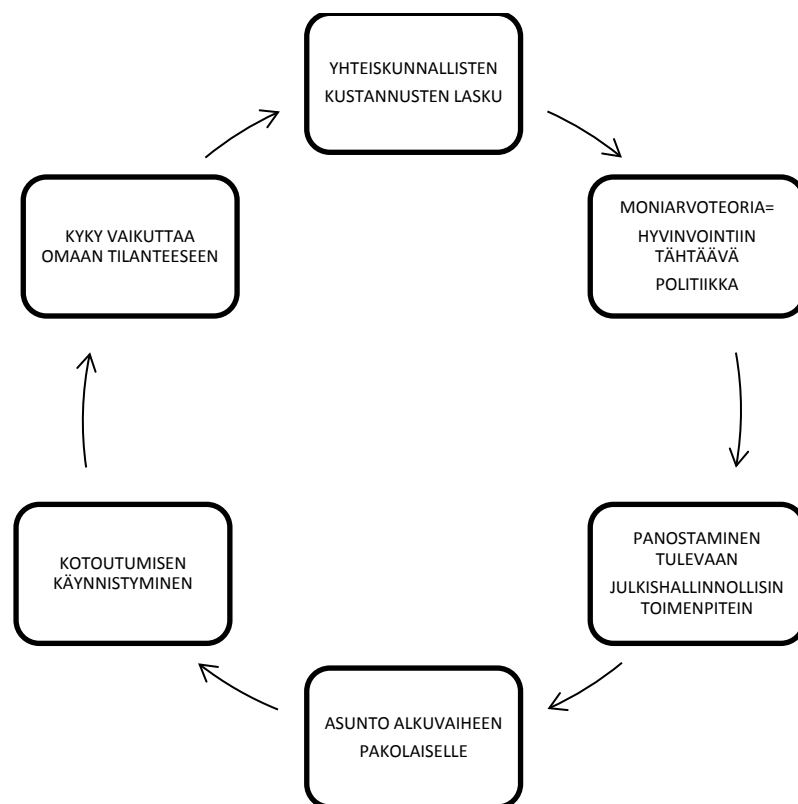

KUVIO 9. Yksiarvoteorian noudattamisen aiheuttama negatiivisen kehityksen kehä

Julkisuudessa onkin viime vuosina ollut runsaasti keskustelua pakolaisten hitaasta ja pitkästä kotoutumispolusta. On laskettu, että täydellinen integroituminen työmarkkinoille kestää keskimäärin 10 vuotta. Nykytrendillä kotoutuminen tulee tulevaisuudessa kestämään vielä pidempään, jos 45 prosenttia jokaisesta Helsinkiin tulevasta alkuvaiheen kotoutujasta on asunnoton, piiloasunnoton tai asunnottomuusuhan alla elävä.

Vaikka maahanmuutto ei ole tuottoisaa kansantaloudelle lyhyellä tähtämellä, pidemmällä aikavälillä kotoutumisen alkuvaiheessa tapahtuva panostus on sille suoranainen sijoitus (Cantell & Forsander 2010, 6). Alkuvaiheen panostamisen merkitystä voidaan kuvata positiivisen kehityksen kehänä (KUVIO 10, s. 90), joka moniarvoteorian mukaisesti toteutuu useamman itseisarvon toteutuessa (Järveläinen & Mäkinen 2007, 85).

Lopputuloksena toteutuu oikeudenmukaisempi hyvinvointi (Yeung, Saari & Lagerspetz 2007, 16). Kuviossa 10 havainnollistetaan tapahtumasarjaa, jossa alkuvaiheen pakolaisen kotoutumiseen panostetaan mahdollisimman tehokkaasti ensimmäiset kolme kotoutumisvuotta ja yksilölle osoitetaan asunto toivomaltaan paikkakunnalta, jolloin kotoutuminen mahdollistuu. Pakolainen kykenee keskittymään opiskeluun, joka edesauttaa kykyä vaikuttaa omaan elämäntilanteeseen ja työllistymiseen, jolloin pakolaisesta tulee tuottava veronmaksaja tukien varassa elämisen sijaan. Hyvinvointi kasvaa ja yhteiskunnan kulut laskevat.

KUVIO 10. Moniarveteorian mahdollistama positiivisen kehityksen kehä

Maahanmuuttajien voidaan tilastojen perusteella katsoa kuuluvan Helsingin kaupungin asunnottomien nk. kovaan ytimeen. Laki asuinolojen kehittämisestä (1985) määrittelee kunnan velvollisuudeksi huolehtia toimenpiteistä, joilla asunnottomien ja puutteellisesti asuvien asunto-olosuhteita kyetään parantamaan. Alkuvaiheen pakolaisia varten tulisi-kin olla jokin erityisjärjestelmä Helsingissä, joka edesauttaisi heitä saamaan vuokra-

asunnon, jotta heidän kotoutumisensa ei hidastuisi asunnottomuuden takia ja jotta he eivät altistuisi hyväksikäytölle. Kaupungin ja yleishyödyllisten asuntotuottajien sosiaalisen asuttamisen asuntojonoissa tulisikin huomioida pakolaiset omana erityisryhmänä rajatun hakumenettelyn kautta. Ympäristöministeriö mahdollistaa rajauksen ja kunnan tulisi sen toteutumista valvoa. (ARA 2014b.) Erityisryhmän asuttamiseen on mahdollista saada valtion tukea kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen tuotantoon, jotta asunnot ohjautuisivat eniten niitä tarvitseville (ks. alaluku 4.8, s.36).

Positiivisen syrjinnän toimenpiteiden harjoittaminen osoittaisi pitkänäköistä maahanmuutto- ja asuttamispolitiikkaa. Kanadan neliosaisen vastaanottomallin (ks. alaluku 5.2) hyväksyminen kotoutujien tarpeiden ehdoilla lisäisi pitkällä tähtäimellä hyvinvointia ja turvallisuutta varsinkin, kun pakolaisten pakkoasuttaminen maaseutukuntiin on osoittautunut epäonnistuneeksi maahanmuutto- ja asuttamispolitiikaksi. Ennusmerkkien mukaan yksiarvoinen Helsinki vahingoittaa niin itseään kuin asukkaitaan perustellessaan hidasta sosiaalisen asuttamisen rakentamista markkinamekanismin kautta. Maailman ja Suomen muuttovirrat kuin tätä tutkimusta varten haastateltujen pakolaisten tarinat osoittavat, että suuri osa maahanmuuttajista, niin myös pakolaisista, asettautuu mieluiten asumaan suuriin kaupunkeihin, jossa he voivat tuntea olonsa turvallisemmaksi ja kodikkaammaksi. Vaikka sosiaalisen asumisen ajatuksen mielletään julkisen tukensa takia olevan ristiriidassa EU:n kilpailulainsäädännön kanssa, ja asuttamista ei haluta hyväksyä samalla tavoin sosiaaliturvaan kuuluvaksi alueeksi kuin esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluja (Juntto 2007, 292), rakentamisessa ja asuttamisessa hidastelu tullee tuottamaan yhteiskunnalle ja Helsingille runsaasti lisäkuluja kotoutumisen hidastumisen ja asunnottomuuden muodossa sekä aiheuttamaan pakolaisille runsaasti turhaa inhimillistä kärsimystä.

Asunnottomuus tuo tullessaan kokijoilleen pelottavia kokemuksia ja kärsimystä, jossa ihmisoikeuksia rikotaan ja rikolliset asuntojenvälitysmarkkinat ottavat vallan. Pimeiden markkinoiden asuntovälityksen voikin katsoa olevan suora osoitin sosiaalisen asuttamisen riittämättömydestä. Vallitseva taloudellinen toimintamalli rapauttaa yhteiskuntamoraaliamme, sillä heikoimmassa asemassa olevat yksilöt jätetään yksin, oman suorittumiskykensä varaan (Juurinen & Virtanen-Olejniczak 2008, 152).

9.3 Kehitysehdotuksia kaupungille: sosiaalityötä ja -ohjausta, yhteistyötä ja kilpailuttamista

Tutkimuksessa todetaan, että Helsingissä kaupungin kiinteistövirasto ja sen alainen asunto-osasto, jotka vastaavat kaupungin sosiaalisen asuntotuotannon vuokraamisesta, eivät tee likimainkaan riittävää yhteistyötä sosiaalitoimen kanssa. Useat yleishyödylliset vuokra-asuntojen tuottajat eivät tee minkäänlaista yhteistyötä sosiaalipalvelujärjestelmän kanssa. Yleishyödyllisten asunnontuottajien vuokra-asuntojen hintojen ylikuumentuminen yhdessä kaupungin asunto-osaston käytänteiden ja asuntotuotannon rakentamiskäytäntöjen kanssa on tehnyt sosiaalisin perustein asuttamisen erittäin vaikeaksi. Pienituloisilla ihmisillä ei ole varaa kohtuuttoman hintaisiin vuokra-asuntoihin. Herääkin kysymyksiä siitä miten kaupungin oman asuntotuotannon lisääminen näkyisi alkuvaiheen kotoutujien asuttamisessa. Kuinka sosiaalisen asuttamisen oikeellisuus ja tarkoituksenmukaisuus voitaisiin taata, jos sosiaalitoimen työntekijöiden kanssa ei tehdä yhteistyötä asunnottomien asuttamisessa. Miten sosiaalinen asuttaminen saataisiin läpinäkyvämmäksi? Kuinka sosiaalityön asiantuntijuutta sekä kiireellisyysperiaatteita voitaisiin paremmin hyödyntää sosiaalisin perustein jaettavan, valtion rahoittaman vuokra-asuntokannan jakoperusteissa?

Esimerkiksi Espoossa, Suomen toiseksi suurimmassa kunnassa, tilanne on ratkaistu siten, että sosiaalisen vuokra-asuntokannan jakoon osallistuu myös sosiaalityön edustajia. Aluksi Espoon kaupungin asunnoista jakovastuussa oleva Espoon Asunnot piti sosiaali- ja terveystoimen kanssa yhteisiä asukasvalinnan puoltokokouksia. Toiminnan perusteella siirryttiin lisäselvityslomakkeiden avulla puoltolistatyöskentelyyn. Espoon sosiaali- ja terveystoimi käynnisti yhteistyön myös yleishyödyllisten vuokranantajien kanssa vuonna 2013. SATO, VVO ja S-Asunnot kutsuttiin yhteistyökokoukseen syksyllä, jotta sosiaali- ja terveystoimen asiakkaita voitaisiin jatkossa asuttaa myös näiden asuntotuottajien ARA-asuntoihin. (Espoo 2013, 7.) Vaikka Espoossa on toimittu näin lähinnä pitkäaikaisasunnottomien kohdalla, olisi puoltolistojen käyttö relevanttia myös joidenkin erityisen vaikeasti asutettavien yksinäisten kotoutujien sekä perheiden kohdalla.

Samalla voitaisiin myös tiedustella yleishyödyllisten vuokra-asuntojen välittäjien mahdollisuutta muuttaa asuntotoimistojen käytänteitä: jos yleishyödylliset asunnontuottajat

tekisivät yhteistyötä sosiaalitoimen maahanmuuttoyksikön kanssa ja kelpuuttaisivat maahanmuuttoyksikön todistuksen asiakkuudesta todisteena laillisesta, pakolaisperäisestä oleskelusta maassa, kotoutujien asunnonsaantia voitaisiin joissakin tapauksissa nopeuttaa. Tai vaihtoehtoisesti hyväksyisivät poliisin antaman tositteen jätetystä passi-hakemuksesta, kuten esimerkiksi Työ- ja elinkeinotoimisto tekee asiakkuutta määriteltäessä. Tämä toimenpide saattaisi joissakin tapauksissa parantaa kotoutuvien pakolaisien mahdollisuuksia saada asunto nopeammin, sillä matkustusasiakirjan saaminen, jolla kotoutuja voi todistaa henkilöllisyytensä, voi joutua odottamaan jopa puoli vuotta. Monet yleishyödylliset vuokranantajat eivät anna asuntojaan vuokralle ilman kyseistä asiakirjaa. Tämän lisäksi asunnonhakijan tulisi luonnollisesti esittää oleskelulupansa asunnonvälittäjälle ja asunnonhakija voitaisiin hyväksyä vuokralaiseksi.

Tutkimuksessa ilmenee, että sosiaalisin perustein jaettavista, kohtuuhintaisista asunnoista on Helsingissä huutava pula ja ettei kaupungin oma asuntotuotanto kykene huutoon vastaamaan, sillä trendinä on Helsingin rakentaminen hyvätuloisten ehdoilla. Tästä kertoo rakentamisen painopisteen olevan ostovoimaa houkuttelevassa omistuspohjaisessa rakentamisessa kuten hitas-asuntojen rakentamisessa. Apulaiskaupunginjohtaja Laura Rädyn näkökulmasta katsoen (Kuokkanen 2014) sosiaalityön tulee kyetä poistamaan Helsingin asunnottomuusongelma. Se ei kuitenkaan ole käytännössä mahdollista, jollei rakenteellisiin asuntopoliittisiin linjauksiin puututa. Sosiaalityön ja -ohjauksen realistisena tehtävänä voidaan katsoa olevan tarvehankintaisesti ja valikoiden poistettavissa oleva, Swärdin ja Rundquistin (ks. luku 4) esittämän mallin mukainen yksilöllisistä syistä johtuva asunnottomuus. Kun maahanmuuttoyksikön uusista asiakkaista 15 prosenttia on asunnottomia ja 30 prosenttia asunnottomuusuhan alla eläviä, puhumattakaan liian ahtaissa tai kohtuuttomissa olosuhteissa elävistä asiakasperheistä, ei voida enää puhua pelkästään tarvehankintaisesti hoidettavissa olevista, yksilöllisistä poikkeustilanteista johtuvasta asunnottomuudesta. Asunnottomuus koskee yhä kasvavaa maahanmuuttajataustaisten ihmisjoukkoa, mukaan lukien siirtolaiset. Näin ollen kyseessä on Swärdin ja Rundquistin mukaan asuntopoliittinen eli rakenteellinen ongelma, ei pelkän sosiaalityön keinoin hoidettava ongelma. Ratkaisuna mallissa on asunnon muuttaminen universaaliksi oikeudeksi, jota tukee myös Raija Hynysen 2000-luvulla esitetty näkemys selektiivisen ja universaalien asuntopoliittikan harjoittamisesta yhtäaikaaisesti (Juuri-nen & Virtanen-Olejniczak 2008, 143). Käytännössä asunnon muuttamista subjektiivivi-

seksi oikeudeksi tuskin tapahtuu, mutta hyvä alku sosiaali- ja terveysviraston sisällä olisi poikkihallinnollinen yhteistyö, johon seuraavassa kappaleessa perehdytään.

Alkuvaiheen kotoutujilta on kielletty Helsingin kaupungin asumisneuvonnan palvelut. Viraston käytänteiden mukaan kotoutujien asunnottomuus tulee kyetä hoitamaan maahanmuuttoyksiköstä käsin. Asuntoministeri Pia Viitanen kuitenkin pitää ensiarvoisena, että asumisneuvontatoimintaa kunnissa laajennetaan ja poikkihallinnollista yhteistyötä kehitetään (Ympäristöhallinto 2014). Olisikin luontevaa, että maahanmuuttoyksikkö voisi tehdä yhteistyötä saman Nuorten palvelut ja aikuissosiaalityön alaisen asumispalveluiden yksikön kanssa. Viitanen painottaa, että asumisneuvonnan mallia ja resurssointia tulisi myös suunnitelmallisesti edelleen kehittää kuntien taloustilanteesta huolimatta, sillä asumisneuvonnalla voidaan ennaltaehkäistä ongelmia, jotka pitkällä tähtäimellä säästävät kunnalta kuluja (Ympäristöhallinto 2014). Huomion arvoista on myös, että asumisneuvonnan palveluilla voidaan säästää monet asunnottomuuden tuomilta epätoivottavilta kokemuksilta, sillä asumisneuvonnan erityisosaaminen keskittyy asumisen ongelmien ja asunnottomuuden hoitoon. Maahanmuuttoyksikön erityisosaaminen keskittyy puolestaan pakolaisten erityisaseman ymmärtämiseen ja kokonaisvaltaiseen auttamiseen ja ohjaamiseen, perheenyhdistämiseen, vastaanotto- ja kotouttamistyöhön. Olisi mielenkiintoista kokeilla voitaisiinko asumisneuvonnan ja maahanmuuttoyksikön yhteistyöllä löytää kotoutujien asunnottomuuden hoitoon uusia asuttamisen polkuja.

Kuten aiemmin mainittiin, Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysviraston johtajan Laura Rädyn mukaan sosiaalityö on vastuussa Helsingin asunnottomien asuttamisesta. Organisaatiossa vastuu lankeaa hyvin pitkälti Nuorten palvelut ja aikuissosiaalityölle, joka voisi kilpailuttaa vuokra-asuntoja välittäviä vuokranvälitysyrityksiä. Näin kyettäisiin löytämään yritys tai useampi, jotka olisivat valmiita tekemään suoraa yhteistyötä erityisryhmiin kuuluvien pakolaisten asuttamiseksi. Toimeentulotukena voidaan asunnottomalle kotoutujalle myöntää kohtuullinen välityspalkkio lailliselle vuokra-asunnonvälitysyhtiölle tietyin ehdoin, jos vuokranantaja ei sitä maksa, joten yhteistyöhön halukkaita yrityksiä varmasti löytyisi.

9.4 Kehitysehdotus kaupungille: pakolaisten oma väliaikainen asumisyksikkö

Olisi tähdellistä, että Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden erillisissä organisaatiouudistuksissa ja kehitysehdotuksissa sekä niiden toteutuksessa huomioitaisiin aina myös kielitaidottomien, alkuvaiheen pakolaisten tarpeet erityisryhmänä. Näin voitaisiin ehkäistä kotoutujien altistuminen asunnottomuuden aiheuttamille epätoivotuille, konkreettisille seurauksille kuten hyväksikäytölle ja kotoutumisen estymiselle. Forenomin majoituspalveluiden pääsääntöinen kieltäminen asunnottomilta on asettanut erityisesti yksinäiset kotoutujat kohtuuttomaan tilanteeseen: heitä ei kielitaidottomuutensa takia huoliteta tuettujen asumisyhteisöjen asukkaiksi eivätkä he uskalla mennä Hietaniemenkadun palvelukeskukseen yöpymään. Keskukseen, joka on ensisijaisesti päihdeongelmaisten nukkumasija. Useimmiten heidän ainoaksi vaihtoehdokseen jää nykykäytännöllä erilaisille ihmisoikeusloukkauksille kuten seksuaaliselle ja taloudelliselle hyväksikäytölle tai orjatyölle ja itsemääräämisoikeuden menetykselle altistuminen, jotta heillä olisi edes jokin paikka missä asua tai yöpyä.

Kunnalla tulisikin olla moraalinen ja eettinen vastuu pakolaisten asuttamisesta. Hallituksen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma PAAVO II painottaa, että kunkin kunnan tulee kyetä ratkaisemaan äkillisesti asunnottomaksi joutuneen kuntalaisen tilapäinen kriisiasuttaminen (Ympäristöministeriö 2013). Vähentämishjelmalla pyritään löytämään ratkaisuja muun muassa maahanmuuttajien ja nuorten asunnottomuuteen sekä luomaan toimenpiteitä, joilla kannustetaan sosiaalisen asuntotuotannon lisäämistä (Ympäristöministeriö 2013). Asuntoministeri Krista Kiuru soimaa kuntia liian hitaasta kaavoitus- ja maapolitiikasta. Toisaalta kansanedustajien jatkuva kiista asuntopolitiikan toteuttamisen keinoista vaikuttaa ennemminkin puolueiden väliseltä valtataistelulta kuin todelliselta halulta poistaa asunnottomuus. (Pohjanpalo 2013.) Valtio on kuitenkin lupautunut auttamaan pääkaupunkiseudun kuntia asuntopulassa omalla kohtuuhintaisella vuokra-asuntotuotannollaan (Pelkonen & Kammonen 2013). Uuden Suomen artikkelista ei kuitenkaan ilmene tuleeko Kruunuasuntojen tuotanto edustamaan sosiaalisin perustein jaettavaa asuntokantaa tai ovatko tulevat asunnot hintatasoltaan sosiaaliseen asuttamiseen sopivia. Tutkimuksen myötä on tullut ilmi, ettei asuntotuotanto ole riittävää ja tuotannon nostaminen markkinoiden kysyntää vastaavalle tasolle vie aikaa useampia vuosia.

Kotoutujien asunnottomuus on kuitenkin juuri nyt olemassa oleva, akuutteja toimenpiteitä vaativa tilanne, johon tulisi löytää välitön ratkaisu, jotta enempää haastattelujen myötä ilmennyttä hyväksikäyttöä ei tapahtuisi. Asuntolatoiminnasta ovat pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishojelmien myötä luovuttu (Ympäristöministeriö 2013), mutta luopumisessa ei ole otettu huomioon pakolaisten ja varsinkaan alkuvaiheen pakolaisten eli kotoutujien tarpeita erityisryhmänä. Heille tulisikin järjestää matalan kynnyksen asumispalveluja vastaava, turvallinen ja tilapäinen majoituspalvelu, jossa kotoutujat voisivat oleskella yksityisyyttä kunnioittavissa ja opiskelurauhan mahdollistavissa yksityishuoneissa. Näin voitaisiin minimoida asunnottomuuden kotoutumisen hidastumiseen tai estymiseen liittyvät tekijät ja estää rankimmat ihmisoikeusloukkaukset.

9.5 Kehitysehdotus maahanmuuttoyksikölle: ASUMISPASSI

Yksityiset asuntomarkkinat asuttavat yksinasuvia kotoutujia parhaiten, vaikka kotoutuja myös altistuu niiden kautta rankimmin suoralle syrjinnälle, arkipäivän rasismille, ennakkoluuloille ja taloudelliselle sekä seksuaaliselle hyväksikäytölle. Kokemuksen mukaan jonkin verran näyttöä myös yleishyödyllisten asuntotuottajien ennakkoluuloista pakolaisia kohtaan ilmenee, joka näyttäytyy kohtuuttomina epäilyinä pakolaisen kyvystä suoriutua asumisessa vaadituista asumisvelvoitteista.

Kehitysehdotuksena maahanmuuttoyksikölle olisi asiakkaiden asumisvelvoitteiden ja -sääntöjen osaamista osoittavan ASUMISPASSIN kehittäminen, joka liitettäisiin maahanmuuttoyksikössä käytävien asumiseen liittyviin, jo olemassa oleviin asiakkaiden ryhmäkoulutuksiin. Näissä sosiaaliohjaajien ohjaamissa ryhmissä käsitellään asumiseen liittyviä sääntöjä ja käytänteitä. ASUMISPASSI lanseerattaisiin Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystieteiden myötävaikutuksella yleishyödyllisten vuokra-asuntojen tuottajien asuntotoimistoille eli vuokrauksesta päättävälle elimille. Lanseerauksen myötä yleishyödylliset asuntotuottajat huomioisivat ASUMISPASSIN suorittaneet kotoutujat osaavina ja yhteisistä säännöistä tietoisina asujina, jonka perusteella vuokranantajat kiirehtisivät heidän asuttamistaan. Kotoutujia kehoitettaisiin näyttämään ASUMISPASSIA myös yksityisille vuokranantajille, jotta se hälventäisi ennakkoluuloja pakolaisten asumiskykyä kohtaan. Varattomilla henkilöillä, kuten kotoutujilla, on mahdollisuus talou-

dellisen tilanteensa tähden saada vuokravakuus maksusitoumuksena enintään kahden kuukauden vuokraa vastaavalle summalle. Maksusitoumuksella on kuitenkin varsin negatiivinen leima yksityisten vuokranantajien parissa. ASUMISPASSI voisikin toimia positiivisena lisäarvona yksityisen vuokranantajien vuokra-asuntojen vuokraustilanteissa.

9.6 Jatkotutkimusehdotuksia

Tutkimuksen myötä nousi jatkotutkimuksen mahdolliseksi aiheeksi tutkimus pakolaisista, jotka ovat joutuneet epärehellisten vuokranantajien ja vuokra-asuntojen välittäjien taloudellisen hyväksikäytön kohteiksi. Tutkimusta tehdessä ilmeni myös, että osa hyväksikäyttötapauksista oli tapahtunut jo ennen oleskeluluvan saantia, turvapaikanhakijana yksityismajoituksissa. Olisikin aiheellista tehdä tutkimus yksityismajoituksessa oleskelevien, oleskelulupaa odottavien turvapaikanhakijoiden asumisolosuhteista. Olisi myös perusteltua suorittaa tutkimus siitä, millä kriteereillä yleishyödylliset asuntotuottajat valitsevat asukkaat ARAVA-rahoitteisiin vuokra-asuntoihin. Toteutuuko sosiaalinen asuttaminen sille tarkoitettuun, oikeudenmukaisin perustein?

9.7 Opinnäytetyöprosessin kulku ja ammatillinen kasvu

Tutkimuksen aihe kirposi vahvasti esiin seuratessa asunnottomien pakolaisten arjen haasteita Helsingin kaupungin maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikön asiakaskunnassa. Tarve ja tunne vastuusta sekä motivaatiosta tehdä tutkimus oli noussut jo aiemmin Espoon kaupungin maahanmuuttajapalveluissa tehdyn työharjoittelun aikana, mutta kristallisoitui Helsingin kaupungin maahanmuuttoyksikössä tehdyn sosionomiopintoihin (AMK) liittyvän viimeisen työharjoittelun aikana keväällä 2013 sekä sitä seuranneen reilun seitsemän kuukauden sosiaaliohjaajan sijaisuuden aikana samassa toimintayksikössä.

Tutkimusluvan saamisessa kesti suhteellisen pitkään: luvan saaminen asiakastietojärjestelmärekisterin käyttöoikeuksineen kesti noin neljä kuukautta. Tutkimuslupahakemuk-

sen jättäminen kesää vasten hidastutti myöntämisprosessia. Luvan saavuttua ilmeni, että tutkimuksessa tuli käyttää vapaaehtoistulkkeja, sillä Helsingin kaupunki ei kustanna tulkkeja kuin tilaamiinsa tieteellisiin tutkimuksiin. Myöskään oppilaitoksella eli Diakoniamattikorkeakoululla ei ole rahastoa kyseistä tarkoitusta varten. Tutkimusluvista Helsingin kaupungilla päättävä henkilö ehdotti englanninkieltä osaavien asiakkaiden haastattelemista, mutta tällöin juuri ne, joiden tilanne asunnottomuuden suhteen useimmiten on hankalin, olisivat jääneet haastattelujen ulkopuolelle yhteisen haastattelukielen puuttuessa. Loppujen lopuksi tulkitilanne selvisi parhain päin: opiskelutoveri järjesti toisen vapaaehtoistulkin suhteidensa välityksellä ja ilmeni, että tulkki oli eräs maahanmuuttoyksikön käyttämä tulkki. Toinen vapaaehtoistulkki löytyi maahanmuuttoyksikön käyttämien luottotulkkien parista: tilanteesta kuultuaan tulkki ystävällisesti tarjoutui vapaaehtoistulkiksi kahteen haastatteluun.

Hidas alku aiheutti ajankäytöllisiä paineita, sillä tutkimushaastattelut tuli tutkimusluvan mukaan suorittaa marraskuun 2013 loppuun mennessä. Haastateltavien valinta, osallistumiskiinnostuksen tiedustelu ja itse haastattelut tulkeille ja asiakkaille sopivine aikatauluineen tuli lomittaa ripeään aikatauluun oman kokopäivätyön lomaan reilun kuukauden sisään. Alun perin yhdeksästä haastateltavaehdokkaasta kuusi ilmoitti haluavansa osallistua tutkimukseen, kaksi ehdokasta kieltäytyi ja yhteen en onnistunut saamaan yhteyttä. Viisi haastattelua kuudesta sovitusta toteutui, yhden peruuntuessa tulkin äkillisen estymisen vuoksi. Viisi haastattelua osoittautui kuitenkin riittäväksi haastateltavien määräksi lopputulosten kannalta.

Haastatteluita tehdessä tuli voimakas tunne haastateltavien osoittamasta luottamuksesta: vaikka kaikki haastateltavat eivät olleetkaan asiakkuussuhteessa kanssani, toteutti haastattelut kuitenkin tutut kasvot omaava henkilö, sosiaaliohjaaja omasta sosiaalipalvelupisteestä. Jäi tunne, että kerrankin haastatelluilla maahanmuuttoyksikön asiakkaille oli varattu aikaa ja mahdollisuus kertoa omista kokemuksistaan ilman ajanvarausvastaanottojen tuomaa kaavaa pakollisista suoritettavista asioista. Kerrankin joku kuunteli heitä ilman neuvojen antamista tai pakotteita asiakirjojen tai tukien hausta. Haastattelijana koin tilanteen haastateltaville terapeutiksi ja haastattelijalle silmiä avaavaksi, sillä tutkimukseen osallistuneet saivat rauhassa ja ajan kanssa kertoa asiat juuri sellaisina

kuin he olivat ne itse kokeneet. Tarinat suorastaan pursuivatkin joidenkin haastateltavien suista siten, että tulkilla oli paikoin vaikeuksia pysyä vauhdissa mukana.

Tutkimuksen kirjoittamisprosessi lähti liikkeelle keväällä 2013, mutta oli varsin hidasta kokopäivätyön, aineopintojen ja perhe-elämän ehdoilla toteutettavaksi. Syksyinen viikon vapaa työstä antoi mahdollisuuden edetä opinnäytetyöprosessissa. Varsinainen kirjoittaminen sekä haastattelujen ja tulosten käsittely onnistui kuitenkin vasta muiden opintojen suorittamisen jälkeen sekä määräaikaisen sijaisuuden loputtua maahanmuuttoyksikössä eli vuoden 2014 alusta, jonka jälkeen saatoinkin keskittyä opintotuen avulla opinnäytetyön tekemiseen perhe-elämän rinnalla. Oppimisprosessin tärkein huomio oli, että havaitsin olevani niin työntekijänä kuin opiskelijana ja tutkimuksen tekijänä niin intensiivinen ja asialle omistautunut, ettei monen asian yhteensovittaminen kohdallani onnistunut.

Opinnäytetyöprosessissa korostui ammatillinen kasvu, jota arvioin sosionomi (AMK) -tutkinnon kompetenssien avulla (Rouhiainen-Valo, Hovi-Pulsa, Rantanen & Tietäväinen 2010, 2–3). Sosiaalialan eettinen osaaminen ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen sekä yhteiskuntakriittisyys näkyvät tutkimuksessa vahvoina: tutkimuksella on haluttu tuoda esiin haavoittuvassa asemassa olevien alkuvaiheen pakolaisten asunnottomuus ilmiönä siten, että se mahdollistaa pakolaisten oman äänen kuulemisen. Sosionomin tehtävänä onkin tunnistaa yhteiskunnassa ilmeneviä epäoikeudenmukaisuuksia ja pyrkiä tukemaan huono-osaisempien yksilöiden mahdollisuutta osallisuuteen ja vaikuttamiseen yhdessä muiden toimijoiden kanssa (Rouhiainen-Valo ym. 2010, 2,6).

Sosionomin tulee hallita asiakastyöhön tiiviisti liittyvä, vuorovaikutuksellinen ja asiakkaan osallisuutta tukeva kommunikointi, joka ilmenee myös asiakkaan eettisesti kestävästä kohteluna (Rouhiainen-Valo ym. 2010, 2). Suvaitsevaisuus ja ihmisen kohtelemisen tasa-arvoisena yksilönä ovat ammatillisia lähtökohtia, jotka ilmenevät minulla luontaisesti niin asiakastyössä pakolaisten kanssa kuin heitä haastateltaessa tutkimusta varten. Tämä näkyy myös tutkimuksen tuloksissa, sillä haastateltavat uskalsivat avautua ja kertoa kokemistaan, hyvinkin kipeistä hyväksikäytön kokemuksistaan.

Osallistava ja kriittinen yhteiskuntaosaaminen on sosiaalialalla olennaista (Rouhiainen-Valo ym. 2010, 2). Sosiaalialan ammattilaisen eettisissä ohjeissa todetaan, että epäkoh-

tia ei voida poistaa ilman niiden julkituomista. Jollei sosiaalialan toimijoilla ole rohkeutta olla niiden ihmisten puolella, jotka ovat heikoimmassa asemassa, ei sosiaalityö ole juuri minkään arvoista. (Talentia 2012, 4, 24.) En olisi voinut toteuttaa tutkimusta ilman yhteiskuntakriittistä ajattelua tai suurempien asiayhteyksien ymmärrystä. Pyrinkin ilmentämään päättäjätasolla tehtyjen päätösten vaikutuksia alkuvaiheen pakolaisten elämään ja peräämään moraalista vastuuta haavoittuvimmasta maahanmuuttajaryhmästä. Analysoimalla ja osoittamalla epätasa-arvoa sekä huono-osaisuutta tuottavia rakenteita pyrin kehittämään ratkaisuja ja uusia palveluprosesseja asunnottomuusilmiön poistamiseksi alkuvaiheen pakolaisten kohdalla. Samalla mahdollistui sosionomilta vaadittujen tutkimuksellisen kehittämisosaamisen sekä johtamisosaamisen osoittaminen (Rouhiainen-Valo ym. 2012, 2, 7). Myös palvelujärjestelmän osaaminen ilmenee tutkimuksessa kantavana tekijänä (Rouhiainen-Valo ym. 2012, 2), sillä erilaisten hyvinvointiin liittyvien palveluiden ja muiden tekijöiden syy-seuraus -suhteiden selittäminen ja ennakointi tutkimuksessa ei olisi ollut mahdollista ilman järjestelmän hyvää hallintaa. Järjestelmän hallinta ja lakituntemus sekä näiden soveltaminen käytäntöön ovat oleellisia osaamisalueita sosionomin työssä kaiken kaikkiaan, jotta asiakkaat voivat luottaa sosiaaliohjaajan antamaan ohjaukseen ja neuvontaan.

Sain kutsun esitellä tutkimuksen tuloksia PAAVO Verkostokehittäjät -hankkeen maahanmuuttajien asunnottomuusverkoston minimessuilla maaliskuussa 2014. Minimessuille kokoontuivat useimmat asunnottomuuden poistoon pyrkivät tahot eli järjestöt, projektit sekä sosiaalityön ja -ohjauksen edustajat. Tilaisuudessa saatoin osoittaa omaavani sosionomin kompetenssina vaadittavaa käytäntöpainotteista tutkimuksellista osaamista ja kykyä tuottaa uutta tietoa (Rouhiainen-Valo 2012, 2). Tutkimus sisältääkin runsaasti uutta tietoa asunnottomien kotoutujien elinolosuhteista, päätösten ja palvelujärjestelmien seurauksista asunnottomille kotoutujille sekä tuo ensimmäistä kertaa julki erilaiset hyväksikäytön muodot, joille kotoutujat altistuvat sosiaalisen asuttamisen riittämättömyyden vuoksi. Työssä on tarkoituksellisesti tutkittu kohderyhmän asunnottomuutta asunnottomuuden kokijoiden näkökulmasta, sillä sosionomin (AMK) oleellinen funktio perustuu asiakkaansa asian ajajana toimimiselle. Minimessuille osallistumisen pyrkimyksenä oli vaikuttaa huono-osaisten asunnottomien kotoutujien tilanteeseen tuomalla julki heidän kokemuksiaan ja näin saattaa konkreettista tietoa asunnottomuuden

ratkaisuja etsiville tahoille. Tutkimuksen tulokset herättivätkin runsaasti mielenkiintoa maahanmuuttajien asunnottomuuden kanssa kamppailevien tahojen parissa.

Sosionomin (AMK) tehtävänä on pyrkiä tuomaan asiakkaidensa ääni julki, joten varustettuna ripauksella idealismia, aion jatkaa vaikuttamista asunnottomien alkuvaiheen pakolaisten asian ajajana, sosiaalisen näkökulman asiantuntijana: suunnitelmana on muun muassa lähettää tutkimuksen tulokset asiasta kiinnostuneille kuntapoliitikoille, osallistua maahanmuuttajien asunnottomuutta käsitteleviin tilaisuuksiin ja pyrkiä tuomaan esille alkuvaiheen pakolaisten erityisasema sekä se, että alkuvaiheen pakolaisiin panostaminen on yhteiskunnan sijoitus tulevaisuuteen. Asunnottomuusongelman tietoisuuden tuominen lieveilmiöineen oli haastatteluihin osallistuneiden nimenomainen toive sekä motiivi osallistua tutkimukseen.

LÄHTEET

- Ahlgren-Leinvuo 2005. Pakolaiset Suomen kunnissa – kuntapaikasta pääkaupunkiseudulle. Pakolaiset ovat muuttaneet pois alkusijoituskunnista. Teoksessa Tuula Joronen (toim.) Maahanmuuttajien elinolot pääkaupunkiseudulla. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 25–46.
- Amnesty International 2014. Uganda: President Museveni Signs Anti-Homosexuality Bill. News 24.2.2014. Viitattu 8.3.2014.
<http://www.amnesty.org/en/news/uganda-anti-homosexuality-bill-2014-02-24>
- ARA 2013. Vuokrien tasaus. ARAn suositus vuokrien jyvitykseen 12.2.2013. Viitattu 24.3.2014. http://www.ara.fi/fi-FI/Ohjaus_ ja_valvonta/ARAasuntokannan_ohjaus_ ja_valvonta/ARAvuokraasunnot/Vuokrientasaus
- ARA 2014a. Asunnottomat 2013. Selvitys 2/2014. 14.2.2014. Asuntojen rahoitus- ja kehittämiskeskus. Tallenne tekijän hallussa.
- ARA 2014b. Opas arava- ja korkotukivuokra-asuntojen asukasvalintoihin 12.2.2014. Tallenne tekijän hallussa.
- ARA 2014c. ARAn selvitykset. Selvitykset 2/2014. Asunnottomat 2013. Liite 3. Asunnottomuus PAAVO-kunnissa 2013. Asumisen ja rahoitus- ja kehittämiskeskus. Viitattu 25.3.2014. [http://www.ara.fi/fi-FI/ARAtietopankki/ARAn_selvitykset/ARAn_selvitykset\(636\)](http://www.ara.fi/fi-FI/ARAtietopankki/ARAn_selvitykset/ARAn_selvitykset(636))
- Aravarajoituslaki 17.12.1993/1190. Viitattu 24.3.2013.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931190?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=aravarajoituslaki>
- Asunto Ensin i.a.. Asunnottomuus ilmiönä. Viitattu 27.8.2013.
http://www.asuntoensin.fi/asunto_ensin/asunnottomuus
- Cantell, Timo & Forsander, Annika 2010. Tutkimuspäällikkö Timo Cantellin ja maahanmuuttoasioiden johtaja Annika Forsanderin esipuhe Suvi Linnanmäki-Koskelan tutkimuksessa Maahanmuuttajien työmarkkinaintegraatio. Vuosina 1989–93 Suomeen muuttaneiden tarkastelua vuoteen 2007 asti. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2010/2. Helsinki: Helsingin

- kaupungin tietokeskus. Viitattu 23.4.2014.
[http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/10_09_28_tutkimus_2_lin
 nanmaki_koskela.pdf](http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/julkaisut/pdf/10_09_28_tutkimus_2_lin

 nanmaki_koskela.pdf)
- City of Toronto 2008–2013. Toronto's Racial Diversity. Toronto. Living in Toronto.
 Viitattu 13.3.2014. http://www.toronto.ca/toronto_facts/diversity.htm
- Dean, Hartley 2010. Understanding Human Need. Social Issues, Policies and Practise.
 Bristol: Policy Press, University of Bristol.
- ELY-keskus i.a. Traumaattisten kokemusten vaikutus asiakastilanteisiin. Pakolaiset ja
 turvapaikanhakijat asiakkaina. Viitattu 20.10.2013.
[http://wanda.uef.fi/tkk/liferay/projektit/monikko/traumaattisten_kokemust
 en_vaikutus_asiakastilanteisiin.pdf](http://wanda.uef.fi/tkk/liferay/projektit/monikko/traumaattisten_kokemust

 en_vaikutus_asiakastilanteisiin.pdf)
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vas-
 tapaino.
- Espoo 2013. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisohjelma 2012–
 2015/toimeenpanosuunnitelma. 25.6.2013. Sosiaali- ja terveystoimi / Per-
 he- ja sosiaalipalvelut / Aikuisten sosiaalipalvelut Terveyspalvelut / Mie-
 lenterveys- ja päihdepalvelut. Espoo. Viitattu 30.3.2014.
<http:// espoo04.hosting.documenta.fi/kokous/2013285442-4-2.PDF>
- Europaeus, Maarit; Pasto, Maarit & Tuominen, Tuula 2013. Velvollisuus asunnon jär-
 jestämiseen. 3.4.2013. Sosiaaliportti. Viitattu 22.1.2014.
[http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/konsultointi/aikuissosiaalityo/kysymys-
 vastaus/kysymykset-ja-vastaukset-aikuissosiaalityo/velvollisuus-asunnon-
 jarjestamiseen#.U1ukglV_tnE](http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/konsultointi/aikuissosiaalityo/kysymys-

 vastaus/kysymykset-ja-vastaukset-aikuissosiaalityo/velvollisuus-asunnon-

 jarjestamiseen#.U1ukglV_tnE)
- FEANTSA i.a. ETHOS – yleiseurooppalaisen asunnottomuuden muodot. European
 Federation of National Associations Working with the Homeless AISBL.
 Viitattu 15.5.2013. http://www.asuntoensin.fi/files/2060/Ethos_FI.pdf
- Forsander, Annika 2013. Helsingin kaupungin maahanmuuttoasioiden johtaja Annika
 Forsanderin luento Helsingin tulevaisuus, matka vuoteen 2030. Maahan-
 muuttajien asunnottomuus -verkoston Kick off -tapahtuma 27.8.2013 Eu-
 rooppasali, Helsinki.
- George, Usha 2002. A needs-based model for settlement service delivery for newcom-
 ers to Canada. International Social Work 45(4): 465–480. Sage Publica-

tions. Viitattu 1.9.2013. <http://anna.diak.fi:2310/content/45/4/465> Can also be found at: <http://isw.sagepub.com/content/45/4/465>

Halonen, Jaana 2014. Muuttoliike. Kuntien välinen tulo- ja lähtömuutto sekä maahan- ja maastamuutto 1987–2012 koko maa. Suomen Kuntaliitto. Viitattu 11.3.2014.

<http://www.kunnat.net/fi/tietopankit/tilastot/indikaatori/Sivut/ind.aspx?ind=4001&th=400>

Helsingin kaupungin tietokeskus 2013. Helsingin seudun vieraskielisen väestön ennuste 2013–2030. Helsingin kaupungin tietokeskus yhteistyössä Espoon kaupunki, Kaupunkitieto, Vantaan kaupunki, Tietopalveluyksikkö. Tilastoja 2013:5. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Helsingin kaupunki 2012a. Maahanmuuttoyksikkö. Asiakkaat. Helsingin kaupunki. Sosiaali- ja terveystoimi. Viitattu 15.9.2013.

http://www.hel.fi/hki/sosv/fi/maahanmuuttajien_palvelut/maahanmuuttoyksikko/asiakkaat

Helsingin kaupunki 2012b. ATT - Helsingin Asuntotuotantotoimisto. Kotikaupunkina Helsinki – Asumisen ja siihen liittyvän maankäytön toteutusohjelma 2012. Viitattu 24.3.2014. <http://www.att.hel.fi/att.html>

Helsingin kaupunki 2012c. Toimintakertomus 2012. Helsingin kaupunki. Asuntotuotantotoimikunta. Asuntotuotantotoimisto ATT. Viitattu 24.3.2014.

http://www.att.hel.fi/pdf/att_vuosikertomus2012.pdf

Helsingin kaupunki 2013a. Maahanmuuttoyksikkö. Helsingin kaupunki. Sosiaali- ja terveystoimi. Viitattu 15.9.2013.

http://www.hel.fi/hki/sosv/fi/maahanmuuttajien_palvelut/maahanmuuttoyksikko

Helsingin kaupunki 2013b. Asumisen tuki. Helsingin kaupunki. Sosiaali- ja terveystoimi. Viitattu 27.2.2013.

http://www.hel.fi/hki/Sosv/fi/asunnottomien_palvelut/asumisen_tuki

Helsingin kaupunki 2013c. Helsingin vastaanottokeskus. Helsingin kaupunki. Sosiaali- ja terveystoimi. Viitattu 11.3.2014.

http://www.hel.fi/hki/sosv/fi/maahanmuuttajien_palvelut/vastaanottokeskukset/helsingin_vastaanottokeskus

- Helsingin kaupunki 2014a. Toimeentulotuki. Helsingin kaupunki. Sosiaali- ja terveysvirasto. Viitattu 11.4.2014. <http://www.hel.fi/www/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/palvelut/palvelukuvaus?id=2892>
- Helsingin kaupunki 2014b. Asunto-osaston tilastoja. Kiinteistövirasto. Asunto-osasto 11.2.2014. Viitattu 25.3.2014. http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/c7d8e9804a14de26b933fdb546fc4d01/KVAS_tilasto.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=c7d8e9804a14de26b933fdb546fc4d01
- Helsingin kaupunki 2014c. Asumisen tuen palvelukeskuspalvelut. Hietaniemenkadun palvelukeskus. Helsingin kaupunki. Viitattu 16.4.2014. <http://www.hel.fi/www/helsinki/fi/kaupunki-ja-hallinto/hallinto/palvelut/palvelukuvaus%26current=true%26id=3422>
- Helsingin kaupunki i.a. Asuntoja eri elämäntilanteisiin. Vuokra-asunnot. Viitattu 29.3.2014. <http://www.uuttahelsinki.fi/fi/asuminen/asuntoja-eri-elamantilanteisiin>
- Helsingin Sanomat 2013. Majoitusta ilman kilpailutusta. Tausta. Helsingin Sanomat 20.3.2013. Viitattu 25.2.2013. <http://www.hs.fi/kaupunki/Majoitusta+ilman+kilpailutusta/a1363668208078>
- Henkilötietolaki 22.4.1999/523. Viitattu 20.3.2014. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=henkil%C3%B6tietolaki>
- Hetemaj, Fatbardhe 2010. Pakenimme vuonna 1992 Kosovosta Suomeen serbivähemmistön albaaneihin kohdistamia sortotoimia ja etnisiä puhdistuksia. Teoksessa Irma Marttinen (toim.) Kotona Suomessa. Tarinoita ja artikkeleita maahanmuutosta. Helsinki: Yhteiset lapsemme, 60–63.
- Himanen, Markus & Könönen, Jukka 2010. Maahanmuuttopoliittinen sanasto. Helsinki: Like, 2010.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2004. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

- Honkasalo, Veronika 2013. Keinotteleeko Forenom asunnottomien hädällä? Valtuustokysymys koskien Forenomin roolia terveys- ja sosiaaliviraston tilapäismaajoituksen järjestäjänä. Viitattu 25.2.2014.
<http://veronikahonkasalo.fi/keinotteleeko-forenom-asunnottomien-hadalla/>
- Härkönen, Heli 2013a. Työhön perehdyttämiskeskustelut aikuistiimin johtava sosiaalityöntekijä Heli Härkösen ja tekijän välillä kesällä 2013.
- Härkönen, Heli 2013b. Aikuistiimin johtavan sosiaalityöntekijä Heli Härkösen Power Point -diaesitys Asunnottomuus 6.5.2013 Helsingin kaupungin maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikössä. Diat tutkimuksen tekijän hallussa.
- Härkönen, Heli 2014. Asumistilanne uusilla asiakkailla. Tilasto. Helsingin maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikkö. Tilasto tutkimuksen tekijän hallussa.
- Ihmisoikeudet 2013. Orjuuden ja pakkotyön kielto. Ihmisoikeudet.net. Viitattu 8.3.2014. <http://www.ihmisoikeudet.net/index.php?page=orjuuden-ja-pakkotyon-kielto>
- Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus 1948. Hyväksytty YK: yleiskokouksessa 10.12.1948. Viitattu 22.4.2014.
http://www.ihmisoikeudet.net/uploads/materiaali/YK_Ihmisoikeuksien%20Julistus.pdf
- Juntto, Anneli 2007. Sosiaalipolitiikka ja oikeudenmukaisuus. Asuminen ja oikeudenmukaisuus. Teoksessa Juho Saari & Anne Birgitta Yeung (toim.) Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 292–308.
- Juurinen, Päivi & Virtanen-Olejniczak, Krista. Asunnottomuuden ytimessä. Teoksessa Tuuli Hirvilampi & Markku Laatu (toim.) Toinen Vääräyyskirja. Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 141–156.
- Järveläinen, Pertti & Mäkinen, Virpi 2007. Oikeudenmukaisuuden perusteet. Suomalaisen hyvinvoinnin köyhyys ja rikkaus. Teoksessa Juho Saari & Anne Birgitta Yeung (toim.) Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 76–96.
- Kaakinen, Juha 2013. Asunto ensin ja sitten. Teoksessa Susanna Hyväri & Sakari Kainulainen (toim.) Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja

- asumispalveluihin. Diakonia-ammattikorkeakoulu. A Tutkimuksia 39. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 15–24.
- Kajanoja, Jouko 2009. Hyvinvointi ja hyvinvointivaltio – Len Doyalin ja Ian Goughin hyvinvointiteoria. Teoksessa Juho Saari (toim.) Hyvinvointivaltio: Suomen mallia analysoimassa. Helsinki: Gaudeamus, 93–121.
- Kajanoja, Lauri; Kinnunen, Helvi; Kurri, Samu; Mäki-Fränti, Petri; Newby, Elisa; Orjasniemi, Seppo; Putkuri, Hanna; Railavo, Jukka; Savolainen, Eero & Viertola, Hannu 2013. Suomen talouden tilannekuva elokuussa 2013. BoF Online 8-2013. Suomen Pankki. Rahapolitiikka- ja tutkimusosasto. Viitattu 23.4.2014.
http://www.suomenpankki.fi/fi/julkaisut/selvitykset_ja_raportit/bof_online/Documents/BoF_Online_08_2013.pdf
- Kangas, Olli 2009. Oikeudenmukaisuutta tietämättömyyden verhon takana – John Rawls ja suomalainen hyvinvointivaltio. Teoksessa Juho Saari (toim.) Hyvinvointivaltio: Suomen mallia analysoimassa. Helsinki: Gaudeamus, 66–92.
- Karisto, Sari 2014. Helsingin kaupungin maahanmuuttajapalveluiden päällikkö Sari Kariston tekemät tilastot uusien asiakkaiden määristä 2008–2013. Tilasto tutkimuksen tekijän hallussa.
- Katisko, Marja 2013. Maahanmuuttajien asunnottomuus metropolialueella. Teoksessa Susanna Hyväri & Sakari Kainulainen (toim.) Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. Diakonia ammattikorkeakoulun julkaisuja. A tutkimuksia 39. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 111–130.
- Kela 2012a. Työttömän maahanmuuttajan tuet. Kotoutumistuki. Viitattu 26.2.2013.
<http://www.kela.fi/tyottoman-maahanmuuttajan-tuet>
- Kela 2012b. Yleinen asumistuki. Kohtuulliset asumismenot. Viitattu 30.3.2014.
http://www.kela.fi/kenelle_kohtuulliset-asumismenot
- Kiinteistöväälitysalan keskusliitto 2008. Ohje hyvästä vuokravälitystavasta. Ohjeen työstämiseen osallistuneet tahot: Kiinteistöväälitysalan keskusliitto ry:n laki- ja lausuntovaliokunta, Suomen Kiinteistöväälittäjäliitto ry:n vuokravälitysvaliokunta, Suomen Vuokranantajat ry ja Vuokralaisten Keskusliitto ry.

Viitattu 16.4.2014.

http://www.kvkl.fi/files/ohje_hyvasta_vuokraalivastavasta.pdf

Kinni, Anne 2012. Asumisneuvonnan perustaminen kaupungin palvelujärjestelmään.

Asumisneuvontakoulutus. Power Point -esitys, ARA 16.10.2012. Viitattu 27.2.2013. Saatavana www.socca.fi -materiaalipankista.

Koivisto, Hanna 2012. Homojen ihmisoikeudet herättävät vahvoja tunteita Afrikassa.

Blogi 16.4.2012. Global. Finland. Kehityskysymykset ja globaalikasvatus. Ulkoministeriön kehitysviestintä. Viitattu 7.3.2014.

<http://global.finland.fi/public/default.aspx?contentid=246675>

Kotikuntalaki 11.3.1994/201. Viitattu 18.3.2014.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940201>

Kuokkanen, Katja 2014. Kriisiasunnot kävivät kalliiksi. Helsingin Sanomat 12.2.2014,

sivu A16. Lehtiartikkeli tekijän hallussa.

Kuula, Anja 2006. Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa Jaana Hallamaa;

Veikko Launis; Salla Lötjönen & Irma Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 124–140.

Laki asuinhuoneiston vuokrauksesta 31.3.1995/481. Kopio tekijän hallussa. Saatavana

myös elektronisesti

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950481?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=laki%20asuinhuoneiston%20vuokrauksesta>

Laki asunto-olojen kehittämistä 29.11.1985/919. Viitattu 30.3.2014.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1985/19850919>

Laki eräistä Valtion asuntorahastosta maksettavista avustuksista 657/2000. Viitattu

25.2.2014. <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2000/20000657>

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010. Viitattu 15.9.13.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2010/20101386#Pid1922665>

Laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta

493/1999. Viitattu 7.3.2014.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990493>

Laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412. Viitattu 26.2.2013.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412>

Lehtonen, Leena & Salonen, Jari 2008. Asunnottomuuden monet kasvot. Suomen ympäristö 3|2008. Asuminen. Helsinki: Ympäristöministeriö.

- Liebkind, Karmela & Jasinskaja-Lahti, Inga 2000. Teoksessa Karmela Liebkind (toim.)
Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa. Helsinki:
Gaudeamus.
- Maahanmuuttovirasto 2012. Myönteiset turvapaikkapäätökset 1.1.–31.12.2011. Viitattu
12.3.2014. [http://www.migri.fi/download/31492_Tp-
paatokset_vuosi_2011_.pdf?2900cb9c9406d188](http://www.migri.fi/download/31492_Tp-paatokset_vuosi_2011_.pdf?2900cb9c9406d188)
- Maahanmuuttovirasto 2013a. Kansainvälistä suojelua saaneen perheenjäsen. Milloin
perheenkokoaja on saanut oleskeluluvan kansainvälisen suojelun perus-
teella? Viitattu 22.8.2013.
[http://www.migri.fi/asiointi/usein_kysyttya/oleskeluluvat/perhe#ole_perhe
_120_fi](http://www.migri.fi/asiointi/usein_kysyttya/oleskeluluvat/perhe#ole_perhe_120_fi)
- Maahanmuuttovirasto 2013b. Myönteiset turvapaikkapäätökset 1.1.–31.12.2012. Viitat-
tu 12.3.2014. [http://www.migri.fi/download/39426_Tp-
paatokset_joulu_2012.pdf?f5c2c19c9406d188](http://www.migri.fi/download/39426_Tp-paatokset_joulu_2012.pdf?f5c2c19c9406d188)
- Maahanmuuttovirasto 2014. Myönteiset turvapaikkapäätökset 1.1.–31.12.2013. Viitattu
12.3.2014.
[http://www.migri.fi/download/45916_Turvapaikkapaatokset.pdf?7539b89
c9406d188](http://www.migri.fi/download/45916_Turvapaikkapaatokset.pdf?7539b89c9406d188)
- Mannila, Johanna & Moisio, Teppo 2013. Pääkaupunkiseudun vuokratalot täyttyvät
pienituloisista. Neljä prosenttia pääkaupunkiseudun julkisesti tuetuissa
vuokra-asunnoissa asuvista on hyvätulaisia. Helsingin Sanomat 11.2.2013.
Uutiset. Pääkaupunki. Viitattu 10.3.2014.
<http://www.hs.fi/kaupunki/a1360470468590#>
- Marjamaa, Sisko 2012. Toimintakertomus 2012. Helsingin kaupunki. Asuntotuotanto-
toimikunta. Asuntotoimisto ATT. Viitattu 24.3.2014.
http://www.att.hel.fi/pdf/att_vuosikertomus2012.pdf
- Martikainen, Tuomas & Tiilikainen, Marja 2007. Maahanmuuttajanaiset: Käsitteet, tut-
kimus ja haasteet. Teoksessa Tuomas Martikainen & Marja Tiilikainen
(toim.) Maahanmuuttajanaiset: Kotoutuminen, perhe ja työ. Väestöntutki-
muslaitoksen julkaisusarja, D46/2007. Väestöntutkimuslaitos. Helsinki:
Väestöliitto, 15–37.
- Matinheikki-Kokko, Kaija ja Huagie, Theo 1997. Rasismin ja syrjinnän uhrien henkinen
tukeminen. Teoksessa Tarja Rantala (toim.) Suvaitsevaan Suomeen. Ko-

kemuksia kampanjavuosilta. Pakolais- ja siirtolaisasiain neuvottelukunta. Helsinki: Työministeriö, 26–32.

Mielenterveyden keskusliitto i.a. Mitä on henkinen ja fyysinen väkivalta? Vaikeat asiat puheeksi. Viitattu 8.3.2014. <http://www.mtkl.fi/vaikeat-asiat-puheeksi/henkinen-ja-fyysinen-vakivalta-n/mita-on-henkinen-ja-fyysinen-vak/>

Miettinen, Anneli 2013. Maahanmuuttajien määrä. Väestöntutkimuslaitos. Viitattu 22.8.2013. http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja-ja-linkkeja/tilastotietoa/maahanmuuttajat/maahanmuuttajien-maara/

Nazari, Nowzar 2009. Neljän maahanmuuttajamiehen kokemuksia asunnottomuudesta Keski-Espoossa. Opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, Sosionomi (AMK) Helsinki. Viitattu 21.3.2014. http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Helsinki2009/102202_HELSINKI_Nazari_2009.pdf

Pakolaisneuvonta 2012. Kymmenen kovaa faktaa pakolaisuudesta. Viitattu 18.3.2014. http://www.pakolaisneuvonta.fi/index_html?lid=161

Pakolaisneuvonta i.a. 10 väitettä ja faktaa turvapaikanhakijoista ja pakolaisista. Viitattu 20.10.2013. http://www.pakolaisneuvonta.fi/files/10_vaitetta_ja_faktaa_PAINO.pdf

Pakolaisten asemaa koskeva YLEISSOPIMUS 77/1968b. Viitetiedot. Viitattu 9.6.2013. <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsviite/1968/19680077>

Pakolaisten oikeusasemaa koskeva YLEISSOPIMUS 77/1968a. Viitattu 9.6.2013. http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1968/19680077/19680077_2#id1893394

Palttala, Pipsa 2013. 1 300 euroa 12 neliöstä – Helsinki maksaa hätämajoituksesta miljoonia. Kriisimajoituksen tarve Helsingissä kasvaa, mutta toistaiseksi ratkaisuna ovat kalliit huoneistohotellit. Helsingin Sanomat 20.3.2013. Viitattu 25.2.2013. <http://www.hs.fi/kaupunki/1300+euroa+12+neli%C3%B6st%C3%A4++Helsinki+maksaa+h%C3%A4t%C3%A4majoituksesta+miljoonia/a13636684995>

- Pelkonen, Linda & Kammonen, Teemu J. 2013. Asumisen hinta: Helsinki ja naapurit epäonnistuivat, valtio loi uuden työrukkasen. Uusi Suomi 22.3.2013. Raha. Asuminen. Viitattu 11.3.2014. <http://www.uusisuomi.fi/raha/57836-asumisen-hinta-helsinki-ja-naapurit-epaonnistuivat-valtio-loi-uuden-tyorukkasen>
- Pikkarainen, Maria & Wilkman, Sirkku 2008. Pakolaisten asuminen ja palvelut. Omaan kotiin -hankkeen tutkimusraportti. Web Reports 36. Siirtolaisinstituutti 2008. <http://www.migrationinstitute.fi/pdf/webreports36.pdf> Viitattu 26.3.2014.
- Pohjanpalo, Olli 2013. Hallitus syyttää kuntia asuntopulasta. Helsingin Sanomat 20.3.2013. Viitattu 25.2.2013. <http://www.hs.fi/politiikka/Hallitus+syytt%C3%A4%C3%A4+kuntia+asuntopulasta/a1363747967331>
- Poliisi 2014. Helsingin poliisilaitos. Ulkomaalaisten palvelupiste. Sähköinen ajanvarausjärjestelmä. Viitattu 11.3.2014. <https://poliisi ajanvaraus.fi/customercalendar.do?date=06052014>
- Puuronen, Vesa 2003. Arkipäivän rasismi Suomessa. Teoksessa Raisa Simola & Kaija Heikkinen (toim.) Monenkirjava rasismi. Joensuu: Joensuu University Press, 193–210.
- Pyykkönen, Veikko 2012. Turvapaikanhakijoiden väheneminen näkyy vastaanottokeskusten paikkamäärissä. Lehdistöiedote 20.6.2012. Maahanmuuttovirasto. http://www.migri.fi/medialle/tiedotteet/lehdistotiedotteet/lehdistotiedotteet/1/0/turvapaikanhakijoiden_vaheneminen_nakyy_vastaanottokeskusten_paikkamaarissa
- Pyykkönen, Veikko 2014. Maahanmuuttoviraston ylitarkastaja Veikko Pyykkösen esitys Maahanmuuttajat ja vastaanottokeskukset, viranomaisnäkökulma TULE TUTUKSI! Maahanmuuttajien asunnottomuusverkoston minimessuilla 14.3.2014 Sininauhasäätiön juhlasalissa, Helsingissä. PAAVO Verkostokehittäjät; Nuorisoasuntoliitto; Suomen Pakolaisapu ry
- Riihelä, Juhani 2005. Maahanmuuttajien elinoloerot Suomen pääseutukunnissa. Teoksessa Tuula Joronen (toim.) Maahanmuuttajien elinolot pääkaupunkiseudulla. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 117–144.

Rikoslaki 19.12.1889/39. Viitattu 1.4.2014.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L1>

Rouhiainen-Valo, Tuula; Hovi-Pulsa, Raija; Rantanen, Teemu & Tietäväinen, Sirpa

2010. Esitys sosionomi (AMK) -tutkinnon kompetensseista. Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 15.4.2010. Sosiaalialan AMK -verkosto.

Viitattu 22.4.2013. http://www.sosiaaliportti.fi/File/c16110a5-e16c-4834-9532-48847ff5dd52/Sosionomi_AMK_Kompetenssit_15042010.pdf

Räty, Laura 2013. Kannattiko organisaatiouudistus? Helsingin Sosiaali- ja terveysviraston johtaja, apulaiskaupunginjohtaja Laura Rädyn blogikirjoitus

20.12.2013. Tuloste tekijän hallussa. Saatavissa

http://blogs.hel.fi/laura_raty/

Sarantaus, Antti 2006. Kodittomana ja muukalaisena: asunnottomien maahanmuuttajamiesten kokemuksia elämästään Helsingissä. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto, Sosiaalityö, Yhteiskuntapolitiikan laitos. Viitattu 21.3.2014.

<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/10687>

Sisäasiainministeriö 2013. Kotoutuminen. Viitattu 1.9.2013.

<http://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/kotoutuminen>

Sisäministeriö 2014. Turvapaikanhakuprosessi. Viitattu 18.3.2014.

http://www.intermin.fi/fi/maahanmuutto/pakolaiset_ja_turvapaikanhakijat/turvapaikanhakijat/turvapaikanhakuprosessi

Sosiaali- ja terveysministeriö 2012. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistaminen. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistamistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2012:21. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavana myös elektronisesti.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=5065240&name=DLFE-22206.pdf

Sosiaaliohjaaja 2014. Helsingin kaupungin Maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikön sosiaaliohjaajan teemahaastattelu. Haastattelun tulokset tekijän hallussa.

Sosiaalityöntekijä 2013a. Helsingin kaupungin Maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikön sosiaalityöntekijän vastaukset sähköpostitse toteutettuun kotoutujien asunnottomuuteen liittyvään, liite 1 mukaisesti kysymyksiin. Vastaukset tekijän hallussa.

- Sosiaalityöntekijä 2013b. Helsingin kaupungin Maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikön sosiaalityöntekijän vastaukset sähköpostitse toteutettuun kotoutujien asunnottomuuteen liittyvään, liite 1 mukaisiin kysymyksiin. Vastaukset tekijän hallussa.
- Sourander, Andre 2007. Turvapaikkaa hakevien pakolaislasten ja -nuorten mielenterveys. *Duodecim* 2007. 123: 479–85. Viitattu 8.3.2014.
<http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo96302.pdf>
- SPR 2012. Rasismi perustuu pelkoon ja tietämättömyyteen. Viitattu 7.3.2014.
<http://www.eirasismille.fi/mita-on-rasismi>
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Viitattu 25.2.2014.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Suomen YK-liitto 2013. Kurdistan. *Globalis*. Viitattu 7.3.2014.
<http://www.globalis.fi/Konfliktit/Aasia/Kurdistan>
- Talentia 2012. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. Viitattu 22.4.2014.
http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2012.pdf
- Tapiola, Paula 2013. Suomi ottaa ensi vuonna 500 pakolaista Syyriasta. *Yle Uutiset* 20.9.2013. Kotimaa. Viitattu 18.3.2014.
http://yle.fi/uutiset/suomi_ottaa_ensi_vuonna_500_pakolaista_syyriasta/6841864
- THL 2014. Terveyserojen kaventamisen kustannushyödyt. Kaventaja. Hyvinvointi- ja terveyserojen kaventaminen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 22.4.2014. http://www.thl.fi/fi_FI/web/kaventaja-fi/miksi/vaikuttavuus
- Tilastokeskus 2013a. Väestö. Viitattu 20.10.2013.
http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#ulkomaidenkansalaiset
- Tilastokeskus 2013b. Väestörakenne. Vuoden 2012 väkiluvun kasvusta vieraskielisten osuus 87 prosenttia. Viitattu 22.8.2013.
http://www.stat.fi/til/vaerak/2012/vaerak_2012_2013-03-22_tie_001_fi.html
- Tilastokeskus 2013c. Liitekuvio 4. Väestö syntymämaan, kansalaisuuden ja äidinkielen mukaan 31.12.2012. Viitattu 18.3.2014.

http://www.stat.fi/til/vaerak/2012/vaerak_2012_2013-03-22_kuv_004_fi.html

Tukinainen i.a. Seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Nettitukinainen. Raiskauskriisikeskus. Viitattu 8.3.2014.

<https://www.nettitukinainen.fi/materiaalipankki/nuorille/seksuaalinen-itsemaeraeemisoikeus>

Turtiainen, Kati 2013. Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö eri konteksteissa. Kotoutuminen ja kulttuuriin integroitumisen prosessit. Maahanmuuttajien kotoutuminen ja vastaanottaminen kunnissa. Teoksessa Vesa Korhonen & Sauli Puukari (toim.) Monikulttuurinen ohjaus- ja neuvontatyö. Jyväskylä: PS-kustannus, 191–205.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2013a. Maahanmuuttajien kotouttaminen. Viitattu 1.9.2013.

<http://www.tem.fi/index.phtml?s=4626>

Työ- ja elinkeinoministeriö 2013b. Kotouttamispalvelut. Viitattu 1.9.2013.

http://www.tem.fi/tyo/maahanmuuttajien_kotouttaminen/kotouttamispalvelut

Ulkolinja 2014. Venäjän vainotut homot. (Cold Fear: Gay Life in Russia.) Iso-Britannia 2014. Tuottaja: BBCWW. Esitetty 27.2.2014 YLE TV1.

Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301. Viitattu 9.6.2013.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301#L6P87>

UNHCR 2001–2013a. Pakolaiset Q&A. The UN Refugee Agency. Viitattu 9.6.2013.

<http://www.unhcr.se/fi/keitae-autamme/pakolaiset/kuka-on-pakolainen-qa.html>

UNHCR 2001–2013b. Vuoden 1951 yleissopimus Q & A. The UN Refugee Agency.

Viitattu 20.10.2013. <http://www.unhcr.se/fi/tietoa-meistae/vuoden-1951-yleissopimus/vuoden-1951-yleissopimus-qa.html>

UNHCR 2007. 1951 Refugee Convention. Convention and protocol relating to the status of refugees. The UN Refugee Agency. Viitattu 9.6.2013.

<http://www.unhcr.se/fi/tietoa-meistae/vuoden-1951-yleissopimus/vuoden-1951-yleissopimus-qa.html>

UNHCR 2013. Asylum Trends 2012. Levels and Trends in Industrialized Countries.

Trends at a Glance 2012 in review. UNHCR 21.3.2013. Viitattu 25.2.2014.

http://www.unhcr.org/asylumtrends/UNHCR%20ASYLUM%20TRENDS%202012_WEB.pdf

- Valtioneuvosto 2013. Valtioneuvoston raha-asiainvaliokunnan istunto 10.4.2013. Valtioneuvoston viestintäosasto. Tiedote 163/2013. Viitattu 24.3.2014.
<http://valtioneuvosto.fi/ajankohtaista/tiedotteet/tiedote/fi.jsp?toid=2213&c=0&moid=2208&oid=381215>
- VAR 2012. Valtion asuntorahaston tilinpäätös vuodelta 2012. Valtion talousarvion ulkopuolinen rahasto. Tallenne tekijän hallussa.
- Varto, Juha 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Hygieia. Terveys- ja sairaanhoitajan kirjasto. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Vesterinen, Kerttu; Mattila, Keijo; Karjalainen, Sirpa & Järvinen, Eija 2011. Kunnan velvoite asunnon järjestämiseen. Virtuaalinen sosiaali- ja terveystalokeskus. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 25.2.2014.
<http://www.sosiaalikallega.fi/verkkokonsultaatio/aikuissosiaalityo-ja-toimeentuloturva/kunnan-velvoite-asunnon-jarjestamiseen>
- Vilén, Marika; Leppämäki, Päivi & Ekström, Leena 2005. Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. Porvoo; Helsinki:WSOY.
- Vilkama, Katja 2006. Asuntopolitiikka ja vieraskielisen väestön alueellinen keskittyminen Helsingissä vuosina 1992–2005. Pro Gradu -tutkielma. Maantiede. Helsingin yliopisto, Maantieteen laitos. Viitattu 20.3.2014.
<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/mat/maat/pg/vilkama/asuntopo.pdf>
- Vilkama, Katja 2011. Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muutto-liike pääkaupunkiseudulla. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2011:2. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Väestöliitto 2014. Maahanmuuttajien määrä. Väestötutkimuslaitos. Viitattu 18.3.2014.
http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja-ja-linkkeja/tilastotietoa/maahanmuuttajat/maahanmuuttajien-maara/
- Yhdenvertaisuuslaki 20.1.2004/21. Viitattu 20.3.2014.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021>
- Yeung, Anne Birgitta; Saari, Juho & Lagerspetz, Eerik 2007. Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa. Teoksessa Juho Saari & Anne Birgitta Yeung (toim.) Oikeudenmukaisuus hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 9–32.

- Ympäristöhallinto 2013a. Vuokra-asuminen. Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu. Viitattu 24.3.2014. <http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Asuminen/Vuokraasuminen>
- Ympäristöhallinto 2013b. Erityisryhmien asuminen. Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu. Viitattu 29.3.2014. http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Asuminen/Erityisryhmien_asuminen
- Ympäristöhallinto 2014. Ministeri Viitanen: Asunnottomuuden ennaltaehkäisyllä parhaat tulokset. Ympäristöhallinnon yhteinen verkkopalvelu. Viitattu 29.3.2014. [http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Asuminen/Erityisryhmien_asuminen/Ministeri_Viitanen_Asunnottomuuden_ennal\(28485\)](http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Asuminen/Erityisryhmien_asuminen/Ministeri_Viitanen_Asunnottomuuden_ennal(28485))
- Ympäristöministeriö 2013. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2012–2015. Viitattu 29.3.2014. http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Asuminen/Ohjelmat_ja_strategiat/Pitkaaikaisasunnottomuuden_vahentamisohjelma_20122015

LIITE 1: Kyselylomake Helsingin kaupungin maahanmuuttajapalveluiden maahanmuuttoyksikön sosiaalityöntekijöille

1. Mikä on henkilökohtainen kokemuksesi siitä, minkälainen on jakauma maahanmuuttoyksikön asiakkaiden asunnonsaannissa: kuinka usein ja minkälaisissa tapauksissa asiakkaasi saavat vuokra- asunnon

- a) kunnalta (Stadin Asunnot)
- b) yleishyödyllisiltä vuokra-asunnoilta (Sato, VVO, Ilmarinen jne.)
- c) yksityisiltä vuokranantajilta

2. Mitkä ovat kokemuksesi mukaan vuokra-asunnon saannin suurimmat esteet, kun asuntoa haetaan:

- a) kunnalta
- b) yleishyödyllisiltä vuokranantajilta
- c) yksityisiltä vuokranantajilta

3. Miten asiakkaiden asunnottomuus näyttäytyy työssäsi?

4. Miten asiakkaiden asunnottomuus vaikuttaa asiakkaittesi elämään? ts. Mitkä ovat asunnottomuuden erityisiä haasteita?

LIITE 2: Kyselylomake Helsingin yksityisten vuokra-asuntojen välityksyrityksille

KYSYMYKSET:

1. Ovatko maahanmuuttajataustaiset henkilöt saaneet kauttanne vuokra-asuntoja:

a) ei yhtään b) joitakin c) siinä missä kantaväestön edustajatkin

2. Minkä koette vaikeimmaksi asiaksi välittäessänne asuntoja maahanmuuttajille?

a) kielimuuri b) tapojen erilaisuudet c) jonkin muun, min-
kä: _____

3. Mitä muita seikkoja olette huomioineet maahanmuuttajien hyödyksi/rasitteeksi välittäessänne vuokra-asuntoja? Sana on vapaa:

SUURKIITOS VAIVANNÄÖSTÄNNE!

Ystävällisin terveisin: Susanna Kuusto-Kovanen
sosionomiopiskelija (AMK)

LIITE 3: Vuokranvälittäjille osoitettujen tutkimuskysymysten saatekirje

Osallistumispyyntö vuokra-asuntojen vuokraamista maahanmuuttajille koskevaan tutkimukseen

Hei!

Olen Diakonia-ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelija (AMK) ja teen opinnäytetyötä maahanmuuttajien asunnonsaantiin liittyvistä tekijöistä.

Tiedustelen oletteko kiinnostuneita osallistumaan tutkimukseen vastaamalla lyhyesti muutamaan (3kpl) kysymykseen?

Kaikki haastateltavat pysyvät tutkimuksessa nimettöminä eikä mitään tunnistetietoja tutkimuksessa tulla esittämään. Asunnonvälittäjille osoitetulla kyselyllä on tarkoituksena on selvittää ja parantaa käytänteitä, joiden perusteella maahanmuuttajien asunnon saantimahdollisuudet tasavertaistuisivat.

Pyytäisin myös lopuksi antamaan luvan käyttää kysymyksen vastauksia tutkimuksessa.

Annan luvan käyttää vastauksiani Susanna Kuusto-Kovasen tutkimuksessa, joka koskee maahanmuuttajien asunnonsaantiin liittyviä tekijöitä:

Pvämäärä:

Paikka:

Vastaajan nimi:

Jos haluatte lisätietoja koskien tutkimusta, voitte ottaa minuun yhteyttä joko puhelimitse p. xxxxxxxxxxx tai sähköpostitse c21332@student.diak.fi (tai Susanna.Kuusto-Kovanen@student.diak.fi)